दश बर्से शिक्षा क्षेत्र योजना

आ.व. २०८१/८२ - २०९०/९१

Education Sector Plan, 2025-2033

मुसिकोट नगरपालिका
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
वामीटक्सार, गुल्मी
लुम्बिनी प्रदेश
नेपाल

शुभकामना

नेपालमा सङ्घीय लोकतान्त्रिक शासन प्रणाली लागु भएसँगै सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारहरू सञ्चालनमा आएका छन् । हाम्रा स्थानीय तहलाई संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अधिकार सम्पन्न बनाएका छन् । शिक्षा क्षेत्रमा हामी तिनै अधिकार प्रयोग गरेर निरन्तर अगाडि बढेका छौँ । सोही अधिकारको अभ्यास गर्दै मुसिकोट नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा विभिन्न योजना बनाउने र तिनलाई कार्यान्वयन गर्दै अएको छ । संविधानले सुनिश्चित गरेका शिक्षासम्बन्धी हकअधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले विभिन्न नीतिगत सुधारका पक्षहरूलाई आत्मसात् गर्दै आएको छ । यसै सन्दर्भमा मुसिकोट नगरपालिकाले आगामी दश वर्षभित्र शिक्षा क्षेत्रलाई थप समृद्ध बनाउने उद्देश्यले 'शिक्षा क्षेत्रको योजना २०८१/०८२ – २०९०' तयार पारेको छ । हालको शैक्षिक अवस्थालाई आधार मानी भविष्यको शैक्षिक रूपान्तरणका लक्ष्यहरू समेटिएको यस योजनाले सम्पूर्ण शैक्षिक संस्थाहरूको वस्तुगत विश्लेषण प्रस्तुत गर्नुका साथै दीर्घकालीन शैक्षिक रणनीतिहरूको मार्गचित्र पनि तय गर्ने छ । यसैको बलियो जगमा मुसिकोटको शिक्षा उभिने छ भन्ने दृढ विश्वास लिएको छु ।

यस योजनामा मुसिकोट नगरपालिकाको शैक्षिक तथ्याङ्क, घरधुरी तथा जनसङ्ख्या विवरण, नगरपालिकाको साक्षरताको अवस्था, कार्यान्वयनमा आएका शैक्षिक कार्यक्रमहरू, माध्यमिक तथा आधारभूत तहका शैक्षिक सूचकहरूको विवरण, नगरपालिकाको दिगो दृष्टिकोण, लक्ष्यहरू, उद्देश्यहरू, रणनीति तथा हालसम्मका शैक्षिक उपलब्धिहरूको समावेश गरिएको छ । यी सबै शैक्षिक विवरणहरूका आधारमा तथ्यगत लक्ष्य निर्धारण गरी योजनाका कार्यक्रमहरू तय गरिएको हो । यो योजना निर्माणको क्रममा अमूल्य सुझाव, सल्लाह तथा प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने मुसिकोट नगरपालिकाका नगर उपप्रमुख गंगा श्रेष्ठ, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री चेतनाथ गिरी, शिक्षा शाखा प्रमुख श्री प्रकाश नेपाली तथा नगर शिक्षा योजना निर्माण तथा लेखन समितिका पदाधिकारीप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी योजना लेखन कार्यको सुरुवातदेखि अन्तिम रूपसम्म निरन्तर सक्रिय भूमिका निर्वाह गर्नुहुने योजना लेखन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने प्रधानाध्यापकज्यूहरू तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा योगदान पुऱ्याउने सम्पूर्ण व्यक्तित्वहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

जीवलाल खरेल जीवन
नगरप्रमुख

विषयसूची

हाम्रो भनाइ .... Error! Bookmark not defined.
विषय प्रवेशः .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद १ .... Error! Bookmark not defined.
परिचय .... Error! Bookmark not defined.
१.१ पृष्ठभूमि .... Error! Bookmark not defined.
१.२ मुख्य समस्याहरुः .... Error! Bookmark not defined.
१.३ शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीहरुः .... Error! Bookmark not defined.
१.४ अवसरहरुः .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद २ .... Error! Bookmark not defined.
लक्ष्य निर्धारण .... Error! Bookmark not defined.
२.१ दूरदृष्टिः .... Error! Bookmark not defined.
२.२ लक्ष्यः .... Error! Bookmark not defined.
२.३ उदेश्यः .... Error! Bookmark not defined.
२.४ रणनीतिहरुः..Error! Bookmark not defined.
२.४ कार्यनीतिः .... Error! Bookmark not defined.
२.६ अपेक्षित उपलब्धिः .... Error! Bookmark not defined.
२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारणः .... Error! Bookmark not defined.
राष्ट्रिय Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ३ .... Error! Bookmark not defined.
विद्यालय क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरू .... Error! Bookmark not defined.
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाः .... Error! Bookmark not defined.
३.२ आधारभूत शिक्षाः .... Error! Bookmark not defined.
३.३ माध्यमिक शिक्षा .... Error! Bookmark not defined.
३.४ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ४ .... Error! Bookmark not defined.
अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू .... Error! Bookmark not defined.
४.१ पाठ्यक्रम र मूल्यांकन .... Error! Bookmark not defined.
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास .... Error! Bookmark not defined.
४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरणः .... Error! Bookmark not defined.
४.४ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम .... Error! Bookmark not defined.
४.५ आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा शिक्षा .... Error! Bookmark not defined.
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास .... Error! Bookmark not defined.
४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ५ .... Error! Bookmark not defined.
सुशासन तथा व्यवस्थापन .... Error! Bookmark not defined.
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध .... Error! Bookmark not defined.
५.३ अनुगमन तथा मूल्यांकन .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ६ .... Error! Bookmark not defined.
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन .... Error! Bookmark not defined.
परिच्छेद ७ .... Error! Bookmark not defined.

मुख्य उपलब्धि सूचकहरू .... **Error! Bookmark not defined.**

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (KPI)

अनुसूची २ नतिजा ढाँचा (Result Framework)

अनुसूची २ प्रमुख क्रियाकलाप, लक्ष्य तथा बजेट अनुमान

सन्दर्भ सामग्रीहरूको सूची

शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणको आवश्यकता

विषयप्रवेश

नेपालको संविधानको धारा ३१ मा शिक्षासम्बन्धी हक उल्लेख छ। उक्त धाराले शिक्षासम्बन्धी पहुँचको हक हुने र राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक संविधानले प्रदान गरेको छ। त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्न पाउने हक हुने जस्ता शिक्षासम्बन्धी मौलिक हकको प्रत्याभूत समेत गरेको छ।

दिगो विकास लक्ष्य २०३० को लक्ष्य न. ४ मा समावेशी तथा समतामुलक गुणस्तरीय शिक्षा सबैलाई उपलब्ध गराउने र आजीवन सिकाइलाई प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको अनिवार्य आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ अनुसार वि.सं.२०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ। यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) अनुसार स्थानीय तहलाई माध्यमिक र आधारभूत शिक्षासम्बन्धी २३ ओटा अधिकारहरू प्रदान गरिएको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि ७५३ ओटै स्थानीय तहले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तह स्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा यस मुसिकोट नगरपालिकाले पनि शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न एवम् शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्न योजनाबद्ध रूपमा कार्य गर्न शिक्षा योजनाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा दश बर्से शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको हो । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९–२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको अवस्थामा यस मुसिकोट नगरपालिकाको दश बर्से शिक्षा योजनाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा थप सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने विश्वास लिइएको छ।

शिक्षा ऐन, २०२८ र शिक्षा नियमावली, २०५९ मा शिक्षासम्बन्धी विविध व्यवस्था गरिएको छ। सङ्घीय सरकारले राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ जारी गरेको छ भने लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९–२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको छ। यी सबै नीति, योजना, व्यवस्था र घोषणाहरूको मर्मअनुसार स्थानीय तहको शिक्षालाई सुव्यवस्थित बनाउन, गुणस्तरीय र समावेशी, समतामूलक शिक्षा सबै नागरिकलाई प्रदान गरी समद्ध नेपाल सुखी नेपालीको नारालाई साकार पार्न मुसिकोट नगरपालिकाले शिक्षा योजना २०८१ तयार गरेको छ। यसका साथै नगरपालिकाअन्तर्गतका शिक्षासम्बन्धी समस्याहरूको पहिचान गरेर विभिन्न चरणमा कार्यशाला, गोष्ठीहरू सञ्चालन गरी शिक्षासम्बन्धी सरोकार राख्ने सबै स्थानीय सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो योजना तयार गरिएको हो। यस योजनामा व्यवस्था गरिएका सबै कुराहरू कार्यान्वयन गर्न शिक्षासम्बन्धी सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहने छ। यसमा भएका व्यवस्थाहरूलाई आआफ्नो क्षेत्रमा लागु गर्नु सबै नागरिकको कर्तव्य रहने छ । गुणस्तरीय शिक्षाको विकास गरी सिपयुक्त नागरिक तयार गर्न र समृद्ध नगरपालिकाका रूपमा विकास गर्न यस शैक्षिक योजनाले उल्लेख्य भूमिका खेलेको छ।

शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य, १६ औँ पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐनकानुनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यलाई सङ्घीय संरचना अनुसार कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ। विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसाथ गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजनामार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नेपालको संविधान अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकारअन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (११ ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ ओटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ । यस ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न अनिवार्यसमेत रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिकलगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan २०७९-२०८८) स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसै परिवेशमा यस मुसिकोट नगरपालिकाले पनि शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी दश वर्षीय स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी शिक्षा क्षेत्रमा अपेक्षित सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता र औचित्य देखेको छ ।

मुसिकोट नगरपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्यः

१. तिनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बिच लम्बीय र क्षितिजीय सहसम्बन्ध स्थापित गर्न

२. सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न

३. कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न

४. साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन

५. शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउन

६. नगरपालिकामा देखिएका मुख्य शैक्षिक समस्या, समस्याका कारणहरूको पहिचान गरी समस्या समाधानका उपायहरू कार्यान्वयन गर्न,

शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू

मुसिकोट नगरपालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजलाई मूल आधार बनाइएको छ। यसका अतिरिक्त अन्य सान्दर्भिक र सन्दर्भ सामग्री प्रयोग गरी योजना निर्माण गरिएको छ।

(क) नेपालको संविधान

(ख) १६ औँ आवधिक योजना

(ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

(घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तर्सम्बन्ध ऐन २०७७

(ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन नियमावली

(च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र सिकाइ आपुरण तथा दूर सिकाइ योजना

(छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

(ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

(झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा

(ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

(ट) स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना

(ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

(ड) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

(ढ) शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको प्रतिवेदनहरू

(ण) सिकाइ आपूरण तथा दूर सिकाइ योजना (ReAL Plan)

शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियाः

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याउन प्रतिफल दिने प्रक्रियाहरूको सम्मिश्रण योजना हो। योजना आफैँमा निर्मित हुने होइन, यसलाई निर्माण गर्नुपर्छ। त्यसैले योजना निर्माण गर्नु जटिल र चुनौतीपूर्ण कार्य पनि हो। विगतको अनुभव, वर्तमानको कार्यशैली र भविष्यको दृष्टिकोण नै योजना भएकाले सबै तथ्यगत वस्तुको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई विश्लेषणात्मक रूपमा कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याई मिठो प्रतिफल दिने अपेक्षाका साथ सहभागितामूलक ढङ्गले योजना निर्माण कार्य गरिएको छ। मुसिकोट नगरपालिकाको शिक्षा योजना निर्माण गर्न तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरूलाई गम्भीरतापूर्वक अवलम्बन र अनुसरण गरिएको छः

१. नगर शिक्षा समितिको मिति ……………… गतेको बैठकले नगर शिक्षा योजना निर्माणका लागि कार्यादेशसहितको …….. सदस्यीय निर्माण कार्यदलको गठन भएको।

२. कार्यदलको मिति …………… गते बैठक बसी शिक्षा योजनाको लागि कार्ययोजना बनाई कामको जिम्मेवारी बाँडफाँड गरिएको ।

३. योजनालाई मूर्तरूप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको । योजनाको खाका तयार गरी योजनाले समेट्ने विषयवस्तुमाथि छलफल भएको ।

४. योजनाको लागि वर्तमान अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गरिएको ।

५. सरोकारवालाहरूसँगको कार्यशालाबाट नगरपालिकाका शैक्षिक समस्या चुनौती र अवसरका सन्दर्भमा समस्या वृक्ष, SWOT analysis तथा gap analysis गरिएको ।

६. शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट पहिलो मस्यौदा तयार गरिएको ।

७. मुख्य सरोकारवालाहरूबाट योजनाको पहिलो मस्यौदाउपर सुझावका लागि कार्यशाला आयोजना गरिएको

८. विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेस्रा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको ।

९. सरोकारवालाहरूको सल्लाह सुझावको आधारमा शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको

१०. सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावका आधारमा योजनालाई आवश्यक परिमार्जन र भाषिक सम्पादनसहित मुख्य सरोकारवालामाझ अन्तिम सुझावका लागि प्रस्तुत गरिएको ।

११. नगर कार्यपालिकाको मिति ....गतेको बैठकबाट स्वीकृत तथा सिफारिस भई मिति............गतेको गाउँ सभाबाट प्रमाणित गरिएको

योजनाको दस्तावेजको स्वरूपः

योजनाले परिकल्पना गरेको शैक्षिक उपलब्धि प्राप्त गर्न सरोकारवालाहरूसँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा नगरपालिकाको वर्तमान अवस्था, शैक्षिक समस्या, चुनौती, अवसर र योजनामा समेट्नुपर्ने मुख्य मुख्य उद्धेश्य, रणनीति र कार्यनीतिहरूका सन्दर्भमा गरिएको छलफल एवम् प्राप्त तथ्याङ्कलाई प्राथमिक स्रोतकारूपमा लिई योजनालाई बढी भरपर्दो, विश्वासिलो र यथार्थपरक बनाउने प्रयत्न गरिएको छ । मुसिकोट नगरपालिकाको आगामी १० बर्से शिक्षाको स्पष्ट मार्गदर्शन नै शिक्षा योजनामा निहित रहने हुँदा योजनामा समावेश भएका प्रत्येक परिच्छेद र विषयवस्तुमा उल्लेख भएका क्षेत्रको परिचय वर्तमान, अवस्थाको विश्लेषण, अवसर र चुनौती, रणनीतिक क्रियाकलाप, बजेट व्यवस्था तथा कार्यान्वयनको योजनालाई चरणगत रूपमा पूरा गरी जिम्मेवारीका साथ महत्त्वपूर्ण स्थान दिइएको छ । प्रकृयागत रूपमा निर्माण भएको शिक्षा योजनालाई विभिन्न क्षेत्रका विज्ञका सुझावका आधारमा शिक्षा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाबाट अनुमोदन भई प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

परिच्छेद १
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वि.सं. २०७२ मा जारी भएको नेपालको संविधानअनुसार सङ्घीय गणतन्त्रात्मक राज्यव्यवस्था प्रारम्भ भई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन् । नेपालको संविधानले समतामूलक, समावेशी र समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ । यस ध्येयलाई हासिल गर्ने विभिन्न माध्यमहरूमध्ये शिक्षालाई सबै नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिएको छ । यसअन्तर्गत शिक्षासम्बन्धी आधारभूत र विशिष्ट प्रकारका प्राथमिकताहरू समेत स्थापित गरिएका छन्। नेपालको संविधानले निर्दिष्ट गरेको लोक कल्याणकारी राज्यको आकाङ्क्षा, विकास र समृद्धि, सामाजिक न्यायमा आधारित समावेशी र सन्तुलित विकासको पूर्ण प्राप्ति र संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई मूर्तरूप दिन तिनै तहका सरकारहरूको समप्रतिबद्धता र विभिन्न कानुनी आधारहरूको निर्माण र सोअनुसारका दीर्घकालीन, मध्यकालीन, आवधिक र वार्षिक आदि योजनाहरूको विकास र सफल कार्यन्वयन आवश्यक छ ।

युनेस्कोद्वारा सन् २०१५ मा दक्षिण कोरियाको इन्चोनमा आयोजित विश्व शिक्षा मञ्चको बैठकद्वारा जारी घोषणापत्रमा शिक्षासम्बन्धी दिगो विकास लक्ष्य प्रतिको प्रतिबद्धता सहितको कार्यढाँचामा नेपालले दृढ प्रतिबद्धता जनाएको छ । उक्त प्रतिबद्धतामा संयुक्त राष्ट्र सङ्घद्वारा सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्नेगरी निर्धारण गरेको दिगो विकास (SDG) का १७ ओटा लक्ष्यमध्ये चौथो लक्ष्यमा सबैका लागि समावेशी र समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूमा प्रोत्साहित गर्ने" उद्देश्य (Aim) र यससँग सम्बन्धित सातओटा लक्ष्यहरू (Targets) निर्धारण गरेको छ भने लक्ष्यहरू प्राप्तिका लागि थप तीनओटा माध्यम वा तरिकाहरू उल्लेख गरिएको छ । यिनै पृष्ठभुमिहरूलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारले २५ बर्से दीर्घकालीन दृष्टिकोण, विक्रम सम्वत् २१०० सम्ममा **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** को राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्ने दीर्घकालीन सोच, वि.स. २०८३ (सन्२०८६) मा नेपाललाई अतिकम विकसितबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति गर्ने र वि.सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकमा पुर्याउने लक्ष्य सहितको पन्ध्रौं पन्चवर्षीय योजनको सफल कार्यान्वयन गरी सकेको छ भने वर्तमान सोही पञ्चवर्षीय योजना २०८१/८२–२०८५/८६ ले शिक्षा र शिक्षासँग सम्बन्धित क्षेत्रहरूलाई समेटेर शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि अझ बढी ठोस नीतिगत र कार्यक्रमगत प्राथमिकताहरू निर्धारण गरी कार्यन्वयनमा रहेको छ ।

नेपालको संविधानले शिक्षासम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेसंगै आधारभूत तहसम्मको शिक्षामा सबैको पहुँच साथै अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा पाउने ग्यारेन्टी गरेको छ भने माध्यमिक तहसम्मको निशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसैगरी जनसाङ्ख्यिकीय दृष्टिले मुलुक भित्रका भिभिन्न लक्षित वर्गहरू:-अपाङ्गता भएका, सामाजिक आर्थिकरूपले बिपन्न, भौगोलिक रूपमा विकटता र अन्य विशेष समुदाय र क्षेत्रका नागरिकहरूलाई कानुनबमोजिम नि:शुल्क उच्च शिक्षा पाउने, आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने हकको प्रत्याभूत गरेको छ । यस अतिरिक्त शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राबिधिक, सिपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउन शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्ने, जसमा निजि क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी शिक्षालाई सेवामुलक बनाउने नीति समेत अवलम्वन गरेको छ । राज्यको मूल कानुनको उल्लेखित प्राथमिकताहरूलाई मूर्तरूप दिन नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले निःशुल्क

तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा यससम्बन्धी नियमावली २०७७ कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसैसँग अन्तरसम्बन्धित बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०७५ को कार्यान्वयनले शिक्षालगायत बालबालिकाका सबै हकहरूलाई प्रत्याभूत गरेको छ । यस अतिरिक्त नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई तीनै तहका सरकारहरूलाई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ । यी समग्र सन्दर्भहरूलाई समेट्दै सङ्घीय सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रबिधि मन्त्रालयले गत आ.ब. २०८०/८१ देखि १० बर्से विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना (SESP) सन् २०२२/२३–२०31/३२ लाई कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । संवैधानिक प्रावधानहरू र तिनअन्तर्गत जारी भएका स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ लगायत अन्य विभिन्न कानुनी प्रावधानहरूले मुलुकको शिक्षाको विकास, व्यवस्थापन र सञ्चालनमा तीनवटै सरकारको एकल र साझा अधिकारहरू तोकिएका छन् । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार सूची समावेश गरिएको र माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहअन्तर्गत रहेको छ । यसैगरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले शिक्षासम्बन्धी २३ वटा कार्यहरू सम्पादन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई तोकेको छ ।

उल्लेखित संवैधानिक प्रावधानहरू र तिनअन्तर्गत तोकिएका एकल र साझा अधिकार, कर्तव्य र दायित्वहरूलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पादन गर्न लुम्बिनी प्रदेश, गुल्मी जिल्ला स्थित यस मुसिकोट नगरपालिकाको समग्र शैक्षिकस्तरको अभिवृद्धि र विकासका लागि १० बर्से शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा गरिएको छ । यस योजनाको कार्यन्वयनबाट उपलब्ध सबै प्रकारका स्रोत साधन र जनशक्तिलाई अधिकतम सदुपयोग गरी तिनको समानुपातिक र न्यायोचित वितरणमा आधारित क्रियाकलापको निर्माण र कार्यन्वयनबाट यस पालिकामा सञ्चालित सबै प्रकार र तहका विद्यालयहरूको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्द्दै शिक्षामा समतामुलक पहुँच, गुणस्तरीय शिक्षा, सक्षमता, सान्दर्भिकता, समावेशीकरण, सुशासन तथा व्यवस्थापन आदि सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

मुसिकोट नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक विकास र उन्नयनका लागि शिक्षासम्बन्धी राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न नीति र तिनका सन्दर्भमा आधारित भै विकास र कार्यन्वयनमा रहेका योजनाहरूका दुरदृष्टि, लक्ष्य, उदेश्य, रणनिति र कार्यक्रमहरूसँग यस योजनालाई लम्बिय र क्षितिजीय रूपमा अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरिएकोले पालिकाको संबैधानिक दायित्व, प्रावधानहरू र आवश्यकताहरूलाई सापेक्ष रूपमा पूरा गर्न यस पालिकाहरूको शिक्षा क्षेत्रको योजना महत्त्वपूर्ण साधन हुने छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई यस पालिकाको शिक्षा विकासमा सान्दर्भिकरण गरी पालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि यस योजनाको कार्यन्वयनले योगदान पुर्याउने छ । मुलुकको अन्य क्षेत्रहरूमा जस्तै यस पालिकामा पनि बिगतको कोभिड र बेलाबखत आइपरेका विभिन्न प्राकृतिक विपत् र माहामारीबाट शिक्षा क्षेत्रमा भएको लामो अवरोध तथा गतिहिनताले शिक्षा क्षेत्रमा भएको नोक्सानीलाई घटाई गतिशीलता प्रदान गर्न र अबका दिनहरूमा देखा पर्न सक्ने संभावित प्राकृतिक प्रकोप, महामारी तथा आपत विपतबाट उत्पन्न हुने जोखिमहरू साथै जलवायु परिवर्तनले ल्याएको जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सक्षम उत्थानशील (Resilient) शिक्षा पद्धतिको विकासको आवश्यकतालाई उपयुक्त ढङ्गले सम्बोधन गर्न यो योजना साधन र साध्यको रूपमा कार्यन्वयनमा रहने छ ।

नगरपालिकाहरूमा शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि तथ्यपरक र प्रभावकारी योजनाको आवश्यकता महसुस गरी यस नगरपालिकाले स्थानीय सरकार स्तरको शिक्षा क्षेत्रको योजना (Education Sector Plan-ESP)

आगामी सन् २०३० सम्मका लागि शिक्षा क्षेत्रको विकासको दृष्टिकोण, लक्ष्य, रणनीति र कार्यक्रमहरू सहित तयार गरेको छ । जसमा पहिलो ५को अवधि (सन् २०२४–२०२८) लाई यस योजनको कार्यान्वयनको पहिलो चरण र त्यस पछि सन् २०२८/२९-३०३१ लाई दोस्रो चरणको कार्यान्वयनको अवधिलाई मानिएको छ । यस योजनामा पहिलो र दोस्रो परिच्छेदसम्म सन् २०२३-२४ देखि २०२३०-३१ सम्म योजनाको पूर्ण अवधिमा हासिल हुने लक्ष्य, रणनीति, नतिजा र कार्यक्रमहरूका बारेमा विश्लेषण र छलफल गरिएको छ । योजनाका समग्र सन्दर्भहरू, जस्तैः नगरपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भ, आर्थिक सन्दर्भ, जनसाङ्ख्यिखिक स्वरूप, शासकीय स्वरूपलगायत शिक्षाको समग्र अवस्था तथा सन्दर्भहरू पहिलो परिक्षेदमा उल्लेख गरिएको छ र प्रस्तुत सन्दर्भका आधारमा शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख चुनौती तथा अवसरहरू पहिचान गरिएको छ । यस परिच्छेदको अन्तमा योजना निर्माण प्रक्रियाहरू उल्लेख गरिएका छन् ।

१.२ नगरपालिकाको समग्र सन्दर्भ

१.२.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि (Hisorical Background) र वर्तमान अवस्था

(क) परिचय

वि.सं. २०७२ मा सङ्घीय गणतन्त्रात्मक संविधान जारी भएसँगै नेपालमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीयतह गरी तीनतहका सरकारहरू संविधान कार्यन्वयनमा क्रियाशील छन् । यसै अनुसार यस मुसिकोट नगरपालिका नगरपालिकाको स्थापना वि.सं. २०७३ सालमा भएको हो। यस नगरपालिकाको गुल्मी जिल्लाको सदरमुकाम उत्तरपूर्वमा रहेको ऐतिहासिक मुसिकोट दरवारको नामबाट नामकरण गरिएको छ । ऐतिहासिक दरवारको नाममा रहेको यस नगरपालिकाको केन्द्र वडा न. ७ वामीटक्सारमा अवस्थित छ । यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजातिको बसोबास रहेको हुनाले जातजाति, भाषा, धर्म, संस्कृति, आदिको विविधता रहेको छ । हाम्रो नगरपालिकामा रहेका अरु विविधता जस्तै भौगोलिक संरचनामा पनि विविधता पाइन्छ । हाम्रो नगरपालिकामा अग्लो भूमिदेखि होचा ठाउँ रहेका छन् । हाम्रो नगरपालिकाको सबैभन्दा अग्लो स्थान सालिमे दह हो । यो समुद्री सतहबाट २४०० मिटरको उचाइमा रहेको छ । यस्तै हाम्रो नगरपालिकाको सबैभन्दा होचो जमिन ढोडेनी बगर हो । यो समुद्री सतहबाट ७५० मिटर उचाइमा रहेको छ । त्यसैले हाम्रो नगरपालिका ७५० मिटरदेखि २४०० मिटरसम्मको उचाइमा रहेको छ । हाम्रो मुसिकोट नगरपालिकामा फरक फरक खालको भूबनोट रहेको छ । यहाँका तल्लो क्षेत्र वा खोलाका किनारका जमिन होचा छन् । माथिल्लो पहाडी क्षेत्रको जमिन भिरालो रहेको छ । वामी, आँपचौर जस्ता ठाउँ होचा छन् । हाम्रो नगरपालिकाको कार्यपालिका भवन वडा न. ७, वामीटक्सारमा रहेको छ ।

मुसिकोट नगरपालिका गुल्मी जिल्लाको सदरमुकामदेखि उत्तरपूर्वमा रहेको ऐतिहासिक मुसिकोट दरबारको नामबाट नामकरण गरिएको छ । ऐतिहासिक दरवारको नाममा रहेको यस नगरपालिकाको केन्द्र वामीटक्सारमा रहेको छ । उत्तरबाट बग्ने रुद्रावति नदी र पूर्वी सिमाना हुदैँ बग्ने दरमखोलाको समथर भुभागमा यस नगरपालिकाको कन्द्रविन्दु हो ।

यो नगरपालिकाले लुम्विनी प्रदेश को १२ जिल्लाहरूमध्ये पहाडी जिल्ला गुल्मीको साविकका पौदिअमराई,मुसिकोट,वडागाउँ,आँपचौर,कुर्घा,वामी र अर्लाङ्कोट ७ गा.वि.स र नेटा गा.वि.स का चार ओटा गाविसहरूको भौगोलिक क्षेत्रलाई ओगटेको छ र साविकको वामी गाविसको वामीटक्सारमा यसको केन्द्र रहेको छ भूगोलको हिसाबले गुल्मी जिल्लाको ठुलो तर अलिक विकट क्षेत्रहरू भएको र भिरालो धरातलीय अवस्था रहेको नगरपालिका हो यो । यसको ठुलो भाग ग्रामण र वनजङ्गललगायत क्षेत्रहरूले

ओगटेका छन् । यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल ११४.७४ (४४.३० वर्ग माइल) वर्ग किलोमिटर रहेको छ, जुन गुल्मी जिल्लाको कूल भू-भागको ९.९९% प्रतिशत भू-भाग हो । नगरपालिकाको उत्तरी भागमा हिमाली हावाको प्रभावका कारण जाडो हुने र दक्षिणी भेगमा गर्मी हुने गर्छ । समशतोष्ण हावापानी पाइने यस नगरपालिकामा अधिकतम तापक्रमः ३८.२० डिग्री सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम २.४० डिग्री सेल्सियस सम्म पुगेको देखिन्छ भने औसत वर्षाः १४३६.५ मि.मि. सम्म भएको पाइएको छ । यस क्षेत्रमा असोजदेखि माघसम्म जाडो हुने, बैशाख देखि आश्विनसम्म गर्मी हुन्छ । लगभग ८० प्रतिशत मनसुनी वर्षा आषाढ, श्रावण, भाद्र महिनामा हुने यो नगरपालिका हावापानी र बसोबासका हिसावले उत्तम रहेको छ । राजनीतिक तथा प्रशासनिक दृष्टिकोणले ९ वडामा विभाजन गरिएको यस नगरपालिकाको उत्तरमा बडिगाड गाउँपालिका, र गल्कोट नगरपालिका, बाग्लुङ, दक्षिणमा रेसुङ्गा नगरपालिका र गुल्मीदरवार नगरपालिका , पश्चिममा इश्मा र मालिका गाउँपालिका र पूर्वमा चन्द्रकोट गाउँपालिका छन् । यस नगरपालिकाले सर्वसाधारण जनतालाई दिने सबै सुविधाहरू ९ वटै वडावाट प्रदान गर्दै आएको छ । भने हाल २ र ९ नं. वडाबाहेकको अन्य वडाको आफ्नै भवन रहेको छ। गुल्मी जिल्लाको समग्र नक्सामा यस नगरपालिकाको राजनैतिक विभाजनसहितको भौगोलिक अवस्था तल प्रस्तुत रहेको छ ।

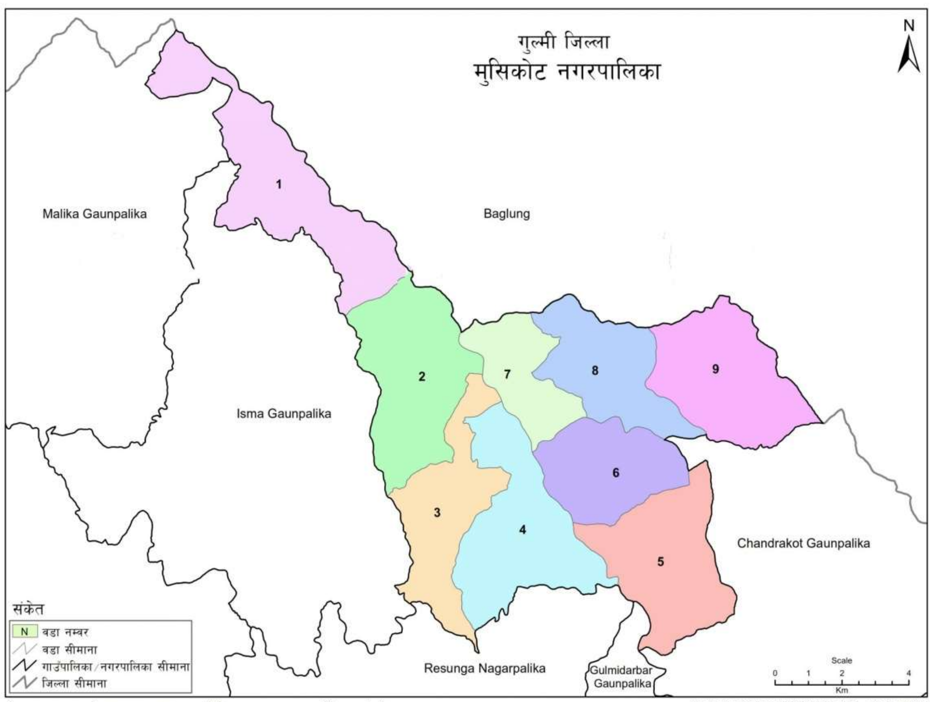

स्रोत: स्थलरुप नक्सा (स्केल १:२५००० /१:५००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग
Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

यस नगरपालिकाको भू-बनौट, विविधतायुक्त प्रकृति, समाजहरूको बनौट, सभ्यता, संस्कृति, भाषा, प्राकृतिक स्रोत/साधन र तिनको उपलब्धता, परिचालन र उपयोग, नगरपालिकाभित्रको समग्र क्षेत्रको विकास र क्रियाशील जनशक्ति, सङ्घीय र प्रदेश सरकारका साथै छिमेकि नगरपालिकाहरू सँगको भौगोलिक, सामजिक आर्थिक विकास र राजनीतिक सम्बन्ध र सहकार्य, राजनैतिक अठोट र इच्छाशक्ति आदि यस नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक विकास र सुशासनका अवसर र आधार स्तम्भ रहेका छन् ।

ख) पर्यटकीय एवम् धार्मिक विशेषता र महत्त्व:

मुसिकोट नगरपालिका आफ्नै भाषा र संस्कृतिमा विविधता रहेको र अन्य प्राकृतिक सौन्दर्यले समेत ग्रामिण पर्यटनको सम्भावना देखिन्छ। याँहाको प्रसिद्ध मुसिकोट दरवारबाट चारैतिरको रमणीय दृश्यहरू देख्न सकिन्छ । पश्चिम पाल्पाको सत्यवती भने झैँ यस नगरपालिकाको वडा नम्बर 6 मा ऐतिहासिक मालिका मन्दिर रहेको छ । यस मन्दिरमा प्रत्येक कार्तिके पूर्णिमामा विभिन्न जिल्लाका मानिसहरूको ठुलो सङ्ख्यामा आगमन भै दर्शन/पूजाआजा गर्ने र मेला लाग्ने गरेको छ । यस्तै मुसिकोट दरबार, छत्रभूमि मन्दिर, वामीकोट, सालिमे तपोभूमिका साथै अन्य धैरै धार्मिक आस्थाका केन्द्रहरूको निर्माण र विकास भएको छ।

तत्कालीन मुसिकोट राज्यका जिवित साँझी सिंहका अनुसार तत्कालिन मुसिकोट राज्यको स्थापना विक्रम संवत १५५० मा भएको थियो । त्यस राज्यका संस्थापक अर्थात प्रथम राजा विजय प्रताव सिंह थिए भने पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकिकरण गरे पछि विक्रम संवत १८०४ मा त्यस राज्यका अन्तिम राजा तिलकचन्द्र सिंह थिए । पछि मुसिकोट गाउँपञ्चायत बन्यो जुन पञ्चायतको सिमा उत्तरमा बाग्लुङ्खको लब्धीखोलासम्म थियो । जसका कारण आधा पाण्डपखानी, रिघा, तुमडाडा , पूर्वमा अर्लाड्डकोट , वामी यता मालिका खोलाको साँध थियो । दक्षिणमा छल्दी निस्ते खोला साँध थियो । पश्चिम तर्फ हाल ईस्मा नगरपालिका १ र २ को पालुखासम्म मुसिकोट गाउँपाञ्चायतको साँध थियो । त्यस मुसिकोट गाउँपञ्चायतका प्रथम प्रधानपञ्च धारापानीका पण्डित नरिनारायाण घिमिरे थिए । त्यस अवधिमा जिम्मेवाल र मुखियाहरू अहिलेका सचिवहरूझैँ तालुकदार थिए। जनताको सम्पत्तिको तिरोभरो उनीहरूबाटै चल्थ्यो । त्यति बेला मल्दीका सारुहरू मुखिया थिए । प्रथम मुखिया थिए मल्दीका नरबहादुर सारु । त्यस पछि अन्तिम कालसम्म उनका छोरा माहिला मुखियाका नामले परिचित कृष्णबहादुर सारु मुखिया थिए ।उता खस्थोक अमराईका रामबहादुर महत जिम्मवाल थिए । त्यस्तै मुसिकोटको डाँडोलाईनदेखि पारी सम्मका जिम्मावाल डाँडाथोकका उजिरबहादुर थापा थिए। उनी पछि कर्णबहादुर थापा जिम्मावाल भए । त्यस पछि मुखिया जिम्मेवाल प्रथाको अन्तिम ताकासम्म मुसिकोट दलुङ्घका रणबहादुर सिंह जिम्मेवाल र पछि मुसिकोटका प्रधानपञ्च समेत भएका थिए (प्रेम सुनार, ग्लोबल आवाज) ।

ऐतिहासिक रूपमा गुल्मीका शासकहरूले मुख्य रूपमा हिन्दु धर्मलाई प्राथमिकता दिएको कुरा तत्कालीन समयमा निर्माण गरिएका देवालय र स्थापना गरिएका देवदेवीका मूर्तिबाट स्पष्ट हुन्छ । त्यसताका राज्यले हिन्दु धर्म अनुसारको रीत, परम्परा र चाडपर्व मनाउनका लागि सजिलो होस् भन्ने हेतुले सो धर्म अनुसारको कर्मकाण्ड विधि तयार गर्नुले पनि शासकहरूले समाजलाई हिन्दुकरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । तात्कालीन गुल्मीमा विविध जातिको बसोबास भएको र तिनीहरूका आआफ्नै किसिमका संस्कृति भएको भए तापनि राज्यका तर्फबाट हिन्दु देवीदेवताका देवालयहरू निर्माण गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहन दिइएकाले हिन्दु संस्कृतिलाई नै बढी महत्त्व दिइएको थियो भन्ने कुरा थाहा हुन्छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा वर्तमानको समग्र गुल्मी जिल्ला भित्रको यस नगरपालिकाको ९ वटै वडामा धर्मको हिसाबले जनसङ्ख्याको बसोबास अनुसार मन्दिर, चर्च र गुम्बा-बिहारहरू रहेका छन् । तलको तालिका १.१ को बिश्लेष्ण अनुसार नगरपालिकाको कूल जनसङ्ख्यामा लगभग ९८.१% मानिसहरू हिन्दु, १% बौद्ध, 0.३% क्रिश्चियन, 0.३% प्रकृति र 0.३ % मानिसहरू मुस्लिम धर्मावली रहेका छन् ।

तालिका:१.१ नगरपालिकामा बसोबास गर्ने कुल जनसंख्यामा प्रमुख धर्मावलीअनुसारको जनसंख्या

क्रस	धर्म	महिला	पुरुष	जम्मा जनसंख्या	प्रतिशत
1	हिन्दु	27,922	12,816	15,106	98.1
2	बौद्ध	276	143	133	1.0
3	इस्लाम	8	4	4	0.0
4	क्रिस्चियन	83	41	42	0.3
5	प्रकृति	77	41	36	0.3
6	बोन	88	51	37	0.3
जम्मा		**28454**	**13096**	**15358**	100.0

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

ग) प्रमुख जातजाति र सामाजिक विशेषता

चित्र:१.१ प्रमुख जातजातिगत जनसङ्ख्या र तिनको प्रतिशत

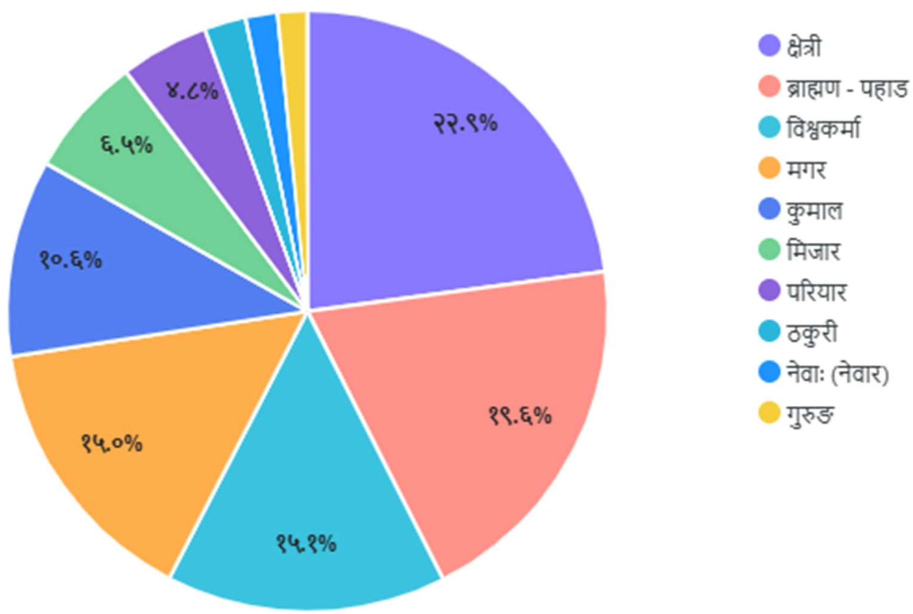

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

मध्यकालमा लुम्विनी प्रदेशमा स्थापित बाइसे राज्यमध्ये गुल्मी पनि एक थियो। यो राज्यमा बिक्रम सम्वत् १५५० देखि १८६१ सम्म सेन वंशका शासकहरूले शासन गरेको हुनाले सो समयको गुल्मी क्षेत्रलाई सेनकालीन गुल्मी भनिन्छ। तात्कालीन गुल्मी राज्यको पहाडी इलाकामा मगर, खस-आर्य, बोटे, कुमाल र मुस्लिम तथा तराई इलाकामा वैदिक-आर्य र थारू जातिका मानिसहरूको बसोबास थियो। यसैले गुल्मी

जिल्लाको यस मुसिकोट नगरपालिकामा पनि तात्कालीन गुल्मीको प्रभाव रहेको र यहाँ बसोबास गर्ने मानिसहरूको जातिगत हिसाबले बिबिधता देखिन्छ ।

घ) परापूर्व भाषाको अवस्था:

मध्यकालमा मस्र्याङ्दीदेखि पश्चिम प्युठानसम्मको इलाकालाई बाह्र-मगरात भनिन्थ्यो भन्ने कुरा वि.सं. १८९३ को एक अभिलेखबाट थाहा हुन्छ (नेपाली, २०३५:१४४) । ऐतिहासिक मुसिकोटको भौगोलिक क्षेत्रभित्र आ-आफ्नै किसिमको पहिचान भएका अनेकौँ जातिका मानिसहरूको बसोबास भएको कुरा माथि चर्चा गरिएबाट थाहा हुन्छ।ती जातिहरूको बसोबास अनुसार तिनले बोल्ने भाषाहरू पनि सोही अनुसार रहेको देखिन्छ।त्यसकारण मुसिकोटका बासिन्दाको बोलीचालीको भाषा खसकुरा,कुमाल, मगर,नेवार,छन्तेल भएको पाइन्छ।

चित्र :१.२ भाषागत अवस्था र कूलजनसङ्ख्यामा तिनको प्रतिशत

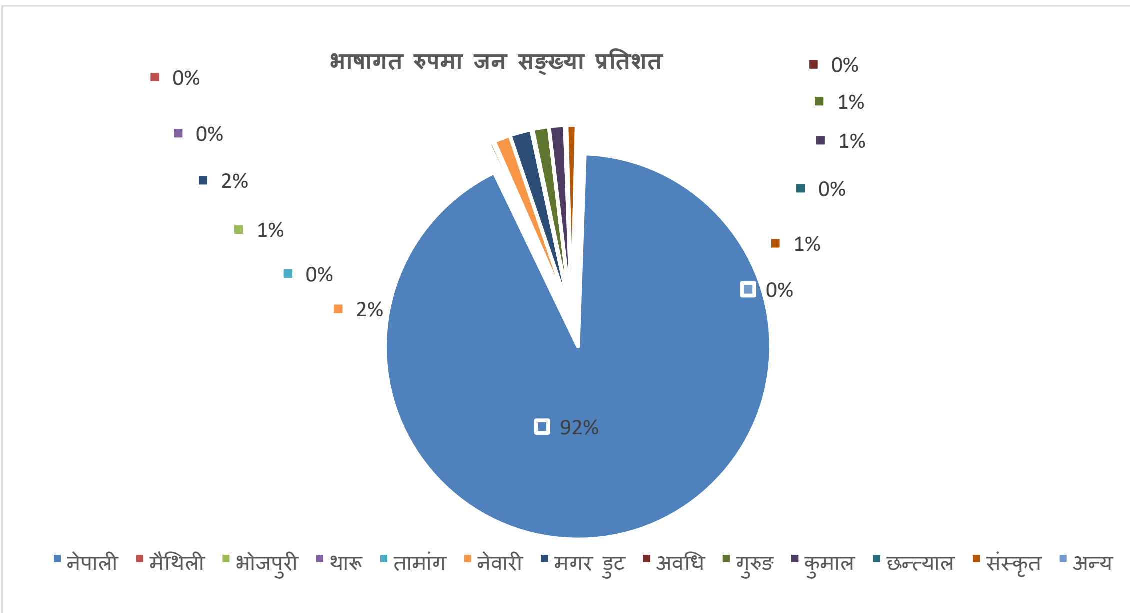

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

ङ) सामाजिक संस्कृति तथा सांस्कृतिक, कला र चाडपर्व/जात्राहरू

मानव समुदायका विविध संस्कृति बारे जानकारी दिने अनेकौँ प्रतीकहरू हुन्छन् । ती प्रतीकहरूमध्ये भाषा, साहित्य, कला, धर्म, संस्कार र चाडपर्व मुख्य मानिन्छन् । तिनकै आधारमा हेर्दा यस मुसिकोट नगरपालिकालाई सांस्कृतिक उत्कृष्टताका रूपमा लिन सकिन्छ । अनेक जाति, भाषा, धर्म र संस्कृति रहेको यहाँ दशैं, तिहार, तीज, हरितालिका, श्री कृष्णजन्माष्टमी, छठ पर्व, फागु पुर्णिमा, माघेसंक्रान्ती, ईद, क्रिसमस, वामिको नेवारी जात्रा आदि चाडबाडहरू अत्यन्तै धार्मिक सहिष्णुताका साथ मनाइन्छन् । ऐतिहासिक पृष्ठभूमि वोकेको गुल्मी जिल्ला साथै मुसिकोट नगरपालिकालाई इतिहास, कला, शिक्षा, संस्कृति, रहनसहन र सभ्यताको धनी मानिन्छ । प्राचीनकालमा प्रचलित मगर ढुट, खस भाषा/खास कुरा, भोजपुरी भाषा, संस्कृत भाषा आदि प्रमुख थिए । त्यसताका गुल्मीको पहाडी भेगमा बस्ने बासिन्दाहरूमध्ये खस जातिले भगवतीलाई र मगर जातिले चन्डीलाई मान्ने भएकाले शैव र वैष्णव सम्प्रदायका मन्दिरहरूमा देवीका मूर्ति राख्ने परम्परा

भएको पाइन्छ।यसको उदाहरणका लागि मुसिकोट दरबार, मालिका मन्दिर आदिलाई लिन सकिन्छ। यसैगरी यस नगरपालिकामा रहेको सांस्कृतिक, कला र अन्य हिसाबले धेरै महत्त्व रहेको छ।

च) पेसा व्यवसाय, उत्पादन र उधोग धन्दा

च.१) कृषि

यहाँका अधिकांस मानिसहरू कृषि पेसामा संलग्न छन् । नेपालको कफीको उदगम स्थल आपचौर मुसिकोटको मुख्य पहिचान हो। नगरपालिकाको सबै क्षेत्र कफीका लागि अनुकुल मानिन्छ। सुदी फाँट, वौवा फाँट र हनुमान टारि फाँट, आपचौर फाँट, निस्ती फाँट, भर्माचौर फाँट, दानसिङ फाट धान उत्पादनका लागि प्रख्यात छन् भने दजाकोट, अर्लाङकोट, वामीमैदानलगायतका वडामा बाख्रापालनका लागि उपयुक्त रहेका छन्। वडा नम्बर 8 लाई नगरपालिकाको सहयोगमा मौरी पालनको पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरिएको छ र वडा नम्बर ४ लाई बाख्रापालन पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरिएको छ। जनताको समाजिक आर्थिक स्तर अभिवृद्धिका लागि कृषिमा एक नगरपालिका एक उत्पादन कार्यक्रम लागु गरी बेमौसमी खेती, व्यवसायिक आलु, मकै, कुखुरा, बाख्रा, खुर्सानी र च्याउ उत्पादनका क्षेत्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन्। अति बिपन्न बर्गको जीवनस्तर उकास्न उन्नत जातका बाख्रा, कुखुरा र बंगुर वितरण जस्ता सफल कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा छन् । नगरपालिकाले ठाउँ विशेष अनुसार अनुकूल हुने आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई आधुनिकीकरण, व्यवसायिककरण साथै बजारीकरण गर्न कृषि (कृषि मेसिनरीहरूको वितरण: हाते ट्रयक्टर, मकै छोडाउने मेसिन, धान काट्ने मेसिन, मोटर पम्प, घाँस काट्ने मेसिन, र कुटनी पिसानी मेसिन आदि) र पशुपालनमा पकेट क्षेत्रहरू निर्माण गरी मनग्य लगानी गर्दै आएको छ। यी कार्यक्रमहरूमा कृषकको लागत कम र उत्पादनमा वृद्धि हुने गरेको छ। युवा कृषि सञ्जाल निर्माण र सोबाट युवा व्यवसायिक उधमशिलताको विकास साथै घरघरमा करेसाबारीको निर्माण र उपयोगबाट पारिवारिक स्वआर्जनको अवसर सृजना भएका छन्।

चित्र १.३ पेसागतरूपमा जनसङ्ख्या प्रतिशत

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

चित्र १.४ बार्षिक समयावधिका आधारमा आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न जनसङ्ख्या

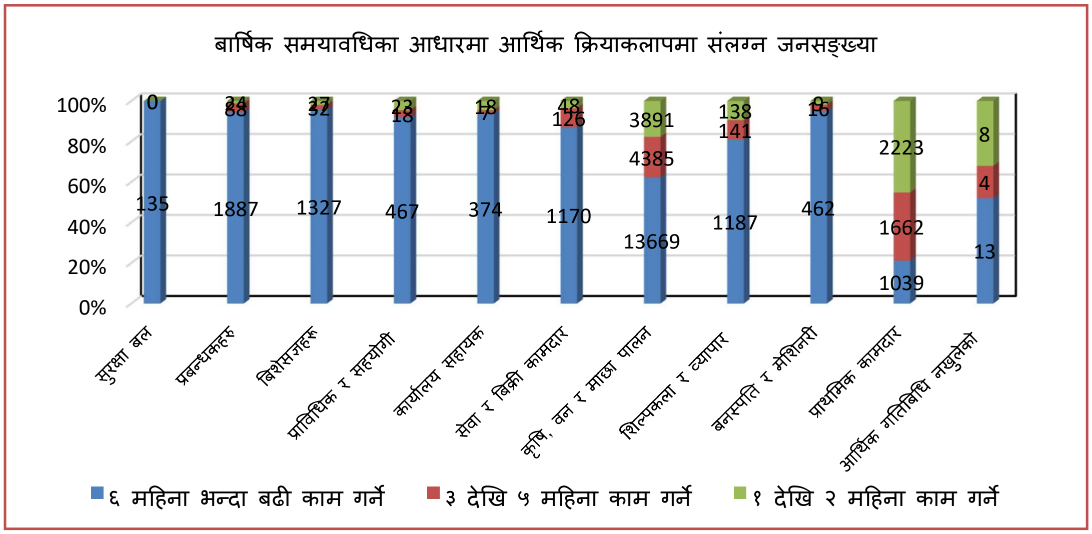

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को रिपोर्ट अनुसार यस नगरपालिकाको सबै वडाहरू कृषिमा निर्भर रहेकाले 9 वटै वडामा अन्नबाली उब्जनी हुन्छन् जसभित्र मुख्य उब्जनीका रूपमा आलु, मकै, कोदो, दलहन, तेलहन, मह, मसाला, साग, तरकारी, फलफूल आदै उब्जनी हुन्छन् । वडा न. ६, ७, ४ वडाबाट नदिनालाजन्य वस्तुहरूको निर्यात हुने गरेको छ । यसैगरी यस नगरपालिकाका बहुसङ्ख्यक जनताहरू कृषि पेसामा संलग्न छन् भन्ने कुरा माथिका चित्रहरू १.३ देखि १.५ को विश्लेषणले देखाउँछ ।

च.२) सिँचाइ: प्रमुख बाली, बालीचक्र, बाली लगाउने समयसम्बन्धी विवरण

तालिका:१.२ सिँचाइ सुबिधा र तिनको प्रकार

उपलब्ध सुबिधा	हेक्टर
कुल खेतीयोग्य जमिन	
सतह सिँचाइ	
भूमिगत सिँचाइ	
कुल सिँचाइ क्षेत्र	
सिँचाइ नभएको क्षेत्र वा वर्षामा निर्भर हुने क्षेत्र	

छ) नदीनाला, तालतलैया, वनजङ्गल र प्राकृतिक स्रोतहरू:

मुसिकोट नगरपालिकाको प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाअन्तर्गत बडिगाड खोला, दरम खोला,निस्ति खोला,पास्ति खोला,मालिका खोला,आपचौर खोला जस्ता साना ठूला अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण नदी तथा खोलानालाहरू छन् । गुल्मी जिल्लामा मुख्य वनस्पतीमा साल, सिसौ, सिमल, जामुन, टुनी, चाप, हर्रो, वर्रो आदि वेसी तथा चुरे क्षेत्रमा पाइन्छ भने काफल, चिलाउने, कटुस, सल्लो, लालीगुराँस आदि लेक तथा महाभारत श्रृंखलामा पाइन्छन् । जिल्लामा भएका विभिन्न नदीनाला, तालतलैया, बनजंगल र प्राकृतिक स्रोतहरूको विशेषता जस्तै यस नगरपालिकाको प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाका रूपमा बनजंगल, खोलानाल, ताल पोखरी, खानी तथा खनिजहरू हुन् । दरम खोला लघु जलविद्युत् र परोपकार जलविद्युत् आयोजना यस नगरपालिकाका गौरवपूर्ण चिनारी हुन् ।

ज) प्राकृतिक विपत् व्यवस्थापन तिनको सम्भावना र सामजिक सुरक्षा

नगरपालिकाभित्र घट्दै आएका र आगामी दिनमा घट्न सक्ने विभिन्न प्राकृतिक विपत् एवम् दैवी प्रकोपहरूको व्यवस्थापन र न्यूनीकरणका लागि यस नगरपालिकाले विपत् व्यवस्थापन कोषको स्थापना गरी विपत्मा परेका जनतालाई पुनस्थापना, आर्थिक सयोग, राहत बितरण, आदि कार्यहरू गर्दै आएको छ। बिगत वर्षहरूको अनुभवमा भौगोलिक, प्राकृतिक र मानिसहरूको बसोबासको प्रकृतिका दृष्टिले यस नगरपालिका भित्रको प्राकृतिक एवम् दैविक विपत्तिको जोखिमको अवस्थाको र सामाजिक सुरक्षाका बारेमा तलको तालिकाहरूमा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १.३: प्राकृतिक विपत् तथा मौसमी जोखिमहरूबाट प्रभावित वडाहरू

बिपत्त तथा मौसमी जोखिमहरूको प्रकार	प्रभावित वडा सङ्ख्या	बिपत्त तथा मौसमी जोखिमहरू	प्रभावित वडा सङ्ख्या
बाढी	6	तातो हावा बहने/लुको प्रभाव	0
भूस्खलन	8	चिसो हावा बहने/शीतलहरको प्रभाव	0
माटो क्षईकरण	4	सुक्खा/खडेरी	2
जलप्रलय	0	बस्तीमा आगलागी	5
चक्रबात	4	जङ्गलमा आगलागी	3
चट्याङ्गेग तथा मेघ गर्जन	5	हिमनदी फुट्ने	0
असिना वर्षा	2	हिमनदीको पतन/बहने	0
भारी वर्षा	1	कुनै जोखिम नभएको	0
आंशिक वर्षा	0		

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

तालिका:१.४ सामाजिक, सुरक्षा, मनोरन्जन, धार्मिक र अन्य सामाजिक सुविधाहरूको उपलब्धता

सामाजिक, सुरक्षा र सुविधाहरू प्रकार	सुविधा उपलब्ध वडा सङ्ख्या	सामाजिक, सुरक्षा र सुविधाहरू प्रकार	सुविधा उपलब्ध वडा सङ्ख्या
प्रहरी कार्यालय/सुरक्षा पोष्ट	2	खेल मैदान	2
बृद्धा आश्रम	0	सार्वजनिक पार्क	2
बालबालिका आश्रम	2	तलाउ/पोखरी, वाटर ल्याण्ड	3
सामुदायिक भवन/हल	4	आफ्नै प्रशासनिक भवन	3
व्यवस्थित शवदाह	1	मन्दिर/गुम्बा/चर्चच/बिहार/मस्जिद	9

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

झ) पूर्वधार र विकास निर्माण:

सङ्घीय शासन प्रणालीको प्रारम्भ पश्चात यस नगरपालिकाको स्थानीय सरकारहरूले उपलब्ध स्रोत, साधन, जनशक्ती र क्षमताहरूलाई भरपूर उपयोग गरी स्थानीय जनचाहना अनुसार पूर्वाधारका क्षेत्रमा प्रसस्त प्रगती गरेको छ। नगरपालिकाको 9 वटा वडाहरूमध्ये वडा नम्बर 9 तुलनात्मकरूपमा दुर्गम र विकास निर्माणका दृष्टिले पनि पछि परेको र बसाई सराई बढ्दै गएको देखिएको छ। सबै वडामा बिजुली बत्तिको विस्तार भएको छ। अझै पनि कतिपय वडामा संचार लगायत अन्य सुबिधा पर्याप्त हुन् सकेको छैनन्। वडा नम्बर 8 को सालिमे दह पर्यटकीय दृष्टिले महत्त्वपूर्ण रहेको छ। यस्तै एक घर एक धारोको अवधारणा अनुसार वडा नं. 1,2,3,4 मा लिफ्टिंगका योजनाहरू समेत् सञ्चालन गरिएका छन्। यस नगरपालिकाको यातायातको क्षेत्रमा १५ कि.मी. पक्की सडक, 25 कि.मी.ग्रावेल सडक र 135 कि.मी.कच्ची सडक निर्माण भएका छन्। नगरपालिकाको सबै वडावासीको जनजीवनलाई सहज बनाउन कम्तिमा पनि कच्ची बाटो सबै वडाका टोलटोलमा पुगेको अवास्थ छ। सबै जनताको खेतखेतमा ट्याक्टरले जोत्न सक्ने बाटोघाटोको व्यवस्था भएको छ। यस्तै वुटवल-मध्यपहाडी लोकमार्ग बाग्लुङ्ग जोड्ने पक्की सडक, तम्घास देखि मुसिकोट जोड्ने सडक, इन्द्रेगौडा-आपचौर-सराङ-दिब्रुङ-शान्तिपुरसडक, इन्द्रेगौडा राक्से-लिलिङ सडक,भङ्ज्याङ-निस्ति-पौदी-नेटा-गगरे सडक,थुम्का-मैदान-तोलादी-वामी-वामी मैदान-अर्लाङ्कोट सडक, स्वास्थ्य चौकी निर्माण, थुम पार्क निर्माण, मुसिकोट दरवार निर्माण,मालिका मन्दिर निर्माण,वामीकोट निर्माण, सालिमे दह संरक्षण तथा पर्यटकीय स्थल निर्माण, ब्याडमिन्टन कबर्ड हल निर्माण,ग्वादिकाचौर रङ्गसाला निर्माण,बालउद्वान निर्माण,वामी स्मार्ट पार्क निर्माण,सभाहलहरू,विभिन्न ठाउँहरूमा सामुदायिक भवन, पुलपुलेसाको निर्माण तथा मर्मत, सिंचाई योजनाहरूको निर्माण र सञ्चालन, आदि गेरर सानाठूला भौतिक पूवाधार बिकासमा उल्लेखनीय कार्यहरू भएका र हुँदै आएका छन्। नगरपालिका भित्रै खेल मैदान निर्माण र सञ्चालनमा छन्।

तालिका:१.५ यातायत, पूर्वाधार तथा भौतिक सुविधाहरूको उपलब्धता

भौतिक पूर्वाधारको सुबिधाको प्रकार	सुविधा उपलब्ध वडा सङ्ख्या	भौतिक पूर्वाधारको सुबिधाको प्रकार	सुविधा उपलब्ध वडा सङ्ख्या
बर्षै भरि यातायतको सुविधा भएको	9	ग्रावेल सडक नभएका वडा	३
३० मिनेटको दुरीमा सार्वजनिक यातायातको पहुँच भएका बस्ती/टोलहरू	5	१-९ कि.मी.का ग्रावेल सडक भएका वडा	५
स्थानीय यातायात / नगर बस	0	१०-४९ कि.मी.का ग्रावेल सडक भएका वडा	0
कालोपत्रे सडक नभएका वडा	७	५० र सो भन्दा बढी कि.मी.का ग्रावेल सडक भएका वडा	१
१-९ कि.मी.कालोपत्रे सडक भएका वडा	१	१-९ कि.मी.का धुलौटे सडक भएका वडा	0
१०-४९ कि.मी.कालोपत्रे सडक	0	१०-४९ कि.मी.का धुलौटे सडक	४

भएका वडा		भएका वडा	
५० र सो भन्दा बढी कि.मी.कालोपत्रे सडक भएका वडा	१	५० र सो भन्दा बढी कि.मी.का धुलौटे सडक भएका वडा	५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

तालिका १.६ सामाजिक पूर्वाधार र सेवाहरूको पहुँचको उपलब्धता

सामाजिक पूर्वाधार र सेवाहरूको पहुँच	वडा सङ्ख्या
३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र उच्च शिक्षामा पहुँच	3
३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र पुस्तकालयमा पहुँच	0
३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र मेडिकल डाक्टर (MBBS) को सेवामा पँहुच	2
३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र सुरक्षा पोष्ट वा पुलिस पोस्टको पँहुचको उपलब्धता	3
५ किलोमिटरको दूरी भित्र फायर ब्रिगेड/बारुण यन्त्रको पहुँच	0
३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र हरित पार्क र बालबालिका पार्क/खेल मैदानको पँहुचको	2
सिनेमा हल / थियेटर / कला केन्द्रमा पहुँच	0
सिनेमा हल / थियेटर / कला केन्द्रमा पहुँच	0

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

ञ) सुशासन, सूचना र संचार:

नगरपालिका भित्रका सबै क्रियाकलापहरूलाई पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउन बिधुतिय सुशासन प्रणाली अबलम्वन गरिएको छ । बजार अनुगमन र सबै क्रियाकलापहरूलाई नगरपालिकाको Web-site मा राखी सार्बजनिक गर्ने गरिएको छ । आवधिक योजनाहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दै मुलुकले अन्तराष्ट्री मन्चहरूमा गरेका प्रतिबद्धताहरू (दिगो विकासका लक्ष्यहरू) र मुलुकका विभिन्न आवधिक एबम् दिर्घकालीन योजना र समग्रमा मुलुकको मूल कानुन सङ्घीय संविधानले आत्मसाथ गरेका प्रावधानहरूलाई पूरा गर्दै यस मुसिकोट नगरपालिकाको लक्ष्य र उद्देश्य पूरा गर्न हरपल प्रयासरत रहदै आएको छ ।

ट) स्वास्थ्य सेवा

यस पालिकाको 9 वटै वडामा आधुनिक स्वास्थ्य चौकी, वडा नम्बर 7 मा १५ शैयाको हस्पिटल निर्माणाधिन अवस्तामा छ । पालिका भित्र २४ घन्टे स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध छ । यस्तै स्वास्थ्य बिमा, बर्थिङ्ग सेन्टर, सुत्केरी प्रोत्साहन, एम्बुलेन्स सेवा र विभिन्न स्वास्थ्य तालिमहरू, पोषण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिबिरहरू, आदि सञ्चालनमा छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को रिपोर्ट अनुसार ९ मध्ये ९ वटा वडामा आधारभूत स्वास्थ्य सुबिधा, ७ वटा वडामा हेल्थ पोष्ट, २ वडामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ८ वडामा निजि अस्पताल, ३ वटा वडामा एम्बुलेन्स सुबिधा र १ वटा वडामा सार्वजनिक शौचालयको सुविधाहरू रहेका छन् । त्यस्तै स्वास्थ्य क्षेत्रमा: गर्भावस्था परामर्श र स्वास्थ्य सेवाहरू, खोप सुबिधा, स्वास्थ्य प्रवर्घन सेवा, झाडा पखाला उपचार सेवा, सामान्य आपतकालीन उपचार सेवा, पोषण सेवा (वजन, भिटामिन, फलामको क्याप्सुल आदि), नि:शुल्क औषधि वितरण सेवा, महिलाहरूका लागि प्रसव पछिको सेवाहरू ९ वटै वडामा उपलब्ध

छन् भने परिवार नियोजन सेवा २ वटा वडामा, । तर ३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र MBBS डाक्टर सहितको उपचार सेवा भने अझै हुन बाँकी छ।

तालिका १.७ वडागत स्वास्थ्य सेवाहरूको उपलब्धता

स्वास्थ्य सेवाहरू	सेवाहरू उपलब्ध वडा सङ्ख्या	स्वास्थ्य सेवाहरू	सेवाहरू उपलब्ध वडा सङ्ख्या
गर्भावस्था परामर्श र स्वास्थ्य सेवाहरू	9	सामान्य आपतकालीन उपचार सेवा	6
डेलिभरी सेवा	6	आयुर्वेदिक र वैकल्पिक उपचार सेवा	5
परिवार नियोजन सेवा	4	पोषण सेवा (वजन, भिटामिन, फलामको क्याप्सुल)	7
खोप सेवा	9	सर्प दंस उपचार सेवा	3
स्वास्थ्य प्रवर्धन सेवा	9	रेबीज उपचार सेवा	2
झाडा-पखाला उपचार सेवा	9	नि: शुल्क औषधि वितरण सेवा	5
मलेरियाको उपचार सेवा	5	प्रसवपश्चातको हेरचाह (महिला स्वास्थ्य)	8

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय)

१.२ आर्थिक सामाजिक सन्दर्भ

१.२.१ आर्थिक गतिविधिहरू:

नेपाल न्यून आय भएको मुलुकबाट मध्यम आय भएको मुलुकमा प्रवेश गर्ने तयारीमा छ । विगत केही दशकदेखि नेपालले औषत आर्थिक वृद्धिदरमा राम्रै उपलब्धि हासिल गरेको छ । सन् २०१५ को भुकम्पका कारण सन् २०१५/१६ (०.८ प्रतिशत) र बिगतको कोभिड–१९ का कारणले सन् २०१९/२० को आर्थिक वृद्धिदर न्यून (२.३ प्रतिशतमा झरेको) रहेतापानी विगत सन् २०२१ देखि २०२४ सम्मको औसत आर्थिक वृद्धिदर ३.८८ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ (जुन सन् २०२४ मा ३.१ रहेको र सन् २०२५ मा ४.० रहने अनुमान रहेको छ)।यस्तै सन् २०२० देखि २०२४ सम्म नेपालको औसत मुद्रास्फिर्ती दर ५.८% रहेको (सन् २०२४ मा ५.४% रहेको) मा सन् २०२५ मा ४.९% रहने अनुमान छ । गत आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा राष्ट्रिय कुल गार्हस्थ्यको उत्पादनको वृद्धिदर उपभोक्ताको मूल्य र आधारभूत मूल्यमा क्रमश: ३.८७% र ३.५४% अनुमान रहेको थियो भने लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदर उपभोक्ताको मूल्य र आधारभूत मूल्यमा क्रमश: ४.०५% र ३.९६% अनुमान रहेको थियो । लुम्बिनी प्रदेशका २४.३५% जनसङ्ख्या गरिबीको रेखामुनी रहेको देखिन्छ र यो दर राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनीको दर भन्दा बढी हो । यस प्रदेशका मानिसहरूको औषत आयु ६९.५ वर्ष (पुरुषको ६६.१ वर्ष र महिलाको ७२.५ वर्ष औषत आयु) रहेको छ, जुन अन्य ६ प्रदेशको भन्दा कम हो । आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा प्रतिब्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय (प्रचलित मूल्यमा) ५.८ प्रतिशतले बढेर रू. २ लाख ३ हजार ५ सय ३८ (१,४९६ अमेरिकी डलर) पुग्ने अनुमान रहेको

छ, जुन आर्थिक वर्ष २०८०/८१ रू. १ लाख ९२ हजार ३१ (१,४४३ अमेररकी डलर) रहेको थियो।आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा प्रतिब्यक्ति राष्ट्रिय आय १,५१७ अमेररकी डलर पुग्ने अनुमान रहेको छ, जुन आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा १,४६७ अमेरिकी डलर रहेको थियो । आ.ब.२०७२/७३ को प्रतिब्यक्ति राष्ट्रिय आय ८९९ बाट बढेर (६८.७%ले वृद्धि) आ.ब.२०८२/८३ मा १,५१७ अमेरिकी डलर पुग्ने अनुमान रहेको हो । यी सूचकहरूमा लुम्बिनी प्रदेशको अवस्था भने गत आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा प्रतिब्यक्ति कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (प्रचलित मूल्यमा) रू.१ लाख ८१ हजार ५ सय ६९ (१,४०५ अमेरिकी डलर) रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा रू.१ लाख ९१ हजार ८ सय ८८ (१,४५६ अमेरिकी डलर) रहेको थियो।आ.ब. २०८०/८१ मा लुम्बिनी प्रदेशको आर्थिक वृद्धिदर ४.०५% कायम रहने प्रक्षेपण गरिएको थियो । आ.ब.२०८०/८१ मा लुम्बिनी प्रदेशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा शिक्षा क्षेत्रको योगदान १०.५% र वृद्धिदर ३.०% रहने अनुमान गरिएको थियो ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को रिपोर्टअनुसार यस पालिकाका जनताहरूको आर्थिक गतिविधिहरूलाई चलायमान राख्न स्थानीय तवरमा ४ वटा वडामा मुख्य बजारहरू, २ वटा वडामा कृषि उत्पादन सङ्गकलन केन्द्र, ७ वटा वडामा सहकारी र ३ वटा वडामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू सञ्चालनमा छन् । पालिकाको समग्र आन्तरिक आयका रूपमा ४ वटा वडाबाट सम्पत्ति कर, १ वडाबाट भाडा कर, २ वटा वडाबाट रजिष्ट्रेसन शुल्क, ८ वटै वडाबाट घरजग्गा र व्यापार कर साथै सेवा शुल्क सङ्कलन हुन्छ भने २ वटा वडाबाट दण्ड र सजाय र ४ वटा वडाबाट अन्य कर सङ्कलन हुन्छ तर सवारी साधन, मनोरन्जन, बिज्ञापन र पर्यटन शुल्क बापतको कर तथा शुल्कहरू यस पालिकाको कुनै पनि वडाबाट सङ्कलन गरिदैन । यसैगरी यस पालिकाका जम्मा ५,८२३ वटा घरधुरीमध्ये ४७३ (८.१२%) घरधुरी र १८ वर्ष र सोभन्दा माथि उमेर समूहका जम्मा १६,६७३ जना मानिसहरूमध्ये ६८६ (४.११%) जनाले मात्र प्राबिधिक तथा व्यवसायिक तालिम लिएको पाईन्छ ।

वि.स.२०७६ (सन् २०१९) मा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तीय आयोगद्वरा नेपालको सामाजिक आर्थिक क्षेत्रमा रहेका विभिन्न प्रकारका अभावहरूको अवस्था स्थानीय तह, प्रदेश र समग्र मुलुकको तहमा के रहेको छ र यी तीनैतहमा मानिसहरूबीचमा कस्तो प्रकारको असमनताहरू रहेका छन् भन्ने बारेमा गरिएको "A Study on Social, Economic and Other form of Disparity in Province and Local Levels in Nepal, 2019 (2076)"[1]अध्ययनको प्राप्ति अनुसार आर्थिक, शैक्षिक/स्वास्थ्य, मानव विकास, जलवायु, जीवन स्तर र जनसांख्यिकीय सूचाङ्कहरूको आधारमा यस पालिकाको बहु-आयामी असमानताको सूचाङ्क ०.३५७ (Multi-Dimensional Disparity Index (MDI) रहेको छ, जुन मुलुक भित्रका ७५३ पालिकाहरूमा २७६ औं स्थान हो भने लुम्बिनी प्रदेशका १०९ वटा पालिकामा ६० औं र गुल्मी जिल्लाको १० वटा पालिकामध्ये नौं स्थानमा पर्दछ । यसैगरी, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, भक्तपुरले तयार गरेको आधारभूत तहको विद्यालय शिक्षाको समता सूचाङ्कमा मुलक भित्रका ७५३ पालिकामध्ये ५१४ औं स्थानमा रहेको छ ।

[1] A Study on Social, Economic and Other form of Disparity in Province and Local Levels in Nepal, 2019 (2076). Submitted To "National Natural Resources and Fiscal Commission of Nepal, Singhadarbar, Kathmandu" By the Kathmandu University School of Education, Hattiban Lalitpur.

१.२.२ जनसाङ्ख्खिक स्वरूप (Demographic Characteristics)

क) कुल जनसङ्ख्या र सोमा उमेर समूह अनुसारको जनसङ्ख्या

तलको तालिका १.८ अनुसार राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदनका आधारमा यस पालिकाको कुल जनसङ्ख्या २४,०५३ मध्ये १२,८६९ (५३.५%) महिला र ११,१८४ (४६.५%) जना पुरुष रहेकाछन । पुरुषको तुलनामा महिलाको सङ्ख्या धेरै रहेको छ, जसमा प्रत्येक १०० जना महिला बराबर ८३ जना पुरुषको सङ्ख्या र १.१५ लैंगिक समता सूचांक रहेको देखिन्छ । कुल जनसङ्ख्यामा उमेर समूहको संरचना विश्लेषण हेर्दा यस पालिकामा आर्थिकरूपले सक्रीय हुन् सक्ने जनसङ्ख्या (१५-६४ वर्ष उमेरका) ६६.८% छन् तर १० वर्ष र सो भन्दा माथि उमेर समूहको कुल जनसङ्ख्यामध्ये ५६.७% मानिसहरू मात्र कुनै न कुनै आर्थिक गतिविधिमा सक्रिय रहेको पाईन्छ ।

तालिका:१. ८ पालिकामा कुल जनसङ्ख्या र सोमा उमेर समूहगत जनसङ्ख्याको अवस्था

उमेर समूह	जनसङ्ख्या			लैङ्गिक प्रतिशत		लैङ्गिक सूचाङ्क	जम्मामा उमेर समूह प्रतिशत
	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष		
०-४ वर्ष	११७१	१२९४	२४६५	४७.५	५२.५	०.९०	८.७
५-९ वर्ष	१३५४	१५१२	२८६६	४७.२	५२.८	०.९०	१०.१
१०-१४ वर्ष	१३९७	१४५०	२८४७	४९.१	५०.९	०.९६	१०.०
१५-१९ वर्ष	१५२३	१३७०	२८९३	५२.६	४७.४	१.११	१०.२
२०-२४ वर्ष	१४३८	९७६	२४१४	५९.६	४०.४	१.४७	८.५
२५-२९ वर्ष	१३०३	८६३	२१६६	६०.२	३९.८	१.५१	७.६
३०-३४ वर्ष	९६५	७४१	१७०६	५६.६	४३.४	१.३०	६.०
३५-३९ वर्ष	९१५	५७९	१४९४	६१.२	३८.८	१.५८	५.३
४०-४४ वर्ष	८०५	५२५	१३३०	६०.५	३९.५	१.५३	४.७
४५-४९ वर्ष	७९३	५३४	१३२७	५९.८	४०.२	१.४९	४.७
५०-५४ वर्ष	८५४	६५९	१५१३	५६.४	४३.६	१.३०	५.३
५५-५९ वर्ष	७६२	६३०	१३९२	५४.७	४५.३	१.२१	४.९
६०-६४ वर्ष	७१३	६९०	१४०३	५०.८	४९.२	१.०३	४.९
६५-६९ वर्ष	४८७	४८९	९७६	४९.९	५०.१	१.००	३.४
७०-७४ वर्ष	४३५	३६१	७९६	५४.६	४५.४	१.२०	२.८
७५-७९ वर्ष	२६५	२२२	४८७	५४.४	४५.६	१.१९	१.७
८०-८४ वर्ष	९३	१२६	२१९	४२.५	५७.५	०.७४	०.८
८५-८९ वर्ष	३८	५७	९५	४०.०	६०.०	०.६७	०.३
९०-९४ वर्ष	२९	१३	४२	६९.०	३१.०	२.२३	०.१
९५+ वर्ष	१८	५	२३	७८.३	२१.७	३.६०	०.१
जम्मा	१५,३५८	१३,०९६	२८,४५४	५४.०	४६.०	१.१७	

स्रोत: राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिकाः१.९ पालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा जातजातिगत जनसङ्ख्याको अवस्था

जात/जाति	जनसङ्ख्या			जम्मा जनसङ्ख्यामा जातिगत प्रतिशत
	जम्मा	पुरुष	महिला	
क्षेत्री	६२७७	२९०४	३३७३	२६.१
पहाडी ब्राम्हण	५३९१	२५७२	२८१९	२२.४
बिश्वकर्मा	४१३९	१८४४	२२९५	१७.२
मगर	४११०	१९०९	२२०१	१७.१
कुमाल	२९११	१२७७	१६३४	१२.१
मिजार	१७७९	८१६	९६३	७.४
परियार	१३०७	५६५	७४२	५.४
ठकुरी	६१३	२८७	३२६	२.५
नेवार	४७५	२४१	२३४	२.०
गुरुङ	४३५	२२२	२१३	१.८
सन्यासी/दशनामी	२९५	१२६	१६९	१.२
छन्त्याल	२४४	११६	१२८	१.०
सुनार	१४२	५८	८४	०.६
गाइने	१३८	६४	७४	०.६
घर्ति/भुजेल	७५	३३	४२	०.३
अन्य	५२	२४	२८	०.२
थारू	२१	११	१०	०.१
तामाङ	२१	१०	११	०.१
थकाली	१९	८	११	०.१
विदेशी	१०	९	१	०.०
जम्मा	२४,०५३	११,१८४	१२,८६९	१००.०

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय राष्ट्रिय जनगणना २०७८

माथिको तालिका १.८ मा प्रस्तुत यस पालिकाको कुल जनसङ्ख्या २४,०५३ र तालिका १.९ मा प्रस्तुत जातजातिगत बसोबासको अवस्थामध्ये तलको तालिका १.१० मा यस पालिका भित्र बसोबास गर्ने मानिसहरू:- जनजाति, दलित, ब्राम्हण/क्षेत्री, मधेशी/तराई जात/जाति, धार्मिक समूह र अन्य/बिदेशी प्रस्तुत छ । जसमा बहुसङ्ख्यक मानिसहरू जनजाति वर्गका (८१.६%) छन् । यस्तै दलित वर्गक १०.१%, ब्राम्हण/क्षेत्री ८.०% छन् भने अरू जातजातिको प्रतिशत १.०% भन्दा कम छ । जनसङ्ख्याको यस संरचनाले यस पालिकामा जनजाति बाहुल्य रहेको छ भन्ने देखाउदछ ।

तालिका१.१०) पालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा जातजातिगत जनसङ्ख्याको अवस्था

जात/जाति	जनसङ्ख्या			जम्मा जनसङ्ख्यामा जातिगत प्रतिशत
	जम्मा	पुरुष	महिला	
जनजाति	4,580	3,892	8,472	29.8
दलित	4,074	3,289	7,363	25.9
ब्राम्हण/क्षेत्री	6,687	5,889	12,576	44.2
मधेशी/तराई जात/जाति	9	11	20	0.1
अन्य/बिदेशी	8	15	23	0.1
जम्मा	15,358	13,096	28,454	100.0

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तलको तालिका १.११ मा माथि तालिका १.१० मा प्रस्तुत यस कुल र महिला अनि पुरुषको जनसङ्ख्यामध्ये उमेरगत हिसाबले खण्डीकृत तथ्याङ्कका रूपमा उमेरगत जनसङ्ख्या प्रस्तुत गरिएको छ। मुलुकको जुनसुकै सरकारस्तरको योजना र कार्यक्रम निर्माणका लागि यस प्रकारको तथ्याङ्कको अति महत्त्व रहन्छ। राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालयद्वारा प्रकाशित २०७८ को राष्ट्रीय जनगणनाको प्रतिबेदन अनुसार यस पालिकामा २०६८ को जनगणना अनुसार कुल जनसङ्ख्या २५,०१७ रहेकोमा मा २०७८ को राष्ट्रीय जनगणनासम्म आइपुग्दा सो जनसङ्ख्या २४,०५३ मा झरेको देखिन्छ, जसले गर्दा यस पालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धि दर -०.३८% अर्थात् घट्दो दरमा रहेको देखिन्छ, जबकी २०६८ सालको ५,०६६ परिवार सङ्ख्या बढेर ५,८२३ पुगेको देखिन्छ। यसरी परिवार सङ्ख्या झन्डै ८ सयले बढ्नु तर जनसङ्ख्या वृद्धि दर घट्नुक पछाडी जन्मदर, मृत्युदर र बसाई सराईले ठुलो प्रभाव पर्ने भएकाले यीमध्ये यस पालिकाको ८ वडामध्ये ७ वटा वडाबाट बाह्य बसाई सराई निरन्तर रहेकोले पालिकाको बिकासका सबै पक्षमा समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ। यस पालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धि दर घट्दो दरमा रहेकोले यस शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रयोग हुने समग्र र खण्डीकृत दुवै प्रकारको जनसङ्ख्या २०७८ को तथ्याङ्कलाई स्थिर राखी प्रयोग गरिएको छ। तलको तालिकाले यस पालिकामा रहेका जनसङ्ख्याको उमेरगत अनुक्रम (Series) देखाऊछ। यस तथ्याङ्कबाट पालिकाको विभिन्न क्षेत्र तथा बिषयसँग सम्बन्धित योजना र कार्यक्रमको तर्जुमा, स्रोतको व्यवस्थापन र परिचालन तथा सञ्चालन गर्न सकिन्छ। उदाहरणका लागि आगामी ५ औं वर्षमा कक्षा १ कति बालबालिकाका हुन्छन (अनुमानित २३२ जना) र तिनका लागि शैक्षिक प्रबन्ध कति गर्नुपर्छ भन्नका लागि यो तथ्याङ्कको बिश्लेषण गरिन्छ।

तालिका: १.११ पालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा उमेरगत जनसङ्ख्याको अवस्था (२०७८)

उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या
0 वर्ष	481	16 वर्ष	583	32 वर्ष	385	48 वर्ष	329	64 वर्ष	243	80 वर्ष	61
1 वर्ष	485	17 वर्ष	573	33 वर्ष	304	49 वर्ष	256	65 वर्ष	206	81 वर्ष	44
2 वर्ष	423	18 वर्ष	559	34 वर्ष	296	50 वर्ष	369	66 वर्ष	189	82 वर्ष	44
3 वर्ष	519	19 वर्ष	547	35 वर्ष	319	51 वर्ष	274	67 वर्ष	256	83 वर्ष	41
4 वर्ष	557	20 वर्ष	524	36 वर्ष	292	52 वर्ष	299	68 वर्ष	168	84 वर्ष	29
5 वर्ष	557	21 वर्ष	455	37 वर्ष	244	53 वर्ष	299	69 वर्ष	157	85 वर्ष	20
6 वर्ष	587	22 वर्ष	497	38 वर्ष	340	54 वर्ष	272	70 वर्ष	204	86 वर्ष	19
7 वर्ष	581	23 वर्ष	461	39 वर्ष	299	55 वर्ष	279	71 वर्ष	162	87 वर्ष	23
8 वर्ष	578	24 वर्ष	477	40 वर्ष	294	56 वर्ष	295	72 वर्ष	182	88 वर्ष	20
9 वर्ष	563	25 वर्ष	464	41 वर्ष	234	57 वर्ष	253	73 वर्ष	116	89 वर्ष	13
10 वर्ष	522	26 वर्ष	458	42 वर्ष	308	58 वर्ष	311	74 वर्ष	132	90 वर्ष	20
11 वर्ष	503	27 वर्ष	380	43 वर्ष	270	59 वर्ष	254	75 वर्ष	101	91 वर्ष	5
12 वर्ष	634	28 वर्ष	478	44 वर्ष	224	60 वर्ष	362	76 वर्ष	102	92 वर्ष	8
13 वर्ष	561	29 वर्ष	386	45 वर्ष	253	61 वर्ष	248	77 वर्ष	117	93 वर्ष	3
14 वर्ष	627	30 वर्ष	406	46 वर्ष	274	62 वर्ष	289	78 वर्ष	111	94 वर्ष र सो माथि	29

उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या	उमेर	जन सङ्ख्या
15 वर्ष	631	31 वर्ष	315	47 वर्ष	215	63 वर्ष	261	79 वर्ष	56	**जम्मा**	28,454

स्रोतः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.२.३ शैक्षिक अवस्था र स्वरूप (Educational Status)

क) नेपालको सन्दर्भमा शिक्षाको परिभाषा

नेपाल एक वहुभाषिक, बहुजातिय, बहुधार्मिक (सहिष्णुता), विविध भौगोलिक अवस्थाले युक्त एक लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक मुलुक हो । यहाँको शिक्षा प्रणालीमा परम्परादेखि विद्यमान माथि उल्लेखित पक्षले प्रत्यक्ष एव परोक्षरूपमा प्रभाव पार्दै समयसापेक्ष रूपका राजनैतिक एवं सामाजिक घटनाले परिवर्तन एवं परिमार्जन गरेको पाईन्छ । वि.स.२०६३ को राजनैतिक आमूल परिवर्तन पश्चात वर्तमान अवस्थाको नेपालको शिक्षाको परिभाषा दिन त्यति सजिलो छैन ।तापनि मुलुकको राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, साँस्कृतिक अवस्था लगायत यहाँ वसोवास गर्ने विविध जातजातिको अवस्था, आवश्यकता र चाहनालाई मध्यनजर गर्दा नेपालको शिक्षा भन्नाले अनिवार्य एवं निःशुल्क प्राथमिक शिक्षा, सवै तहमा दिगो, प्रभावकारी एवं गुणस्तरयुक्त व्यावहारिक शिक्षा, देशमा वढ्दो वेरोजगारी समस्यालाई मुलुक भित्रै समाधान गरी आत्मनिर्भर बनाउन सक्ने प्राविधिक एवं व्यावसायिक शिक्षामा प्राथमिकता, सवै भाषा, लिपि, संस्कृति धर्म आदिको संरक्षण, सम्वद्र्धन एवं परिमार्जन गर्दै समाजमा सहयोगको आदान प्रदान गरी समायोजन हुन सक्ने परिपक्व नागरिकको विकास, राज्यलाई आधुनिक विश्वसंग विश्ववन्धुत्व, भाइचारा, सहयोगको आदान-प्रदान गर्न सक्ने आधुनिक वैज्ञानिक शिक्षा प्रणाली, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा राज्यको छवि कायम राखी विश्वलाई सन्देश दिन सक्ने मौलिक शिक्षा प्रणाली तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सम्पर्क बढाउनका लागि अंग्रेजी भाषा लगायत प्रमूख अन्तर्राष्ट्रिय भाषाको प्रभावकारी सिकाई व्यवस्था आदिको माध्यमबाट समतामूलक समावेसी सामाजिक व्यवस्था निर्माण गर्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको रूपमा लिनुपर्दछ ।

ख) नीतिगत प्रबन्ध

नेपालको संविधानले समाजवादउन्मुख राज्य प्रणालीका आधारमा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ। संविधानले अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानुनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हक समेतको व्यवस्था गरेको छ । गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरले राज्यको आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्याय सहितको समतामूलक समाज निर्माण गर्ने सोच पूरा गर्न योगदान पुर्‍याई रहेकोछ ।

नेपाल सरकारले जारी गरेका अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षासम्बन्धी ऐन २०७५, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ र अन्य सम्बन्धित प्रावधानहरूले गुणस्तरीय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्दै सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सिपयुक्त एवं उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेका छन । यसै गरी नेपाल सरकारको २५-बर्से दीर्घकालीन सोच समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली सहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणका आधारमा सोह्रौं आवधिक योजनाका लक्षहरू तय गरिएको छ । उल्लिखित नीति तथा व्यवस्थाहरूलाई कार्यान्वयनगरी तोकिएका लक्षहरू प्राप्त गर्नका लागि सबै तहका सरकारले शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा गरी यथ्येस्ठय लगानी सहित कार्यान्वयन गरी अपेक्षित सुधार गर्नु पर्ने देखिएको छ ।

ग) शिक्षाको संरचना

नेपालको विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गत एक वर्षको प्रारम्भिक बालिवकास तथा शिक्षामा चार वर्षका बालबालिका सहभागी हुन्छन् भने प्रारम्भिक बालिवकास तथा शिक्षालगायत ५-१२ वर्ष उमेर समूहका लागि ८ वर्षको निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र १३-१६ वर्ष उमेर समूहका लागि ४ वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व सरकारको रहेको छ तापनि शुल्क तिरेर पढ्ने निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित र सरकारको लगानीमा सञ्चालित शुल्क तिर्न नपर्ने गरी दुवै प्रकारका विद्यालयहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । यस्तै उच्च शिक्षामा पनि र सरकारको लगानीमा सञ्चालित र निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित उच्च शिक्षाका शिक्षण सँस्थाहरू छन्, जसमा सरकारको लगानीमा सञ्चालित उच्च शिक्षा भने पूर्ण नि:शुल्क छन् तर तुलनात्मकरूपमा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित उच्च शिक्षामा भन्दा कम लगानीमा अध्ययन गर्ने अवसर रहदै आएको छ ।

यस खण्डमा यस मुसिकोट नगरपालिका पालिकाको संक्षिप्त शैक्षिक सन्दर्भको वर्तमान अवस्था र उपलब्धि तथा अन्तरका (मुलुकको शैक्षिक र अन्य योजनाहरू साथै दिगो विकास लक्षहरूको तुलनामा) बारेमा चर्चा, साथै समस्याहरूको पहिचान, चुनौती र अवसरहरूका बारेमा पनि चर्चा गरिएको छ ।

नेपालमा औपचारिक शिक्षाको संरचना

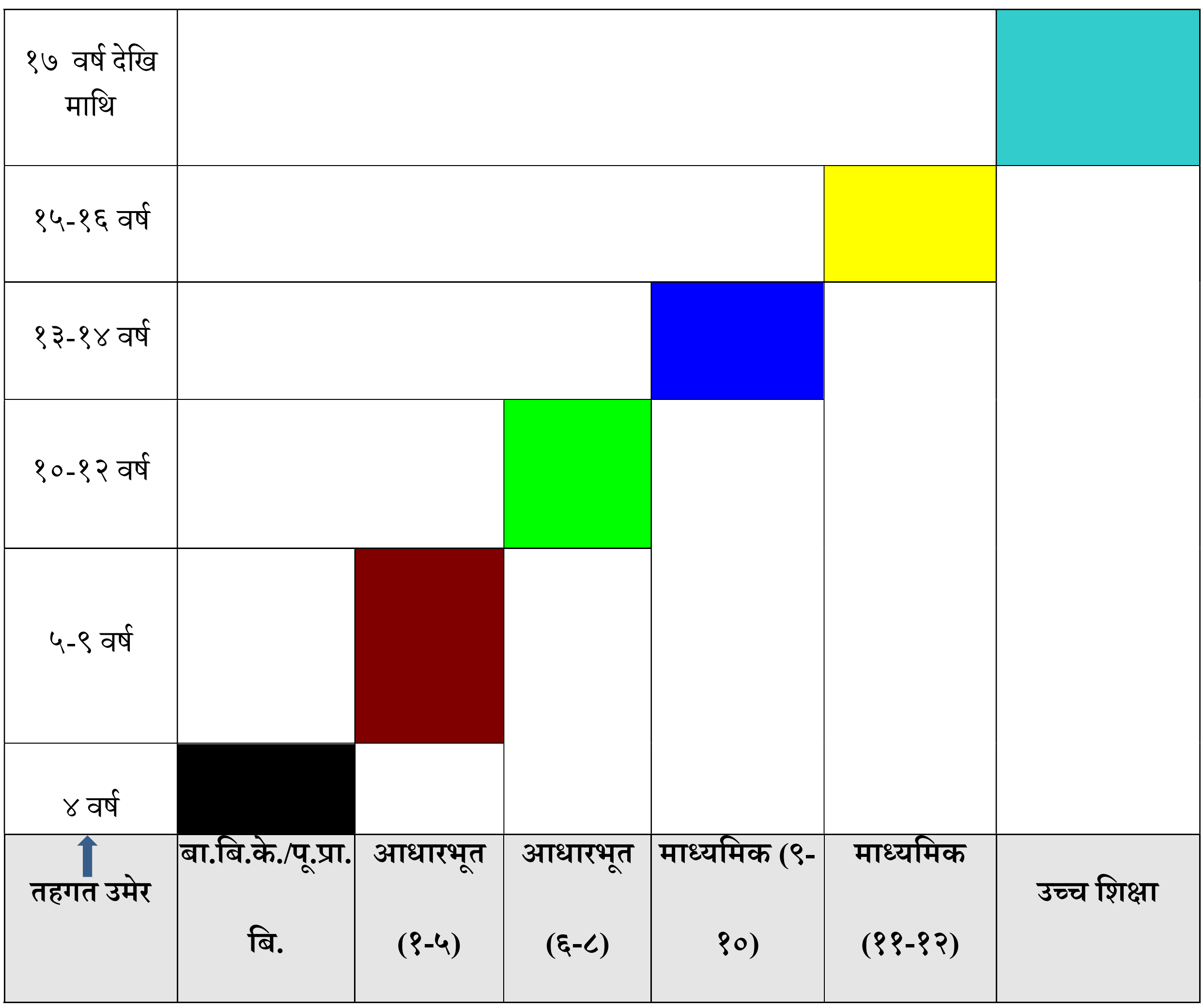

औपचारिक शिक्षाको तहहरू

ग) नगरपालिकामा शिक्षाको वर्तमान अवस्था

मुसिकोट पालिकाको समग्र विकासको महत्त्वपुर्ण पूर्वाधारकोरूपमा शिक्षा क्षेत्र रहेको छ। पालिकाका प्रत्येक नागरिकको सर्बाङ्गीण विकास गरी असल योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनमूलक जनशक्ति तयार गर्नु र शिक्षामा सबै नागरिकको समतामूलक र न्यायोचित पहूँच स्थापित गर्नु यस पालिकाको मूल लक्ष्य र प्राथमिकता रहदै आएको छ।नेपालको संविधानको धारा ३१ मा उल्लेखित शिक्षासम्बन्धी हकहरू र तिनको कार्यान्वयनका लागि विकास भएका विभिन्न नीति, ऐन, कानुन, नियमावली, प्रावधान आदिको पूर्ण पालना हुँदै आएको छ । सबै नागरिकलाई शिक्षामा पहूँचको हकको सुनिश्चतता, आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्कको व्यवस्था, अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने कुरामा सहयोग, आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर उपलब्ध गराउने (अपाङ्ग, बिपन्न, दलित, पिछडा बर्ग, आदि) र त्यस्ता विद्यार्थीहरूलाइ छात्रवृति र विभिन्न प्रोत्साहन सहित निशुल्क शिक्षाको व्यवस्थाको सुनिश्चितता जस्ता महत्त्वपूर्ण कार्यहरू यस पालिकामा सम्पादन हुँदै आएकाछन्। पालिकाको समग्र शैक्षिक अवस्थाहरू तलका तालिका र तिनको विश्लेषण अनुसार रहेको छ।

तालिका १.१२: कक्षागत र तहगत विद्यालय सङ्ख्या

विद्यालयको प्रकार	सन्चालित कक्षा अनुसारको सङ्ख्या													तहगत सङ्ख्या						जम्मा इकाई	CLC	अन्य	एकाइगत सङ्ख्या			
	EC-ED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१-५	६-८	१-८	९-१०	११-१२	९-१२				१-५	६-८	९-१०	११-१२
सबै प्रकारका विद्यालयमा कक्षागत र तहगत सङ्ख्या	८३	१	२	१८	२	११	२	०	९	०	१२	०	७	६४	३०	६४	१९	७	१९	६४	०	०	३४	११	१२	७
सामुदायिक विद्यालयमा कक्षागत र तहगत सङ्ख्या	७७	०	२	१८	२	११	०	०	८	०	९	०	७	५७	२४	५७	१६	७	१६	५७	०	०	३३	८	९	७
समुदायिक शुन्य दरबन्दी भएका विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सामुदयिक विशेष विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सामुदयिक धार्मिक विद्यालयको सङ्ख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
घुम्ती विद्यालयहरूको सङ्ख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
समाहित शिक्षा सहितका विद्यालयहरूको सङ्ख्या	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
आवासिय सुबिधा सहितका विद्यालयहरू								०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
प्राबिधिक धार सहितका सामुदयिक विद्यालय (कक्षा ९-१२)										०	०	०	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१
नमूना विद्यालय कार्यक्रम सहितका विद्यालयहरू										०	०	०	१	१	१	१	१	१	१	१	०	०	०	०	०	१

विद्यालयको प्रकार	सन्चालित कक्षा अनुसारको सङ्ख्या													तहगत सङ्ख्या						जम्मा इकाई	CLC	अन्य	एकाइगत सङ्ख्या			
	EC-ED	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१-५	६-८	१-८	९-१०	११-१२	९-१२				१-५	६-८	९-१०	११-१२
कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सहितका विद्यालयहरू (सबै प्रकारका)	०											०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सहितका सामुदयिक विद्यालयहरू	०											०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
खुल्ला विद्यालय सङ्ख्या	०						०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरूको सङ्ख्या	०	०																			३	०	०	०	०	०
अनौपचारिक वैकल्पिक र प्रौढ विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

माथिको तालिका १.१२ अनुसार यस नगरपालिकापालिकामा सामुदायिक र संस्थागत गरी कुल ४४ वटा बालविकाससहितका विद्यालयहरू छन् । जसमा ४ वटा संस्थागत विद्यालय छन् । कुल विद्यालयमध्ये ३१ वटा आधारभूत विद्यालयहरू (कक्षा १ संचालित १ वटा, ३ सम्म संचालित २ वटा र १-५ सम्म संचालित २२ वटा, ७ सम्म संचालित १ वटा, ८ सम्म संचालित ५ वटा) र १३ वटा माध्यमिक विद्यालयहरू (कक्षा १० संचालित ७ वटा र कक्षा १२ सम्म संचालित ६ वटा) छन् । यस नगरपालिकापालिकाक ४४ वटै विद्यालयहरूमा प्रारम्भिक वालविकास केन्द्र छन् । २९ वटा आधारभूत विद्यालयहरूमध्ये १ विद्यालयमा शुन्य दरबन्दी छ । ११ वटा सामुदायिक माध्यामिक विद्यालयहरूमध्ये १ नमूना विद्यालय र अर्को १ मा.बि. प्राबिधिक धारका कक्षा सहित संचालनमा छन्।

घ) विद्यार्थी सङ्ख्या र भर्ना प्रवृत्ति

माथिको तालिका १.१२ मा उल्लेखित विद्यालयहरूको प्रकार र तह अनुसार यस नगरपालिकामा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा भर्ना भै अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको बिबरण तलका तालिकाहरू १.१३ र १.१४ मा विश्लेषण गरिएको छ । जसमा, बालविकास/पुर्व प्रा.बि. कक्षामा सामुदायिक बालविकासका ६२५ सहित ८२३ (४५.८% बालिका) जना बालबालिका छन् । आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा अध्ययनरत कुल ३०५४ (४९.१% छात्रा) विद्यार्थीहरूमध्ये १,७८६ कक्षा १-५ मा १,२६८ जना विद्यार्थी कक्षा ६-८ मा अध्ययनरत छन् । यस्तै माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा अध्ययनरत कुल ९६३ (५५.८% छात्रा) विद्यार्थीहरूमध्ये ६४८ जना कक्षा ९-१० मा ३१५ जना विद्यार्थी कक्षा ११-१२ मा अध्ययनरत छन् । तहगत विद्यार्थीहरूको भर्ना प्रबृत्ति हेर्दा यस पालिकामा बालविकास/पुर्व प्रा.बि.कक्षामा तोकिएका उमेर समूहको जनसङ्ख्यामा बालिकाको प्रतिशत (४८.२%) भन्दा झन्डै ३% बालिकाहरू यस कक्षामा (४५.८% मात्र रहेको) समेटिएका छैनन तर यस भन्दा माथिका कक्षा तथा विद्यालय तहहरूमा भने जनसङ्ख्या र भर्ना दुबैमा बालिकाका/छात्रा को अवस्था समान रहेको छ ।

तालिका १.१३: सबै प्रकारका विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयमा कक्षागत विद्यार्थी सङ्ख्या साथै जम्मामध्ये दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका **विद्यार्थीको सङ्ख्या**

कक्षा	लिङ्ग	सबै प्रकारका विद्यालयमा	सामुदायिक विद्यालयमा	सबै प्रकारका विद्यालयमा दलित विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा दलित विद्यार्थी	सबै प्रकारका विद्यालयमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थी	सबै प्रकारका विद्यालयमा जनजाति विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा जनजाति विद्यार्थी
बालविकास/ पुर्व प्रा.बि.	छात्रा	571	477	185	158	3	3	3	3
	छत्र	721	534	238	186	5	5	5	3
	जम्मा	1292	1011	423	344	8	8	8	6
१	छात्रा	416	332	151	139	3	3	2	2
	छत्र	492	380	161	136	7	7	4	4
	जम्मा	908	712	312	275	10	10	6	6
२	छात्रा	289	234	102	86	2	2	4	4
	छत्र	284	213	101	82	2	2	5	5
	जम्मा	573	447	203	168	4	4	9	9
३	छात्रा	266	204	89	76	4	3	2	2
	छत्र	316	253	107	93	1	1	3	3
	जम्मा	582	457	196	169	5	4	5	5
४	छात्रा	271	220	94	86	1	1	1	1
	छत्र	291	241	85	84	2	1	2	2
	जम्मा	562	461	179	170	3	2	3	3
५	छात्रा	281	234	101	93	1	1	4	4
	छत्र	317	267	98	93	9	8	2	2
	जम्मा	598	501	199	186	10	9	6	6
६	छात्रा	235	199	77	70	1	1	3	3
	छत्र	283	248	95	92	1	1	1	1
	जम्मा	518	447	172	162	2	2	4	4
७	छात्रा	264	234	93	90	3	3	2	2
	छत्र	274	237	90	89	5	4	1	1
	जम्मा	538	471	183	179	8	7	3	3
८	छात्रा	253	238	85	90	2	2	4	4
	छत्र	258	244	75	79	3	3	2	2
	जम्मा	511	482	160	169	5	5	6	6
९	छात्रा	232	225	75	74	2	3	1	1
	छत्र	215	198	60	57	2	2	2	2
	जम्मा	447	423	135	131	4	5	3	3
१०	छात्रा	237	222	44	44	2	2	2	2
	छत्र	237	216	46	45	2	2	3	3
	जम्मा	474	438	90	89	4	4	5	5
११	छात्रा	140	140	28	17	0	0	1	1
	छत्र	153	153	38	25	0	0	4	4
	जम्मा	293	293	66	42	0	0	5	5
१२	छात्रा	165	165	42	42	2	2	1	1
	छत्र	156	156	33	34	2	2	2	2
	जम्मा	321	321	75	76	4	4	3	3

तालिका १.१४: सबै प्रकारका विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयमा तहगत विद्यार्थी सङ्ख्या साथै जम्मामध्ये दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका **विद्यार्थीको सङ्ख्या**

कक्षा	लिङ्ग	सबै प्रकारका विद्यालयमा	छात्रा % र लैङ्गिक समता सूचांक	सामुदायिक बिद्याल यमा	सबै प्रकारका विद्यालयमा दलित विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा दलित विद्यार्थी	सबै प्रकारका विद्यालयमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थी	सबै प्रकारका विद्यालयमा जनजाति विद्यार्थी	सामुदायिक विद्यालयमा जनजाति विद्यार्थी
आधारभूत (कक्षा १-५)	छात्रा	1523	47.3	1224	537	480	11	10	13	13
	छत्र	1700	52.7	1354	552	488	21	19	16	16
	जम्मा	3,223	0.90	2,578	1,089	968	32	29	29	29
आधारभूत (कक्षा ६-८)	छात्रा	752	48.0	671	255	250	6	6	9	9
	छत्र	815	52.0	729	260	260	9	8	4	4
	जम्मा	1,567	0.92	1,400	515	510	15	14	13	13
माध्यमिक (कक्षा ९-१०)	छात्रा	469	50.9	447	119	118	4	5	3	3
	छत्र	452	49.1	414	106	102	4	4	5	5
	जम्मा	921	1.04	861	225	220	8	9	8	8
माध्यमिक (कक्षा ११-१२	छात्रा	305	49.7	305	70	59	2	2	2	2
	छत्र	309	50.3	309	71	59	2	2	6	6
	जम्मा	614	0.99	614	141	118	4	4	8	8
आधारभूत (कक्षा १-८))	**छात्रा**	**2,275**	**47.5**	**1,895**	**792**	**730**	**17**	**16**	**22**	**22**
	छत्र	**2,515**	**52.5**	**2,083**	**812**	**748**	**30**	**27**	**20**	**20**
	जम्मा	**4,790**	**0.90**	**3,978**	**1,604**	**1,478**	**47**	**43**	**42**	**42**
माध्यमिक (कक्षा ९-१२)	**छात्रा**	**774**	**50.4**	**752**	**189**	**177**	**6**	**7**	**5**	**5**
	छत्र	**761**	**49.6**	**723**	**177**	**161**	**6**	**6**	**11**	**11**
	जम्मा	**1,535**	**1.02**	**1,475**	**366**	**338**	**12**	**13**	**16**	**16**

माथिका तालिकाहरू १.१३ र १.१४ मा उल्लेखित कक्षागत र तहगत साथै विद्यालय प्रकार र तह अनुसार अध्ययनरत जम्मा विद्यार्थीहरूमा सामुदयिक विद्यालयका विद्यार्थी प्रतिशत, दलित विद्यार्थीहरूको प्रतिशत, जनजाति विद्यार्थीहरूको प्रतिशत, अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको प्रतिशत, प्राबिधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत र बिज्ञान बिषयलिई अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत तलको तालिका १.१५ मा विश्लेषण गरिएको छ। जसमा, सामुदायिक बालविकासमा ७५.९% बालबालिका, आधारभूत तह कक्षा १-५ मा ८३.३% विद्यार्थी र कक्षा ६-८ मा ९३.५% विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। यस्तै माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा ९५.५% अध्ययनरत छन् भने कक्षा ११-१२ मा ९९.७% विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। यसरी हेर्दा यस पालिकाको विद्यालय शिक्षामा निजी क्षेत्रको समग्र योगदान १३.२% रहेको देखिन्छ। यसैगरी तहगत जम्मा विद्यार्थीहरूमध्ये दलित विद्यार्थीको प्रतिशत क्रमसः बालविकासमा १४.७% बालबालिका, आधारभूत तह कक्षा १-५ मा १३.४% विद्यार्थी र कक्षा ६-८ मा ११.९% रहेको छ भने माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा १२.९% र कक्षा ११-१२ मा १२.७% विद्यार्थी अध्ययनरत छन् । तहगत जम्मा विद्यार्थीमा जनजाति विद्यार्थीको भर्ना प्रबृत्ति हेर्दा यस पालिकामा क्रमसःबालविकासमा ८०.६% बालबालिका, आधारभूत तह कक्षा १-५ मा ८२.२% विद्यार्थी र कक्षा ६-८ मा ८४.५% रहेको छ भने माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा ८३.४% र कक्षा ११-१२ मा ७९.९% विद्यार्थी अध्ययनरत छन् । यसबाट के थाहा हुन्छ भने बालविकास/पुर्व प्रा.बि.कक्षा र माध्यमिक तहमा तोकिएका उमेर समूहको जनजातिको जम्मा जनसङ्ख्यामा

रहेको प्रतिशत झन्डै २% र ३% लक्षित उमेर समूहका समेटिएका छैनन । यसैगरी, अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको प्रतिशत भने बालविकास/पुर्व प्रा.बि.कक्षामा बाहेक अन्य तहहरूमा जनसङ्ख्यामा रहेको अपाङ्गताको प्रतिशत बराबर देखिन्छ । यस पालिकाको माध्यमिक तहका विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ९-१२ का कुल विद्यार्थीमा प्राबिधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिशत ११.३% छ । यस्तै कक्षा ११-१२ का कुल विद्यार्थीमा बिज्ञान बिषय लिई अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिशत ८.३% रहेकोछ ।

तलको तालिका १.१६ मा उल्लेखित कक्षागत र तहगत अध्ययनरत जम्मा विद्यार्थीहरूमा उमेरगत विद्यार्थीहरूको भर्ना प्रबृत्तिको प्रतिशत तलको तालिका १.१७ मा विश्लेषण गरिएको छ । जसमा, बालविकासका जम्मा बालबालिकामध्ये ४०.८% बालबालिका ४ वर्षका, ४.३% बालबालिका ४ वर्ष मुनिका र बाँकि ५४.८% बालबालिका ४ वर्ष माथि उमेरका छन् । यस्तै आधारभूत तहको कक्षा १ मा प्रवेश लिएका जम्मा बालबालिकामध्ये ६८.८% बालबालिका ५ वर्षका, २.२% बालबालिका ५ वर्ष मुनिका र बाँकि २९.०% बालबालिकाहरू ५ वर्ष माथि उमेरका छन्, जसमध्ये १६.५% बालबालिकाहरू ७-१० वर्ष उमेरका रहेको जसले पहिलो पटक औपचारिक शिक्षामा प्रवेश लिएका छन् । शैद्यान्तिक र व्यवहारिक दुवै दृष्टिले शैक्षिक पद्धतिलाई विश्लेषण गर्ने हो भने औपचारिक शिक्षाको प्रवेशद्वार कक्षा १ हो र त्यसपछिका कक्षा र तहगतरूपमा हुन आउने विद्यार्थी सङ्ख्या भनेको कक्षा १ मा प्रवेशपछि हुने कक्षागत विद्यार्थी प्रवाहका आधारमा (आधार वर्षको शैक्षिक सत्रबाट अघिल्लो शैक्षिक सत्रमा माथिल्लो कक्षामा उत्तीर्ण भै जाने सङ्ख्या, पुन:उही कक्षामा कक्षा दोहर्याउने र आधार वर्षमा कक्षा छाड्ने) हुने हो । यसै अनुसार यस पालिकाको कक्षा २ देखि माथिका कक्षाहरूमा कक्षागत तोकिएका उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत क्रमश: घट्दो र माथिल्लो उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत बढ्दो प्रवृत्तिमा देखिएको छ । यस प्रकारको विद्यार्थी भर्ना प्रबृत्ति हुनु भनेको विद्यार्थीहरूले वैयक्तिकरूपमा हासिल गर्ने र प्रदर्शन गर्ने सिकाई सक्षमतामा नकारात्मक प्रभाव पर्नु हो । यस सन्दर्भमा शिक्षा, बिज्ञान तथा प्रबिधी मन्त्रालय, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले गरेका विभन्न चरणका विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण (NASA)सम्बन्धीका अध्ययनहरूको प्रतिबेदनहरूले देखाएका प्राप्तिहरूले (Findings) प्रमाणित गरेका छन् । ती प्रतिबेदनहरूमध्ये सन् २०१८ मा प्रकाशित कक्षा ५ को गणित र नेपाली बिषयहरूको विद्यार्थी सिकाई उपलब्धि मापनको प्रतिबेदन अनुसार विद्यार्थीको सिकाईमा प्रभाव पार्ने विभन्न तत्वहरूमध्ये तिनीहरूकोउमेर महत्त्वपूर्ण तत्व हो जसमा "उपयुक्त उमेर समूहका विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धिका तुलनामा सोभन्दा माथि उमेरका विद्यार्थीहरूको बिषयगत सिकाई उपलब्धि कम्जोर हुने देखाएकोछ" ।

तालिका १.१५: तहगत **जम्मा** विद्यार्थी सङ्ख्यामा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी प्रतिशत, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका **विद्यार्थी र प्राबिधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिशत**

कक्षा	लिङ्ग	सामुदयिक विद्यालय का विद्यार्थी प्रतिशत	दलित विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	जनजाति विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	प्राबिधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	बिज्ञान बिषयलिई अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत
आधारभूत (कक्षा १-५)	छात्रा	80.4	39.2	1.1	0.8	0.0	0.0
	छात्र	79.6	36.0	1.2	1.4	0.0	0.0
	जम्मा	80.0	37.5	1.1	1.1	0.0	0.0
आधारभूत (कक्षा ६-८)	छात्रा	89.2	37.3	1.3	0.9	0.0	0.0
	छात्र	89.4	35.7	0.5	1.1	0.0	0.0
	जम्मा	36.4	36.4	0.9	1.0	0.0	0.0

कक्षा	लिङ्ग	सामुदयिक विद्यालय का विद्यार्थी प्रतिशत	दलित विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	जनजाति विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	प्राबिधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत	बिज्ञान बिषयलिई अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको प्रतिशत
माध्यमिक (कक्षा ९-१०)	छात्रा	95.3	26.4	0.7	1.1	6.9	0.0
	छात्र	91.6	24.6	1.2	1.0	7.7	0.0
	जम्मा	93.5	25.6	0.9	1.0	7.3	0.0
माध्यमिक (कक्षा ११-१२	छात्रा	100.0	19.3	0.7	0.7	3.3	0.0
	छात्र	100.0	19.1	1.9	0.6	4.9	0.0
	जम्मा	100.0	19.2	1.3	0.7	4.1	0.0
आधारभूत (कक्षा १-८))	**छात्रा**	**83.3**	**38.5**	**1.2**	**0.8**	**0.0**	**0.0**
	छात्र	**82.8**	**35.9**	**1.0**	**1.3**	**0.0**	**0.0**
	जम्मा	**83.0**	**37.2**	**1.1**	**1.1**	**0.0**	**0.0**
माध्यमिक (कक्षा ९-१२)	**छात्रा**	**97.2**	**23.5**	**0.7**	**0.9**	**5.5**	**0.0**
	छात्र	**95.0**	**22.3**	**1.5**	**0.8**	**6.5**	**0.0**
	जम्मा	**96.1**	**22.9**	**1.1**	**0.9**	**6.0**	**0.0**

तालिका १.१६: कक्षागत **जम्मा** विद्यार्थी सङ्ख्यामा उमेरगत विद्यार्थीको भर्ना प्रबृत्ति प्रतिशत

कक्षा	लिङ्ग	उमेर (वर्षमा)																						
		२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४+
ECED	G	०.२	४.४	३५.७	१९.८	२१.५	१२.१	५.६	०.७	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.१	३.६	३३.१	२२.१	१९.४	१३.५	६.४	१.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.२	३.९	३४.३	२१.१	२०.४	१२.८	६.०	१.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
१	G	०.०	०.०	१.७	६७.१	१२.३	६.५	३.४	२.६	३.६	२.२	०.७	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	२.२	६०.६	१६.१	६.५	४.३	३.९	३.३	२.०	१.२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	२.०	६३.५	१४.३	६.५	३.९	३.३	३.४	२.१	१.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
२	G	०.०	०.०	०.०	०.०	४९.८	१४.९	१२.५	६.९	५.९	४.८	३.८	१.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.४	४५.४	१८.३	१०.२	९.५	६.७	६.०	१.८	१.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.२	४७.६	१६.६	११.३	८.२	६.३	५.४	२.८	१.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
३	G	०.०	०.०	०.०	०.०	१.१	३९.१	१५.०	१२.४	८.३	७.१	६.०	४.९	३.८	२.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	३५.१	१८.०	१३.०	७.६	७.०	६.०	५.४	४.१	३.२	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.९	३६.९	१६.७	१२.७	७.९	७.०	६.०	५.२	४.०	२.७	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
४	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.४	३५.१	१४.८	१२.९	८.५	७.०	५.९	६.६	५.५	३.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	१.०	३८.१	१२.४	१०.०	८.२	७.२	८.२	७.६	३.४	३.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.७	३६.७	१३.५	११.४	८.४	७.१	७.१	७.१	४.४	३.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
५	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.७	३८.४	१९.९	८.९	९.६	८.९	७.१	६.०	०.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.९	३६.३	१४.२	१३.९	११.७	१०.१	७.९	४.४	०.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.८	३७.३	१६.९	११.५	१०.७	९.५	७.५	५.२	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
६	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४१.७	३१.५	१०.६	९.८	६.४	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४१.०	२७.९	१२.७	९.९	८.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४१.३	२९.५	११.८	९.८	७.५	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
७	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.४	३७.५	२१.६	९.१	११.७	९.८	५.७	३.०	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.४
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.७	३३.६	२२.३	७.७	१२.८	९.९	६.२	५.१	०.७	०.७	०.०	०.४	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	३५.५	२१.९	८.४	१२.३	९.९	५.९	४.१	०.७	०.४	०.०	०.२	०.०	०.०	०.२
८	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३५.६	२३.३	१५.८	८.३	९.१	४.३	३.६	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३५.७	२८.३	१०.१	७.४	८.५	५.८	४.३	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३५.६	२५.८	१२.९	७.८	८.८	५.१	३.९	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
९	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३०.६	२६.७	१५.९	१३.४	५.२	५.६	२.२	०.४	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३२.१	२५.१	१३.०	१२.१	१०.२	२.८	२.८	०.९	०.५	०.५	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३१.३	२६.०	१४.५	१२.८	७.६	४.३	२.५	०.७	०.२	०.२	०.०	०.०
१०	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३२.९	३०.४	१५.२	१४.३	३.८	२.५	०.८	०.०	०.०	०.०	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३६.३	२६.६	१५.६	१५.२	४.२	१.७	०.४	०.०	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	३४.६	२८.५	१५.४	१४.८	४.०	२.१	०.६	०.०	०.०	०.०	०.०
११	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	४२.९	३७.९	९.३	५.७	२.१	०.७	०.७	०.०	०.०	०.७

कक्षा	लिङ्ग	उमेर (वर्षमा)																						
		२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४+
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.७	४१.८	२३.५	२२.२	५.९	३.९	०.७	०.७	०.०	०.०	०.७
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.३	४२.३	३०.४	१६.०	५.८	३.१	०.७	०.७	०.०	०.०	०.७
१२	G	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	५०.३	२२.४	१२.१	६.७	४.२	१.८	१.२	०.६	०.०
	B	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	५१.०	१९.४	१६.१	६.५	३.९	२.६	०.०	०.०	०.०
	T	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.६	५०.६	२०.९	१४.१	६.६	४.१	२.२	०.६	०.३	०.०

तालिका १.१७: तहगत शिक्षक सङ्ख्या

तह	सामुदायिक विद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीका शिक्षक सङ्ख्या					सामुदायिक विद्यालयका सबै प्रकारका शिक्षक सङ्ख्या (पालिका र निजी श्रोतबाट नियुक्त शिक्षक समेत्)					सबै प्रकारका विद्यालयको शिक्षक सङ्ख्या (संस्थागतको समेत्)			
	स्वीकृत र राहत दरबन्दी	जम्मा	महिला	महिला %	विद्यार्थी शिक्षक अनुपात	ज	म	पु	पालिका को स्रोतबाट नियुक्त	महिला %	ज	म	पु	महिला %
पूर्व प्र.बि./बा.बि.के.	**77**	**77**	**77**	**100.0**	**13**	**77**	**77**	**0**	**0**	**100.0**	**83**	**83**	**0**	**100.0**
आधारभूत (१-५)	**203**	**203**	**108**	**53.2**	**13**	**262**	**148**	**114**	**59**	**56.5**	**312**	**178**	**134**	**57.1**
आधारभूत (६-८)	**59**	**59**	**19**	**32.2**	**24**	**93**	**38**	**55**	**34**	**40.9**	**102**	**42**	**60**	**41.2**
माध्यमिक (९-१०)	**48**	**48**	**5**	**10.4**	**18**	**71**	**11**	**60**	**23**	**15.5**	**79**	**14**	**65**	**17.7**
माध्यमिक (११-१२)	**12**	**12**	**2**	**16.7**	**51**	**16**	**2**	**14**	**4**	**12.5**	**16**	**2**	**14**	**12.5**
उच्च शिक्षा	**0**	**0**	**0**	**0.0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

माथिको तालिका १.१७ मा यस पालिकामा सन्चालित सबै प्रकारका विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयहरूमा कार्यरत तहगत र नियुक्तिको प्रकार अनुसारका शिक्षकहरूको बिबरण उल्लेख गरिएको छ। तहगतरूपमा सबै प्रकारका विद्यालयको शिक्षक सङ्ख्या (संस्थागतको समेत) ECED मा ४१ जना महिला शिक्षक, आधारभूत तह (कक्षा १-५) को स्वीकृत र राहत दरबन्दी १७८ मा निजि स्रोतमा नियुक्त भएका समेत २३७ जना, आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा ५९ जना, माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा ४४ जना र माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा १८ जना कार्यरत छन्। यस पालिकाको स्वीकृत ४१ वटा ECED मा ६१ जना, आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा २१३ जना (४९.८% महिला), आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को स्वीकृत र राहत दरबन्दी ४४ मा निजि स्रोतमा नियुक्त भएका समेत ४८ जना (३५.४% महिला), माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) को स्वीकृत र राहत दरबन्दी ३४ मा ३४ जना (११.८% महिला) र माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) को स्वीकृत र राहत दरबन्दी ८ मा ९ जना (१२.५% महिला) कार्यरत छन्।

ङ) प्रमुख शैक्षिक सुचकका आधारमा नगरपालिकाको प्रगति तथा वर्तमान अवस्था

तालिका १.१८ प्रमुख शैक्षिक सुचकहरूका आधारमा पालिकाको प्रगति तथा वर्तमान अवस्था

सुचकहरू	*सुचकको तह*	*पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) आर्थिक वर्ष*				Bench Mark	*सोर्हौं योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) को अन्तिम लक्ष्य*	*शिक्षा उप-क्षेत्र*
		19/20	20/21	21/22	22/23	23/24		
		७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२		
५ वटा न्युनतम न्यूनतम सक्षमताका मापदण्डहरूमध्ये कम्तिमा ३ वटा मापदण्डहरू पूरा गर्ने ECED केन्द्र/कक्षाहरू		०	०	०	०	५९.९		1
ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्ने सङ्ख्या		०.०	०.०	०.०	०.०	३१.९		1
ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरू मध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम		०.०	०.०	०.०	०.०	२०.२		1

सुचकहरू	सुचकको तह	पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) आर्थिक वर्ष				Bench Mark	सोह्रौं योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) को अन्तिम लक्ष्य	शिक्षा उप-क्षेत्र
		19/20	20/21	21/22	22/23	23/24		
		७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२		
प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या								
ECED मा खुद भर्ना दर (Enrolment rate of 4-year old children)	जम्मा	६८.३	६८.३	६८.३	८६.१	७९.५		1
	छात्रा	०.०	०.०	०.०	०.०	७८.५		
ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	जम्मा	८६.५	८२.४	८५.९	८७.५	१२०.१		1
	छात्रा	८६.६	७६.८	८६.७	८८.६	११८.५		
ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)		१.००	०.८८	१.०२	१.०२	०.९८		1
ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)		०.०	०.०	०.०	०.०	०.९८		1
ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये दलित बालबालिकाको प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	२६.६		1
ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	०.६		1
ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत		८६.५	८२.४	१७.७	१.४	४.१		1
कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1)	जम्मा	१४४.२	१०७.४	१०९.६	१०७.१	१४२.२		1&2
	छात्रा	१४५.४	१०५.५	११२.२	१०६.८	१३८.२		
कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1)	जम्मा	९८.५	९८.७	९९.४	९७.१	८२.८		1&2
	छात्रा	९७.८	९८.५	९८.८	९७.७	८५.९		
कक्षा १ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GIR)		१.०२	०.९९	०.९८	०.९५	०.९५		1&2
कक्षा १ को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NIR)		१.०१	१.००	१.०१	०.९९	१.०७		1&2
कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	जम्मा	५८.७	९४.४	९४.५	९४.०	७९.५	१००	1
	छात्रा	६०.५	८३.०	९३.४	९३.३	७५.७		
कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव नलिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	जम्मा	४१.३	५.६	५.५	६.०	२०.५		1
	छात्रा	३९.५	१७.०	६.६	६.७	२४.३		
आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	१२०.९	१०५.४	१०९.९	११०.१	१०५.९		2
	छात्रा	१२१.९	१०४.८	११०.९	११०.५	१०५.४		
आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	९६.९	९६.६	९६.६	९५.६	६९.४		2
	छात्रा	९७.३	९७.३	९७.३	९५.८	६९.३		
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	६७.२	७२.३	८३.०	७३.४	६३.९		3
	छात्रा	६७.९	६९.७	७५.४	७५.४	६४.६		
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा	५०.१	५२.१	५७.१	५१.६	३३.२		3
	छात्रा	५०.७	५२.९	५७.७	५३.४	३४.०		
आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)		*१.०२*	*०.९९*	*१.०२*	*१.०१*	*०.९९*		2
आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)		*१.०२*	*१.०२*	*१.०२*	*१.००*	*१.००*		2
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)		*१.०२*	*०.९३*	*०.८३*	*१.०६*	*१.०२*		3
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)		*१.०२*	*१.०३*	*१.०२*	*१.०८*	*१.०५*		3
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	जम्मा	*१११.३*	*११०.३*	*९९.५*	*९५.९*	*१०१.३*		2
	छात्रा	*१११.८*	*११०.१*	*१११.७*	*११०.६*	*९९.५*		
माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	जम्मा	*७३.५*	*७४.३*	*७६.९*	*७३.६*	*८४.८*		3
	छात्रा	*७४.०*	*७५.१*	*७७.५*	*७४.६*	*८४.७*		
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	-११.३	-१०.३	०.५	४.१	-१.३		2
	छात्रा	-११.८	-१०.१	-११.७	-१०.६	०.५		
माध्यमिकतह (कक्षा १-१२) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	*२६.५*	*२५.७*	*२३.१*	*२६.४*	*१५.२*		3
	छात्रा	*२६.०*	*२४.९*	*२२.५*	*२५.४*	*१५.३*		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade 5)	जम्मा	*८६.९*	*९६.३*	*९६.३*	*९८.२*	*८१.१*		2
	छात्रा	*८८.२*	*९१.६*	*९८.२*	*९६.७*	*८१.१*		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये ५ औं वर्षको अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर (Retention Rate at the end of the 5th. Year)	जम्मा	*८४.१*	*९०.३*	*९१.६*	*९६.४*	*७९.५*		2
	छात्रा	*८४.७*	*७८.०*	*९२.९*	*९५.६*	*७९.५*		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा अधारभुत्तह (कक्षा १-५) पूरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-5)	जम्मा	८०.३	८९.६	८९.६	९४.५	७४.८		2
	छात्रा	८१.२	९१.१	९१.१	९४	७४.८		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	जम्मा	७६.४	८५.२	८५.२	९५.२	७०.४		2
	छात्रा	७७.१	८७.५	८७.५	९४.९	७०.५		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ औं वर्षको अन्त्यसम्म टिक्ने बालबालिकाको दर (Retention Rate at the end of the 8th. Year)	जम्मा	*७७.०*	*८६.७*	*८६.७*	*९२.०*	*६९.७*		2
	छात्रा	*७८.०*	*८८.८*	*८८.८*	*९२.३*	*६९.८*		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा अधारभूतह (कक्षा १-८) पूरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-8)	जम्मा	७१.१	८१.६	८१.६	९०.१	६३.६	१००	2
	छात्रा	७२.२	८४	८४	९१.१	६३.६		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	जम्मा	७२.९	८०.९	८०.९	९१.४	६१.७		3
	छात्रा	७५.३	८२.१	८२.१	९२	६१.७		

सुचकहरू	*सुचकको तह*	*पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) आर्थिक वर्ष*				Bench Mark	*सोह्रौं योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) को अन्तिम लक्ष्य*	*शिक्षा उप-क्षेत्र*
		19/20	20/21	21/22	22/23	23/24		
		७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० औं वर्ष अन्त्यसम्म टिक्नेको दर (Retention Rate at the end of the 10th. Year)	*जम्मा*	७०.४	८०.८	८०.८	८९.२	६१.२		3
	छात्रा	७१.५	८२.८	८२.८	९०.५	६१.२		
कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० तथा माध्यमिकतह (कक्षा १-१०) पूरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Secondary Level:-G1-10)	*जम्मा*	६७.६	७७.८	७७.८	८६.९	५८.५		3
	छात्रा	६८.९	७९.६	७९.६	८८.७	५८.५		
आधारभूतहमा (कक्षा १-८) तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर स्मुहका विद्यार्थीको प्रतिशत (Percentage of Under and Ove age Children in Basic Level)	*जम्मा*	२४.०	८.९	१३.३	१४.५	३६.५		2
	छात्रा	२४.५	७.५	१३.६	१४.६	३६.१		
बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)		०	०	०	०	१३		1
आधारभूततह (कक्षा १-५)		०	०	०	०	१३		2
आधारभूततह (कक्षा ६-८)		०	०	०	०	२४		2
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)		०	०	०	०	१८		3
माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२)		०	०	०	०	५१		3
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत		३६.५	३७.६	३७.९	३९.०	५३.१		2
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत		१७.४	१८.६	१८.७	२०.०	१६.८		3
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत		१८.३	१७.९	१७.८	१७.८	३३.५		2
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा दलित बिध्यर्थिको प्रतिशत		१०.५	११.०	११.६	१२.५	२३.८		3
बालविकास/पूर्व प्रा.बि.मा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	०.६		2
आधारभूततह (कक्षा १-८) मा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	१.०		2
माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	०.८		3
कक्षा ३ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	Reading	०	०	०	०	४७.७		2
	Numeracy	०	०	०	०	६१.३		
कक्षा ५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत	Reading	०	०	०	०	५६		2
	Numeracy	०	०	०	०	६७.५		
कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	Nepali	०	०	०	०	५६.६	७०	2
	Math	०	०	०	०	४२.९	५५	
आधारभूततहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरासेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने %		०	०	०	०	१००		2
ECED देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीमध्ये निशुल्क दिवा खाजा प्राप्त गरेका विद्यार्थीको प्रतिशत		०	०	०	०	१००		1
सामुदायिक विद्यालयहरूमध्ये आधारभूततहमा (कक्षा ६-८ सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या		०	०	०	०	१४.४		2
कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	Nepali	०	०	०	०	६३	७०	3
	English	०	०	०	०	४९	५८	
	Math	०	०	०	०	५४	५५	
	Science	०	०	०	०	३७	६०	
माध्यमिकतहमा (कक्षा ९-१०) अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्ने विद्यार्थीको प्रतिशत		०	०	०	०	१००		3
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ९-१० सम्मको अध्यापनको लागि ३ वटा Core Subject:-Maths, Science and English र ५ वटा अनिबार्य बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या	3 Subjects	०	०	०	०	९		3
	5 Subjects	०	०	०	०	७		
जम्मा सामुदयिक विद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धारमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या		०	०	०	०	१		3
सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ११-१२ मा बिज्ञान बिषयमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी प्रतिशत		०.०	०.०	०.०	०.०	६.०		3
हाल सञ्चालनमा रहेका खुल्ला विद्यालयहरूको सङ्ख्या		०	०	०	०	०.०		2
जम्मा CLC मध्ये थप स्तरोंन्ती गरिएका र सञ्चालनमा रहेका सङ्ख्या		०	०	०	०	३.०		4
५ वर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर प्रतिशत		०	०	०	०	८०.६	९५	4
१५ वर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर प्रतिशत		०	०	०	०	७५.९		4
१५ देखि २४ वर्ष उमेरका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर प्रतिशत		०	०	०	०	९८.४		4
१५ वर्ष र सोभन्दा माथिको साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता सूचांक		०.००	०.००	०.००	०.००	०.८२		4
WASH सुबिधा भएका विद्यालयहरूको सङ्ख्या		०	०	०	०	२३		6
ReAL Plan कार्यान्वयन गर्ने विद्यालयहरूको सङ्ख्या		०	०	०	०	२३		2
Internet र ICTसम्बन्धी पूर्वधार र आवस्यक सामग्री सहितका विद्यालय सङ्ख्या		०	०	०	०	१८	१००	2&3
बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) विद्यालय सङ्ख्या		०	०	०	०	२३		2&3
स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक स्रोत बितरण गरेका विद्यालयहरूको सङ्ख्या	**शिक्षकमा**	०	०	०	०	९		7
	गुणस्तर मा	०	०	०	०	१२		

सुचकहरू	सुचकको तह	पन्ध्रौं योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) आर्थिक वर्ष				Bench Mark	सोह्रौं योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) को अन्तिम लक्ष्य	शिक्षा उप-क्षेत्र
		19/20 ७७/७८	20/21 ७८/७९	21/22 ७९/८०	22/23 ८०/८१	23/24 ८१/८२		
स्थानीय तहले आफ्नो कूल GDP मध्ये शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको प्रतिशत		०	०	०	०	४		7
स्थानीय तहले आफ्नो कूल बजेटमध्ये शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको प्रतिशत		०	०	०	०	१९		7
स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक कूल बजेटमध्ये शिक्षा क्षेत्रमा लगानी गरेको प्रतिशत		०	०	०	०	१४		
कक्षा १ मा पुन:उहीकक्षा दोहर्याउने दर (Repetition Rate)	जम्मा	१८.३	११.४	११.४	१५.५	१४.५		
	छात्रा	१९.५	११.९	११.९	१४.९	१३.९		
आधारभूततह १-५ बाट ६-८ मा संक्रमण दर (Transition rate from Lawer Basic Level to Upper Basic Level)	जम्मा	८४.०	८५.६	८५.६	९२.३	८४.२		
	छात्रा	८३.४	८५.१	८५.१	९४.४	८४.३		
आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा संक्रमण दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level)	जम्मा	८५.८	९१.५	९१.५	८९.३	८७.१		
	छात्रा	८७.३	९१.९	९१.९	९२.२	८९.६		
कक्षा १० बाट ११ मा संक्रमण दर (Transition rate from Secondary 10 to 11)	जम्मा	९१.०	९६.८	९६.८	९४.४	५७.५		
	छात्रा	८८.१	९७.६	९७.६	९६.१	५६.५		
आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)		०.०	०.०	०.०	०.०	१०१.८		
आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)		०.०	०.०	०.०	०.०	३५.२		
आधारभूततह (कक्षा १-५) मा उमेरगत भर्ना दर (ASER)	जम्मा	०.०	०.०	०.०	०.०	१०५.१		
आधारभूततह (कक्षा १-५ मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	जम्मा	०.०	०.०	०.०	०.०	-५.१		
कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	जम्मा	०.०	०.०	०.०	०.०	३१.५	५५	
आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	जम्मा	०.०	०.०	०.०	०.०	३५.१		
	छात्रा	०.०	०.०	०.०	०.०	३४.९		
सामुदायिक आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८) मा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका आधारमा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात (STR)		०.०	०.०	०.०	०.०	१८		
सामुदायिक आधारभूत विद्यालय (कक्षा ९-१२) मा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका आधारमा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात (STR)		०.०	०.०	०.०	०.०	२५		

माथिको तालिका १.१८ मा यस नगरपालिका पालिकाको शैक्षिक क्षेत्रभित्रका केहि प्रमुख पक्षहरूको वर्तमान अवस्थालाई केही महत्त्वपूर्ण सूचकहरूको विश्लेषणका आधारमा प्रस्तुत गरिएको छ। यस पालिकाको माथि विश्लेषण गरिएका शिक्षा र शिक्षा क्षेत्रसँग समबन्धित विभिन्न क्षेत्रहरूमा भएका प्रगती र तिनले शिक्षा क्षेत्रमा पारेका सकारात्मक र कम्जोर पक्षहरूको अवस्थाका बारेमा तल उल्लेखित शिक्षा उपक्षेत्रगत सूचकहरूको वर्तमान अवस्थाहरूले देखाएको छ।

- प्रारम्भिक बालविकास तथा पुर्व प्राथमिक शिक्षामा सहजै देखिने भर्ना दर (१०८.७%) सुधारोन्मुख भए पनि खुद भर्ना दरको अवस्था (८४.८%) कम्जोर रहेको छ।
- कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत (९३.८%) तुलनात्मकरूपमा राम्रो देखिएको छ। तापनि यस सूचकले कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेशदर (९१.१%) र खुद प्रवेश दर (६०.१%) मा सकारात्मक प्रभाव पार्न सकेकोछैन।
- पालिकामा संचालित बालविकास केन्द्र/कक्षाहरूमध्ये तोकिएका ५ वटा न्युनतम सक्षमताका मापदण्डहरूमा कम्तिमा ३ वटा मापदण्डहरू पूरागर्ने ECED हरू ५०.० मात्र छन्।
- ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्नेको प्रतिशत ६०.८% छन्।
- ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरूमध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको प्रतिशत ४८.८% मात्र छन्।
- ECED का जम्मा बालबालिकामा ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको प्रतिशत ४०.८% मात्र छ भने जम्मा भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक ०.९० रहेको छ।

- आधारभूत तह कक्षा १-८ मा सहजै देखिने भर्ना दर ९३.३% र खुद भर्ना दर ६२.८% र कक्षा १-८ मा तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत ३०.५% रहेको छ। साथै जम्मा भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक भने १.०१ रहनु राम्रो पक्ष रहेको छ।
- आधारभूततह (कक्षा १-८) उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये विद्यालयमा भर्ना भएका (कुनै पनि कक्षामा) बालबालिकाको भर्ना दर (ASER) ८७.४% रहेको छ, जुन आधारभूततहको खुद भर्ना दर ६२.८% भन्दा राम्रो छ।
- ASER सूचक ले के इङ्गित गर्दछ भने यस पालिकाको ५-१२ उमेर समूहका जन सङ्ख्यामध्ये हाल ८७.४% बालबालिकाहरू विद्यालयमा अध्ययनरत छन् र १२.६% बालबालिकाहरू बिधालय बाहिर छन वा यस पालिकाबाट विभिन्न कारणले अस्थाई बसाई सराइ गरी अन्यत्र जानेको सङ्ख्या ठुलो रहेकोले यो अवस्था देखिएको छ र आधारभूत तहमा २.४% विद्यार्थीहरूले बार्षिकरूपमा कक्षा छाड्ने गरेकाले बिधालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या धेरै देखिएको हुन् सक्छ।
- यस पालिकाको आधारभूत तहका कक्षा १-५ र ६-८ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात क्रमसः १:८ र १:२७ छ भने महिला शिक्षकको सहभागिता ४९.३% छ।
- आधारभूततह (कक्षा १-८) मा दलित विद्यार्थीको प्रतिशत जनसङ्ख्याको अनुपातसँग समान छ।
- ९०% विद्यार्थीले शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्दछन।
- ECED देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीमध्ये ९०% ले दिवा खाजा प्राप्त गर्दछन।
- कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर ९६.३% हुँदा, कक्षा १ मा मात्र ७.२% बालबालिकाले कक्षा दोहर्याउछन्। त्यस्तै, कक्षा ५ पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर ८९.८% छ।
- कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थीको दर र अधारभूतह (कक्षा १-८) पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर क्रमसः ९०.१% र ८१.२% रहेको छ।
- आधारभूत तहको कक्षा ५ बाट कक्षा ६ मा र आधारभूत तहको कक्षा ८ बाट माध्यमिक तहको कक्षा ९ मा हुने संक्रमण दर क्रमसः ८५.९% र ६७.३% रहेको छ।
- अझै पनि कक्षा ३ र ५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले पढाई र अङ्क गणितमा तोकिएका न्युनतम सक्षमता कक्षा ३ मा ४७.७% र ६१.३% र कक्ष ५ मा ५६.०% र ६७.५% मात्र हासिल गरेका छन् भने कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेका तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत नेपाली बिषयमा ५६.६% र गणित बिषयमा ४२.९% मात्र रहेको छ।
- पालिकाको आधारभूततहमा (कक्षा ६-८ सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय ४४.७% मात्र छ।
- ४२.५% विद्यालयमा WASH सुबिधा र ReAL Plan कार्यान्वयन गर्ने विद्यालयहरूको प्रतिशत ५०.०% छ l त्यस्तै ४२.५% विद्यालयमा Internet र ICTसम्बन्धी पूर्वधार र ५७.५% विद्यालयमा बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) छ।

- स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक स्रोतको १४.०% साथै कुल बजेटको १९.०% बजेट शिक्षामा खर्च गर्नु उपलब्धिपूर्ण पक्ष रहेको छ।
- माध्यमिक तह उपक्षेत्रको कक्षा ९-१२ मा सहजै देखिने भर्ना दर ५०.६% र खुद भर्ना दर २३.१% मात्र देखिन्छ र कक्षा ९-१२ मा तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत ३२.०% देखि ४३.०% सम्म रहेको छ। साथै जम्मा विद्यार्थी भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक भने १.२५ रहनु राम्रो पक्ष रहेको छ।
- माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये विद्यालयमा भर्ना भएका (कुनै पनि कक्षामा) विद्यार्थीको भर्ना दर (ASER) ६५.४% रहेको छ, जुन यसतहको खुद भर्ना दर २३.१% भन्दा राम्रो छ। यो सूचक ASER ले के इङ्गित गर्दछ भने यस पालिकाको १३-१६ वर्ष उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हाल ६५.४% विद्यालयमा अध्ययनरत छन् र ३४.६% यस उमेर समूहका जनसङ्ख्या बिधालय बाहिर छन वा यस पालिकाबाट विभिन्न कारणले अस्थाई बसाई सराइ गरी अन्यत्र जानेको सङ्ख्या ठुलो रहेकोले यो अवस्था देखिएको छ, अर्को यस तहको कक्षा ९ बाट ८.०% र कक्षा १० बाट २.५% विद्यार्थीहरूले बार्षिकरूपमा कक्षा छाड्ने गरेकाले बिधालय बाहिर रहेकाको सङ्ख्या धेरै देखिएको हुन् सक्छ।
- यस पालिकाको माध्यमिक तहका कक्षा ९-१० र ११-१२ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात क्रमसः १:१८ र १:३८ हुँदा, महिला शिक्षकको सहभागिता १४.५% रहेको छ र दलित विद्यार्थीको प्रतिशत १२.६% रहेको छ, जुन जनसङ्ख्याको अनुपातसँग समान रहेको छ।
- ९०% विद्यार्थीले शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्छन।
- जम्मा सामुदयिक विद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरूमा भर्ना भएका विद्यार्थी सङ्ख्या ११.४% र सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ११-१२ मा बिज्ञान बिषय सञ्चालन भएका विद्यालयहरूमा बिज्ञान बिषयमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी प्रतिशत ८.६% छ।
- अझै पनि कक्षा १० र १२ सम्म पुग्ने विद्यार्थीको दर ७७.९% र ३२.०% छ भने कक्षा १० पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर ७२.४% छ।
- कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेका तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत नेपाली बिषयमा ६३.०%, अंग्रेजीमा ४९.०%, बिज्ञानमा ३७.०% र गणित बिषयमा ५४.०% हासिल गरेका छन।
- माध्यमिक तहमा (कक्षा ९-१० सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय ८१.८% र ५ वटा मूल बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय १८.२% मात्र छन्।
- माध्यमिक तहको कक्षा १० बाट कक्षा ११ मा हुने संक्रमण दर ३१.९% मात्र छ।

- यस पालिकाको कूल जन सङ्ख्यामा ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल साक्षरता दर ८३.३% छ जसमा ७७.२% महिला र ९०.५% पुरूष साक्षर छन्। यस्तै १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल साक्षरता दर ७९.८% छ जसमा ७२.८% महिला र ८८.४% पुरूष साक्षर छन् र १५-२४ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल साक्षरता दर ९९.१% छ साथै १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक ०.८२ रहेको छ।
- पालिकाको जम्मा जनसङ्ख्यामा तीन चौथाई भन्दा बढी (७६.८%) मगर समुदायको रहेको छ र यस समुदायको साक्षरता दर ८२.८% (पुरुष ९०.२% र ७६.८% छन् भने दोश्रो ठुलो जनसङ्ख्या रहेको बिश्वकर्मा जातिको साक्षरता दर ८४.०% (९०.०% पुरुष र ७९.२% महिला) छन्। जुन यस पालिकाको कूल जनसङ्ख्याको साक्षरता दर भन्दा बढि हो। यसरी हेर्दा यस पालिकामा ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको कूल जन सङ्ख्या २२,३१८ मध्ये ३,७१८ जना निराक्षर छन् भने १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको कूल १८,१३८ जनसङ्ख्यामा ३,६६६ जना निराक्षर छन्।

१.२.४ उच्च शिक्षा, विकास (प्राबिधिक र व्यवसायिक शिक्षा समेत) र अन्य सामाजिक सेवा

यस पालिकामा १ स्नातक तह सम्मको क्याम्पस र विभिन्न प्रकारका तालिमहरूबाट क्षमता विकास, विभिन्न खेलहरूको बिकास र सञ्चालन, स्थानीय स्तरमा विभिन्न सिपमूलक र आयआर्जन कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा छन। कतिपय स्थानहरूबाट पालिका सम्म आइपुग्न २/३ घन्टा लाग्ने हुँदा त्यस्ता स्थानहरूमा पालिकाले समबन्धित सेवाहरूको घुम्ती टोलि निर्माण गरी टोलटोलमै सेवा दिने गरेको छ। यहाँको सौभाग्य मा.बि. चिदीपानीमा कक्षा ९-१२ मा Electrical Engineering को पढाई हुँदै आएको छ। लैंगिक समानता र सामाजिक सामबेशीकारणका विभिन्न चेतनामुलक कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा छन् भने सामुदायिक पुस्तकालयको सुबिधा कुनै पनि वडामा छैन। पालिकामा उपलब्ध सामाजिक पूर्वाधार र सेवाहरूको पहुँचको अवस्थामा: १ वडा मा मात्र ३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र शिक्षाको पहुँच छ। यसैगरी, ३० मिनेटको पैदल दूरी भित्र पुस्तकालय, हरित पार्क, बालबालिकाहरूका लागि रमाइलो गर्ने पार्क/खेल मैदान, चलचित्र हल/थियेटर/कला केन्द्र, व्यपारिक/व्यवसाय केन्द्र/शपिंग मल्ल साथै ५ किलोमिटर दूरी भित्र अग्नि निन्त्रण (fire brigade) को सुविधामा पहुँच भने हाल कुनै पनि वडामा छैनन्।

१.२.५ उल्लेख्य उपलब्धि तथा अन्तर (Gaps)

यस नगरपालिका पालिकाको विभिन्न क्षेत्रहरूका बारेमा माथिका विश्लेषणहरूको आधारमा (तालिका १.१८) शैक्षिक क्षेत्र भित्रका प्रमुख पक्षहरूको वर्तमान अवस्थाको उल्लेख्य उपलब्धि र राष्ट्रिय तथा पालिकातहको अपेक्षाहरूका तुलनामा देखिएका अन्तरहरूको बारेमा विश्लेषण र तिनले शिक्षा क्षेत्रमा पारेका सकारात्मक र कम्जोर पक्षहरूको अवस्थाका बारेमा तल उल्लेखित शिक्षा उपक्षेत्रगतरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

- प्रारम्भिक बालविकास तथा पुर्व प्राथमिक शिक्षामा सहजै देखिने भर्ना दर सुधारोन्मुख भएपनि खुद भर्ना दरको अवस्था कम्जोर रहेको छ। कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत तुलनात्मकरूपमा राम्रो (९३.८%) देखिएको छ तापनि यस सूचकले कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (९१.१%) र खुद प्रवेश दर (६०.१%) मा सकारात्मक प्रभाव पार्न सकेको छैन। यस उपक्षेत्रमा देखिएका कम्जोर पक्षहरूका पछाडी यस पालिकाका

बालविकास केन्द्र/कक्षाहरूमध्ये तोकिएका ५ वटा न्युनतम सक्षमताका मापदण्डहरूमध्ये कम्तिमा ३ वटा मापदण्डहरू पूरागर्ने ECED हरू ५०.० मात्र रहनु, ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्नेको प्रतिशत ६०.८% रहनु, ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरूमध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको प्रतिशत ४८.८% मात्र रहनु र ECED का जम्मा बालबालिकामा ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको प्रतिशत ४०.८% मात्र रहनु र जम्मा भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक ०.९० हुनु प्रमुख रहेका छन्।

- आधारभूत तह उपक्षेत्रको वर्तमान अवस्थालाई हेर्दा कक्षा १-८ मा सहजै देखिने भर्ना दर ९३.३% र खुद भर्ना दर ६२.८% मात्र देखिन्छ र कक्षा १-८ मा तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत ३०.५% रहेको छ। जुन कम्जोर अवस्था भएतापनि जम्मा भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक भने १.०१ रहनु राम्रो पक्ष रहेको छ। आधारभूततह (कक्षा १-८) उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये विद्यालयमा भर्ना भएका (कुनै पनि कक्षामा) बालबालिकाको भर्ना दर (ASER) ८७.४% रहेको छ, जुन आधारभूततहको खुद भर्ना दर ६२.८% भन्दा राम्रो छ। यो सूचक ASER ले के इङ्गित गर्दछ भने यस पालिकाको ५-१२ उमेर समूहका जन सङ्ख्यामध्ये हाल ८७.४% बालबालिकाहरू विद्यालयमा अध्ययनरत छन् र १२.६% बालबालिकाहरू बिधालय बाहिर छन वा माथि जनसङ्ख्या खण्डमा विश्लेषण गरे झैँ यस पालिकाबाट विभिन्न कारणले अस्थाई बसाई सराइ गरी अन्यत्र जानेको सङ्ख्या ठुलो रहेकोले यो अवस्था देखिएको छ, अर्को आधारभूत तहमा २.४% विद्यार्थीहरूले बार्षिकरूपमा कक्षा छाड्ने गरेकाले बिधालय बाहिर रहेका बालबालिकाको सङ्ख्या धैरै देखिएको हुन् सक्छ। यस पालिकाको आधारभूत तहका कक्षा १-५ र ६-८ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात क्रमसः १:८ र १:२७ हुनु, कक्षा १-८ को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक १.०३ हुनु, महिला शिक्षकको सहभागिता ४९.३% हुनु, आधारभूततह (कक्षा १-८) मा दलित विद्यार्थीको प्रतिशत जनसङ्ख्याको अनुपातसँग समान हुनु, ९०% विद्यार्थीले शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्नु, ECED देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीमध्ये ९०% ले दिवा खाजा प्राप्त गर्नु, कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर ९६.३% हुनु, स्थानीय तहले आफ्नो आन्तरिक स्रोतको १४.०% साथै कुल बजेटको १९.०% बजेट शिक्षामा खर्च गर्नु जस्ता उपलब्धिपूर्ण पक्षहरू रहेका छन्। यी उपलब्धिपूर्ण पक्षहरूको असरलाई विश्लेषण गर्ने हो भने अझै पनि कक्षा १ मा मात्र ७.२% बालबालिकाले कक्षा दोहर्याउनु, कक्षा ५ पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर ८९.८% हुनु, कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थीको दर र अधारभूतह (कक्षा १-८) पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर क्रमसः ९०.१% र ८१.२% रहनु, आधारभूत तहको कक्षा ५ बाट कक्षा ६ मा र आधारभूत तहको कक्षा ८ बाट माध्यमिक तहको कक्षा ९ मा हुने संक्रमण दर क्रमसः ८५.९% र ६७.३% हुनु, कक्षा ३ र ५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले पढाई र अङ्क गणितमा तोकिएका न्युनतम सक्षमता कक्षा ३ मा ४७.७% र ६१.३% र कक्ष ५ मा ५६.०% र ६७.५% हासिल हुनु कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेका तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत नेपाली बिषयमा ५६.६% र गणित बिषयमा ४२.९% हासिल हुनु, आधारभूततहमा (कक्षा ६-८ सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय ४४.७% मात्र हुनु, ४२.५% विद्यालयमा WASH सुबिधा र

ReAL Plan कार्यान्वयन गर्ने विद्यालयहरूको प्रतिशत ५०.०% हुनु, ४२.५% विद्यालयमा Internet र ICTसम्बन्धी पूर्वधार र ५७.५% विद्यालयमा बिधुतिय सुबिधा प्राप्त (बैकल्पिक उर्जाको स्रोत भएका समेत) हुनु, आदि जस्ता पक्षहरूमा सुधारको अति आवश्यक देखिन्छ ।

- माध्यमिक तह उपक्षेत्रको वर्तमान अवस्थामा कक्षा ९-१२ मा सहजै देखिने भर्ना दर ५०.६% र खुद भर्ना दर २३.१% मात्र देखिन्छ र कक्षा ९-१२ मा तोकिएको उमेरसमूह भन्दा कम/बढी उमेर समूहका विद्यार्थीको प्रतिशत ३२.०% देखि ४३.०% सम्म रहेको छ । जुन कम्जोर अवस्था भएतापनि जम्मा भर्नामा लैङ्गिक समता सूचांक भने १.२५ रहनु राम्रो पक्ष रहेको छ । माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये विद्यालयमा भर्ना भएका (कुनै पनि कक्षामा) विद्यार्थीको भर्ना दर (ASER) ६५.४% रहेको छ, जुन यसतहको खुद भर्ना दर २३.१% भन्दा राम्रो छ । यो सूचक ASER ले के इङ्गित गर्दछ भने यस पालिकाको १३-१६ वर्ष उमेर समूहका जनसङ्ख्यामध्ये हाल ६५.४% विद्यालयमा अध्ययनरत छन् र ३४.६% यस उमेर समूहका जनसङ्ख्या बिधालय बाहिर छन वा माथि जनसङ्ख्या खण्डमा विश्लेषण गरे झैँ यस पालिकाबाट विभिन्न कारणले अस्थाई बसाई सराइ गरी अन्यत्र जानेको सङ्ख्या ठुलो रहेकोले यो अवस्था देखिएको छ, अर्को यस तहको कक्षा ९ बाट ८.०% र कक्षा १० बाट २.५% विद्यार्थीहरूले बार्षिकरूपमा कक्षा छाड्ने गरेकाले बिधालय बाहिर रहेकाको सङ्ख्या धैरै देखिएको हुन् सक्छ । यस पालिकाको माध्यमिक तहका कक्षा ९-१० र ११-१२ मा विद्यार्थी शिक्षक अनुपात क्रमसः १:१८ र १:३८ हुनु, महिला शिक्षकको सहभागिता १४.५% हुनु, दलित विद्यार्थीको प्रतिशत १२.६% रहेको र यो जनसङ्ख्याको अनुपातसँग समान हुनु, ९०% विद्यार्थीले शैक्षिक सत्र शुरू भएको दोस्रो हप्ता भित्रमा पूरा सेट पाठ्यपुस्तक प्राप्त गर्नु, जम्मा सामुदयिक विद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरूमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या ११.४% र सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ११-१२ मा बिज्ञान बिषय सञ्चालन भएका विद्यालयहरूमा बिज्ञान बिषयमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी प्रतिशत ८.६% हुनु जस्ता उपलब्धिपूर्ण पक्षहरू रहेका छन् । यी उपलब्धिपूर्ण पक्षहरूको असरलाई विश्लेषण गर्ने हो भने अझै पनि कक्षा १० र १२ सम्म पुग्ने विद्यार्थीको दर ७७.९% र ३२.०% मात्र हुनु, कक्षा ९ र १० मा ३.०% भन्दा बढी विद्यार्थीले कक्षा दोहर्याउनु, कक्षा १० पूरा गर्ने विद्यार्थीको दर ७२.४% हुनु, कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेका तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत नेपाली बिषयमा ६३.०%, अंग्रेजीमा ४९.०%, बिज्ञानमा ३७.०% र गणित बिषयमा ५४.०% हासिल हुनु, माध्यमिक तहमा (कक्षा ९-१० सम्म) अध्यापनको लागि Maths, Science and English बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय ८१.८% र मूल ५ बिषयको बिषयगत शिक्षक पूरा गर्ने विद्यालय १८.२% मात्र हुनु, माध्यमिक तहको कक्षा १० बाट कक्षा ११ मा हुने संक्रमण दर ३१.९% हुनु, आदि जस्ता पक्षहरूमा सुधारको अति आवश्यक देखिन्छ ।

- त्यसैगरी, तलको तालिका अनुसार यस पालिकाको कूल जन सङ्ख्यामा ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल साक्षरता दर ८३.३% छ जसमा ७७.२% महिला र ९०.५% पुरूष साक्षर छन् । यस्तै १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल साक्षरता दर ७९.८% छ जसमा ७२.८% महिला र ८८.४% पुरूष साक्षर छन् र १५-२४ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्याको कूल

साक्षरता दर ९९.१% छ साथै १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक ०.८२ रहेको छ। पालिकाको जम्मा जनसङ्ख्यामा तीन चौथाई भन्दा बढी मगर (%८.७६) समुदाय रहेको छ र यस समुदायको साक्षरता दर ८२%२.९०) %८. पुरुष र ७६%८. महिलाछ (भने दोश्रो ठुलो जनसङ्ख्या रहेको बिश्वकर्मा जाति.६) ६ को (%साक्षरता दर ८४.०.९०) %०% पुरुष र ७९.२% महिला जुन ,छ (यस पालिकाको कूल जनसङ्ख्याको साक्षरता दर भन्दा बढि हो। यसरी हेर्दा यस पालिकामा ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको कूल जन सङ्ख्या २२,३१८ मध्ये ३,७१८ जना निराक्षर छन् भने १५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको कूल १८,१३८ जनसङ्ख्यामा ३,६६६ जना निराक्षर छन्। यस विश्लेषणको निचोड के हुनसक्छ भने यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको लक्ष्य भनेको आगामी ५ वर्ष भित्रमा मुलुकको सोहौं पन्च-बर्षिय योजनाको लक्ष्य ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको साक्षरता दर ९५.०% लाई पूरा गर्न साक्षरता र यस सँग जोडेर बिबिध प्रकारका अनौपचारिक र निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्नु महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी रहने देखिन्छ।

१.२.६ मुख्य समस्याहरू

यस नगरपालिका पालिकाको शिक्षा क्षेत्रका बारेमा माथि उल्लेख गरिएको विश्लेषणहरूको आधारमा शिक्षा उप-क्षेत्रगत पहिचान भएका अन्तरहरूलाई समुदाय, विद्यालय, बिधयार्थी र नगरपालिका तहका पदाधिकारी, स्थानीय बिज्ञहरू, आदि सबैतहका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा छलफल गरी विधमान समस्याहरूको निदान गरिएको छ। पहिचान भएका प्रमुख अन्तरहरूको विश्लेषणमा समस्या वृक्ष र SWOT Analysis प्रचलित प्रक्रिया तथा बिधिहरूको अवलम्बन गरिएको छ। विश्लेषणहरूबाट प्राप्त समस्याका कारणलाई योजनाको रणनीति तथा कार्यनीतिको रूपमा परिक्षेद २ मा प्रस्तुत गरिएको छ। शिक्षा उप-क्षेत्रगत प्रमुख समस्याहरूको निदान गर्दा शिक्षा उप-क्षेत्रगत वर्तमान अवस्थाको उपलब्धि र राष्ट्रिय तथा पालिकातहको अपेक्षाहरूका तुलनामा देखिएका अन्तरहरूको बारेमा विश्लेषण र तिनले पारेका सकारात्मक र कम्जोर पक्षहरूको अवस्थाका बारेमा विश्लेषण गरिएको छ। यस पालिकाको शिक्षा उपक्षेत्रगतरूपमा बिधमान समस्याहरूलाई बुंदागतरूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

- नक्शांकनका आधारमा उपर्युक्त स्थानमा विद्यालयको स्थापना र भएका विद्यालयहरूको समग्र व्यवस्थापन (कक्षा/तह थप तथा घटुवा गर्ने) र भएको स्रोत/साधनहरूको अधिकतम उपयोग हुन् नसक्नु,
- सामुदायिक विद्यालयप्रति बालबालिका, अभिभावक र समुदायको आकर्षण, बिश्वास र अपनत्वको भावनामा कमी हुनु, जसका कारण सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या घट्दो क्रममा हुनु र संस्थागत विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्या क्रमाश: वृद्धि हुनु,
- बालविकास केन्द्र/कक्षाहरू र कक्षा १ लाई (लगानी, जनशक्ति र संचालन बिधिका आधारमा) प्रभावकारी बनाउन नसक्नु,
- विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई समतामुलक पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चित गर्न नसक्नु, उपयुक्त उमेरमा नै बिधालयमा प्रवेश गराउन नसक्नु,
- विद्यालय भर्ना भएपछि सबै विद्यार्थीको निरन्तरता र उपयुक्त समयावधी भित्र तोकिएको शिक्षा पूरा गर्न नसक्नु,
- कतिपया सामुदायिक विद्यालयमा पनि अभिभावक/विद्यार्थीहरूलाई आर्थिक भार लगाउनु,

- विद्यालय तहको शिक्षामा गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकताको सुनिश्चितता गर्न नसक्नु,
- सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री तथा अपांगमैत्री भौतिक पूर्वाधार साथै तोकिएका मापदण्ड अनुसारका भौतिक निर्माण नहुनु,
- विद्यार्थीको सिकाइ सक्षमतालाई शिक्षकको कार्य सम्पादनमा जोड्न नसक्नु,
- सबै शिक्षकहरू योग्यता र पेसागत तथा क्षमता अभिवृद्धिसम्बन्धी तालिम प्राप्त नहुनु साथै तालिमबाट प्राप्त ज्ञान/सिपहरूलाई कक्षाकोठामा हुने विद्यार्थी शिक्षण-सिकाईमा प्रयोग र प्रभावकारी नहुनु,
- पाठ्यक्रम/पाठ्यपुस्तक अनुसारका बिषयबस्तुहरूको शिक्षणसिकाईमा सही विधिको प्रयोग, शिक्षणसिकाई क्रियाकलाप अनुसारका उपयुक्त सामग्रीहरूको उपलब्धतामा कमी र सामग्रीहरू उपलब्ध भएका कतिपय विद्यालयमा अधिकतम प्रयोग हुन नसक्नु,
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको उद्धेश्य अनुसार कार्यान्वयन हुन नसक्नु,
- विद्यालयमा हरित विद्यालयको अवधारणा अनुसार बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र छात्रामैत्री भौतिक र अन्य वातावारणको अभाव,
- विद्यालयमा हुने अतिरिक्त र अन्य क्रियाकलापमा सबै बालबालिकाको पहुँच पुग्न नसक्नु,
- आधारभूत तह (कक्षा ६-८) र माध्यमिक तह (कक्ष ९-१२) मा शिक्षक व्यवस्थापनअन्तर्गत विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दीको कमी हुनु,
- स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसक्नु,
- अभिभावक शिक्षा र सचेतनामा कमि तथा विद्यार्थीहरूलाई घरमा पढ्ने वातावरणको सिर्जना, अभिभावकहरूको सहयोग र निरन्तर अनुगमन/निगरानी हुन नसकेको,
- सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा संचार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चितताक लागि स्रोतको अभाव र भएका सुबिधाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न ज्ञान, सिप र क्षमताको कमी हुनु,
- अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईका अवसरहरूलाई स्थानीय सरोकारवालाहरूको दैनिकी जीवन र आवश्यकतासँग जोडी विस्तार र निरन्तरता दिन नसक्नु,
- स्थानीय तहका सबै कर्मचारीहरूको संस्थागत क्षमता विकास नहुनु,
- केही विद्यालयको व्यवस्थापकीय क्षमता र नेतृत्वमा कमि हुनु,
- स्थनीय आवश्यकताका आधारमा प्राविधिक शिक्षामा पहुँच बिस्तार गर्न नसक्नु,
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा बैकल्पिक योजनाहरूको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई पूर्णरूपमा सुनिश्चित गर्न नसकिनु ,
- विपद् व्यवस्थापनका लागि विद्यालयमा आधारित अभ्यास, उद्धार, परामर्श र पूर्वावस्थामा ल्याउने व्यवस्था गर्न स्रोत/साधन, जनशक्ति र संयन्त्रको कमी,
- विद्यालय अनुगमन निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्यहरू र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन नसक्नु,

- शिक्षा क्षेत्रमा हाल भै रहेको लगानी बैज्ञानिक र आवश्यकतामा आधारित हुन् नसक्नु र उपलब्ध आर्थिक, भौतिक, प्रबिधि/प्राबिधिक, र मानवीय स्रोत/साधन पर्याप्त नहुनु, आदि।

१.२.७ शैक्षिक समस्याका कारणहरूः

१. अभिभावकले उपयुक्त उमेरमा बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रमा नपठाउनु, नगरपालिकाका ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका लगभग सबै बालबालिका विद्यालयमा रहेको तर केही विद्यार्थी माथिल्लो कक्षा (कक्षा ६–८) मा पुगेर विद्यालय छोड्ने गरेको पाइएको छ।

२. विपन्न समुदायका बालबालिका ज्याला मजदुरी र घरायसी कामका कारण विद्यालय भर्ना भए पनि अनियमित हुने गरेका छन्। अभिभावकहरू दैनिक ज्यालादारी काम गर्न जाने र अभिभावक काममा गएपछि अभिभावकले विद्यालय पठाउँदासमेत केही बालबालिका विद्यालय नगई घरमा नै बस्ने गरेको देखिएको छ।

३. सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी सङ्ख्याअनुसार शिक्षक अभाव तथा अङ्ग्रेजी माध्यमबाट शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गनुपर्ने भएकाले निजी स्रोत शिक्षक व्यवस्थापनार्थ मासिकरूपमा शुल्क नलिए पनि भर्नाको समयमा अभिभावकबाट आर्थिक सहयोग लिने गरिएकाले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा पूर्णरूपमा निःशुल्क छ भन्न सकिएको छैन।

४. स्थानीय तहमा शैक्षिक सुशासन कायम हुन नसक्नु र उच्चशिक्षा प्रतिस्पर्धी, उत्पादनमुखी र अनुसन्धानमूलक हुन नसक्नुको प्रमुख कारण सीमित स्रोत र क्षमता, असङ्गठित व्यवस्थापन र प्रबन्धको कमजोरी हो, जसले संस्थागत प्रभावकारिता र नवप्रवर्तनलाई रोक्दछ।

५. स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकतासँग मेल नखाने शिक्षा नीति र कार्यान्वयनका कारण सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व सिर्जना हुन सकेको छैन।

६. सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ उपलब्धि न्यून रहेको कारणले सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी सङ्ख्या घट्दो क्रममा छन्।

७. शिक्षकलाई शैक्षिक पेसागत विकासका अवसरहरू कम प्रदान गरिनु, उत्प्रेरणाका लागि कम सेवा सुविधा तथा शिक्षकलाई पुरस्कार र दण्डको व्यवस्था नहुनु पनि हो।

८. पूवार्धारको विकासलाई मात्र समुदाय तथा विद्यालय व्यवस्थापन पक्षले चासोका रूपमा लिनु पूर्वाधारको विकासलाई मात्र विकासको रूपमा लिए पनि गुणस्तरको विकासलाई चासो दिएको पाइँदैन।

९. शिक्षण पेसाप्रति कम उत्प्रेरणा र शिक्षकहरू विद्यार्थीको सिकाइप्रति जिम्मेवार नहुनाले विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर छ।

१०. शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न नसकिनु

११. सङ्घ सरकारले विज्ञान, अङ्ग्रेजी र गणित विषयका कम दरबन्दी उपलब्ध गराउनु, सङ्घीय शिक्षण सिकाइ अनुदान कम हुनु, नगरपालिका शिक्षण सिकाइ अनुदान शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकासँग स्रोतको अभाव हुनु तथा विद्यालयले निजी स्रोत शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसक्दा नि.मा.वि. र मा.वि. तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरवन्दी कम भएको छ।

१२. निरन्तर कक्षा अवलोकन, पृष्ठपोषण र शिक्षक उत्प्रेरणको कमीले शिक्षकहरूको पेसागत विकास तालिम प्रशस्त भएर पनि तालिमबाट प्राप्त गरेको ज्ञान र सिप कक्षाकोठा शिक्षणमा कम प्रयोग हुन सकेको छैन।

१३. पारिवारिक आर्थिक अवस्था, सबै विद्यार्थीले प्रविधिको प्रयोग गर्न नसक्नु, वैकल्पिक सिकाइ विधिको कम प्रयोगका कारणले कोभिड १९ जस्तो महामारीमा शिक्षण र सिकाइलाई निरन्तरता दिन, वैकल्पिक सिकाइका अवसरहरू कम भएकाले विद्यार्थीको सिकाइमा क्षति हुन पुगेको छ।

१४. शिक्षक विद्यार्थी निर्मित सिकाइ सामग्रीलाई प्राथमिकता नदिइनु, बजारमा पाइने शैक्षिक सामग्री खरिद गर्न स्रोतको अभाव, शैक्षिक सामग्री खरिदका लागि ३ ओटै तहबाट बजेटको व्यवस्था नहुनुले विद्यालयहरूमा सिकाइ सामग्रीहरू पर्याप्त छैनन् भइरहेका विद्यालयमा समेत उपलब्ध स्रोत सामग्रीको अधिकतम प्रयोग हुन सकेको छैन।

१५. सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गरी शिक्षण गर्न विद्यालयसँग स्रोतको अभाव छ उपलब्ध स्रोतको प्रयोग गर्न पनि शिक्षकलाई प्रविधिमैत्री तालिम सञ्चालन गर्न नसक्दा शिक्षकहरूमा प्राविधिक ज्ञानको कमी छ।

१६. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको विद्यालयप्रतिको समग्र व्यवस्थापकीय जिम्मेवारी हुनुपर्ने भए पनि भौतिक पूर्वाधार विकास र शिक्षक व्यवस्थापनमा बढी जिम्मेवार भए पनि गुणस्तर सुधारका योजनामा काम गर्ने क्षमता नहुनु।

१७. विषयगत दरबन्दीको अभावका कारणले केही माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयहरूमा भई न्यून बेतनमा तालिम अप्राप्त र लाइसेन्ससमेत नभएका व्यक्तिलाई शिक्षकका रूपमा भर्ना गरी पठनपाठन गराउनुपरेको छ।

१८. पालिका तहमा अनुगमन, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण तथा शिक्षक सहायताका कार्यका लागि मानवस्रोतको अवस्था कम रहेको, विज्ञ समूहलाई निरन्तर परिचालनका लागि स्रोतको अभाव भएका कारणले विद्यालय अनुगमन निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्य र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन सकिरहेको छैन।

१९. शिक्षण सिकाइका क्रममा शिक्षकले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका र शैक्षिक सामग्रीको तालमेल, शिक्षक निर्देशिकालाई कम अनुसरण र शिक्षकको शिक्षण तयारी कम भएकाले कक्षाकोठामा उपयुक्त शिक्षण विधिको प्रयोग नभएको।

२०. परीक्षा केन्द्रित शिक्षण प्रणालीको निरन्तरता, अभिभावकलाई परीक्षा प्रणलीको चाहाना तथा कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन र उपचारात्मक शिक्षणको प्रयोग कम भएका कारण निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन।

२१. उपचारात्मक शिक्षण विधिको कम प्रयोगका कारणले शैक्षिक गुणस्तर कमजोर हुनु, कमजोर नतिजा भएका विद्यालयहरू जिम्मेवार नहुँदा शैक्षिक उपलब्धि कमजोर हुनु, शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न सकिएको छैन।

२२. विषयगत दरबन्दी अभावका कारणले प्रधानाध्यापकले प्रशासनिक कार्य र शिक्षणसमेत गर्नुपर्ने जिम्मेवारी भएकाले विद्यालय व्यवस्थापन र शैक्षिक प्रशासन फितलो र निस्प्रभावी देखिएको छ।

२३. सङ्घीय शिक्षा ऐन जारी नभएको कारणले गर्दा कतिपय कुराहरूमा नीतिगतगत र कानुनी अन्योलतामा कायम भई कार्यमा अन्योल र अप्रभावकारी देखिएको छ।

२४.१.२ ७.पालिकाको शिक्षा क्षेत्रका मुख्य चुनौतीहरू

उल्लिखित शिक्षा क्षेत्रका बिधमान समस्याहरूको समाधानमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरू निम्नअनुसार पहिचान गरिएको छः

१. यस पालिकाको भू-बनौट, विविधतायुक्त प्रकृति, समाजहरूको बनौट, संस्कृति, भाषा, प्राकृतिक स्रोत/साधनको उपलब्धता र उपयोगलाई समन्यायिक ढंगले परिचालन गरी पालिका भित्रको समग्र शैक्षिक क्षेत्रको अवसर, विकास र सुशासनलाई सुधार गर्न,

२. पर्याप्त स्रोत/साधनको अभावका कारण हाल सञ्चालनमा रहेका सबै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र/कक्षाहरूमा हाल उपलब्ध स्रोत/साधनमा बढोत्तरी गरी तोकिएका ५ वटै न्युनतम सक्षमताका मापदण्डहरू पूरागरी सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चत गर्न;

३. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा ठिक चारवर्षका बालबालिकाहरूलाई समयमै भर्ना गरी हाल कक्षा १ मा देखिएको असक्षमतालाई सुधार गर्न;

४. नक्साङ्कनका आधारमा हाल संचालनमा रहेका तर घट्दो विद्यार्थी सङ्ख्याक कारण समायोजन, कक्षा कटौती जस्ता कुराहरूमा सम्बन्धित समुदायको सहमति र सहयोग प्राप्त गर्न, साथै समायोजन हुने विद्यालयका बालबालिकाहरूलाई विशेष सुबिधा सहित पहुँच र सहभागिताको सुनिश्चितता गर्न;

५. विद्यालयको भौतिक निर्माणसम्बधी तोकिएका मापदण्डहरू पूरा गर्दै सबै विद्यालयहरूलाई हरित विद्यालयको धारणा अनुसार विकास गरी सबै शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयहरूलाई बालमैत्री बनाउने;

६. सार्वजनिक विद्यालयको सिकाइप्रति अभिभावकको आकर्षण तथा विश्वास कायम गर्ने,

७. सामुदायिक विद्यालयहरूमा देखिएको घट्दो विद्यार्थी सङ्ख्याका कारण हाल संचालनमा रहेका सामुदायिक विधालयहरूको अस्थित्व, तिनमा भएका स्रोत/साधन, जनशक्ति, आदि पक्षहरू जोगाइराख्न चुनौती बन्दै गएकाले यी क्षेत्रमा सुधार ल्याउन पालिका तहबाट उपयुक्त नीतिगत र कार्यक्रमगत दुवै प्रबन्धहरूको विकास र कार्यन्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ, जस्तो प्रत्येक विद्यालयको सेवा क्षेत्र तोक्ने रत् सेवा क्षेत्र भित्रका बालबालिकाले आफ्नै समाजको विद्यालयहरूमा संस्थागत विद्यालयहरूले प्रदान गरेको भन्दा उत्कृष्ठ शिक्षा र शैक्षिक कार्यक्रमहरू दिन सक्ने व्यवस्था गर्ने ताकी कुनै पनि सामुदायिक विद्यालयको सेवा क्षेत्रका बालबालिकाहरू अन्यत्र जान नपर्ने/नपाउने व्यवस्था मिलाउने, यस्तै यस पालिकामा अस्थाई बसाई साराईको सङ्ख्या ठुलो रहेकाले त्यस प्रबृत्तिलाई रोक्न शिक्षा र शिक्षासँग जोडेर अन्य प्रयासहरू (शिक्षा सुप विकास, कृषि, व्यवसाय, स्वरोजगार, उधोग, आदि) के गर्न सकिन्छ तिनलाई अगाडि बढाउने ।

८. आधारभूत तहको शिक्षालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक तहको शिक्षालाई निःशुल्क गरी गुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न आवश्यक स्रोत व्यवस्था र संरचना तथा क्षमता विकास;

९. विद्यालय शिक्षाको पहुँच, सहभागिता र उपलब्धिमा जातजाति, भाषा, उमेर, सामाजिक आर्थिक अवस्था, भूगोल, सामाजिक/सांस्कृतिक परिवेश, आर्थिक अवस्था लगायतमा आधारित भिन्नताहरू कामय रहनु;

१०. स्थानीय आवश्यकता आधारित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई शिक्षासँग एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग आबद्ध गर्न र शिक्षाको सान्दर्भिकता बढाउने;

११. शिक्षक विकास तथा तयारी, शिक्षक सहायता प्रणालीको व्यवस्था र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न पालिका तहबाट सबै कक्षाकोठामा सकेसम्म न्युनतम लागतमा पर्याप्त शैक्षिक सामग्रीहरू व्यवस्था र तिनलाई शिक्षकहरूले तालिमबाट हासिल गरेका ज्ञान र सिपहरूसँग अनिबार्यरूपमा जोड्ने र प्रयोग गर्ने बिधि/पद्धतिको विकास गर्न,

१२. शिक्षण सिकाइ र विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धतिमा सुधार गरी गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न;
१३. स्थानीय आवश्यकतामा आधारित माध्यमिक तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई थप विकास र विस्तार गर्न;
१४. सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार र सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग;
१५. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने;
१६. बालबालिकाको पोषणको अवस्था तथा स्वास्थ्यमासुधार गर्न दिवा खाजालगायत सरसफाइ तथा स्वच्छता, आधारभूत स्वास्थ्य तथा पोषण सेवा तथा शिक्षा विद्यालयमार्फत् प्रदान;
१७. छात्रवृत्ति तथा अन्य सहायता प्रणालीलाई बढोत्तरी गरी गरिब, सुविधाविहिन, कठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको विद्यालयमा भर्ना, निरन्तरता र सिकाइमा सहभागिता तथा उपलब्धि सुधार गर्ने पक्षहरूमा जोड्न;
१८. विद्यालयलाई भय, विभेद र दुर्व्यवहारमुक्त बनाई समावेशी र समतामूलक बनाउने;
१९. ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको उमेर समूहको निराक्षर जनसङ्ख्या धेरै रहेकोले तिनका लागि आवश्यकतामा आधारित बिबिधतायुक्त साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसरमा वृद्धि गर्ने;
२०. पालिकाको शिक्षा शाखामा थप जनशक्ति र क्षमता अभिवृद्धि साथै विद्यालय शिक्षाको शासकीय प्रबन्धलाई नतिजामुखी व्यवस्थापन तथा सुशासन प्रवर्द्धन गर्न र उत्तरदायित्व प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन;

१.२.८ नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि मुख्य अवसरहरू

यस पालिकाका उल्लिखित चुनौतीहरू समाधान गरी समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि सहयोगी हुने निम्नलिखित अवसरहरू उपयोग गर्न सकिन्छ:

१. बिधमान स्रोत/साधन, संरचना, क्षमता, पूर्वधाररूलाई शिक्षा क्षेत्रको पहुँच, गुणस्तर, सक्षमता, समता, आदिमा देखिएका अन्तरहरूलाई न्यूनीकरण गर्न अधिकतम रूपमा उपयोग गर्न सक्ने;
२. आधारभूत तहमा निःशुल्क तथा अनिवार्य र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाका लागि संवैधानिक, नीतिगत, कानुनी आधार अन्य आवश्यक प्रावधानहरू, मार्गदर्शन र निर्देशिकाहरू तयार भएको;
३. दिगो विकास लक्ष प्राप्तिका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारबाट आर्थिक र प्राबिधिक सहयोगको निरन्तरता रहेको;
४. यस योजनामा पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र बिकासका लागि देखिएको लगानीको अभावलाई पूर्ति गर्न पालिकामा रहेका अन्य क्षेत्रहरूसँगको कार्यक्रम र स्रोतगत समन्वय साथै पालिकाको आन्तरिक स्रोत र अन्य निकाय तथा व्यक्तिको सहयोगको सम्भावना देखिएको;
५. सङ्घीय संरचनामा विद्यालय शिक्षाको विकास र शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाई तीनै तहका सरकारको सहकार्य तथा समन्वयको स्वरूप तीनै तहबाट कार्यान्वयनमा रहेको;
६. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ विकास भई पूर्णरूपमा कार्यान्वयनमा रहेको;

७. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने पद्धति विकास भएकाले यसका नतिजाहरूले प्रमाणमा आधारित सुधारका लागि सहयोग हुन सक्ने;

८. सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारका लागि संस्थागत संरचनाको विकास र कार्यान्वयनमा रहेको;

९. यस पालिकाका ७७%६. मानिसहरू (पुरुष ६९.९% को तुलनामा ८३ %९.महिलाहरू) कृषि पेसामा संलग्न रहेकाले र कृषिलाई नै आर्थिक सम्वृद्धिको आधारका रूपमा पालिकाले विभिन्न नविनतम प्रयासहरू गर्दै आएकाले शिक्षा र कृषिलाई अन्तरसम्बन्ध गराई सामाजिक आर्थिक विकास गर्न सक्ने सम्भावनाहरू प्रशस्त रहेको।

१.३ शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा प्रक्रिया

मुसिकोट नगरपालिका दश बर्से शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण तथा तर्जुमा शिक्षा, बिज्ञान तथा प्रबिधि मन्त्रालयले तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन, २०८१ का आधारमा गरिएको छ । नेपालको संविधान र सङ्घीय संरचनाअनुरूप शिक्षा क्षेत्रका योजना तथा कार्यक्रमहरू विकास गर्ने क्रममा तयार गरिएको यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजना १० बर्से रणनैतिक लक्ष्यहरूको प्रक्षेपण र आगामी ५ वर्षका लागि उप-क्षेत्रगत कार्यक्रमहरू, तिनका लागि आवश्यक बजेट र स्रोतहरूको आँकलन सहित तयार गरिएकोछ। यस योजनाले मुसिकोट नगरपालिकापालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणका लागि योगदान पुऱ्याउने दूरदृष्टि राखेको छ । पालिका भित्र रहेका समाजका विविधतापूर्ण परिवेश तथा आवश्यकतालाई आत्मसात् गरी सबै नागरिकलाई उत्पादनशील जीवन यापन गर्न चाहिने कार्यमूलक साक्षरता, गणितीय सिप, ज्ञान तथा आधारभूत जीवनोपयोगी सिपको विकासका अवसर प्राप्त गर्न सहजीकरण गर्दै जनशक्तिको क्षमता विकासका प्रयासमार्फत् पालिकाको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा योगदान पुर्याई विद्यमान असमानता घटाउने उद्देश्यका साथ कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरिएका छन् । यस शिक्षा क्षेत्र योजनामा लक्षित नतिजाहरूमार्फत शिक्षामा समता, गुणस्तर, सक्षमता, सुशासन तथा व्यवस्थापन र उत्थानशीलतालाई प्राथमिकतामा राखिएका छन्।

मुसिकोट नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजना तयारीको नेतृत्व मुसिकोट नगरपालिका पालिकाको सामाजिक विकास समितिबाट भई पालिका अध्यक्ष ज्यूबाट योजना निर्माणका लागि आवश्यक अन्य संरचना निर्माण, विभिन्न सरकारी, दातृनिकाय (ब्रिटिश काउन्सिल) र गैर-सरकारी निकायहरू तथा ब्यक्तिहरूसँग समन्वय साथै आवश्यक निर्णय र मार्गदर्शन प्राप्त भएको थियो। योजनाको तयारी तथा विकास कार्यको समग्र संयोजन पालिकाको शिक्षाबाट भएको थियो भने यसमा आवश्यक समन्वयसहित समग्र व्यवस्थापन गर्ने गरी योजना निर्माणका लागि प्राविधिक समिति गठन गरी जिम्मेवारी तोकिएको थियो ।
यो योजना तयारीका क्रममा पालिका भित्रका स्वास्थ्य, कृषि, वन, पूर्वाधार, आदि शाखाहरूसँग सम्बन्धित विषयमा अन्तर्क्रिया गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो । पालिका भित्रका विभिन्न समुदायहरू, विभिन्न निकाय र ब्यक्तिहरू, विद्यालयहरूक प्र.अ., शिक्षक, बि.व्य.स.सँग अन्तरक्रिया गरी सुझाबहरू लिइएको थियो । यस क्रममा आठओटै वडाका सरोकारवालाहरू सँग अन्तरक्रिया गरिएको थियो। यो योजना तयारीका विभिन्न चरणमा विकास साझेदार ब्रिटिश काउन्सिलको आर्थिक र प्राबिधिक सहयोग तथा सहभागिता निरन्तर रहेको थियो।

१.३.१ योजना निर्माणमा विभिन्न श्रोत/सामग्रीको अध्ययन तथा समीक्षाहरू

योजनाको तयारीका लागि निम्नअनुसारका अध्ययन तथा समीक्षाहरू गरिएका थिएः
तल उल्लेखित विभिन्न विषयक्षेत्रका दस्तावेजहरूको अध्ययन र विश्लेषणहरूले यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषणका लागि आधार तयार गरेका थिए। यी अध्ययन र विश्लेषणहरू योजना तर्जुमा समिति र ब्रिटिश काउन्सिलको प्राबिधिक सहयोगमा विशेषज्ञद्वारा गरिएका थिए। ती अध्ययनहरू निम्निअनुसार रहेका छन्ः

- स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माणसम्बन्धी मार्गदर्शन २०७९ (२०८१ मा अद्यावधिक गरिएको)
- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
- अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्वन्धी ऐन, नियमावली,
- पन्ध्रौ र सोह्रौँ पञ्चवर्षीय योजनाहरू
- विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan)
- शिक्षा नीतिहरू मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति, शिक्षाको सोचपत्र, पन्ध्रौ योजनालगायत आवधिक योजना,
- दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय प्रारूप
- स्थानीय विकास योजना
- स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना, वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट
- Recovery and Accelerated Learning (ReAL) Plan२०२३२०२८-
- विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति
- राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिबेदन २०६८ र २०७८
- विभिन्न राजनैतिक दलका घोषणापत्रहरू
- विद्यालय सुधार योजनाहरू
- अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रमहरू, आदि

उल्लिखित दस्तावेजहरूको अध्ययनका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा समितिका तर्फबाट पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको अवस्थाको विश्लेषण प्रतिवेदन तयार गरेको थियो। यसले शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि एउटा महत्त्वपूर्ण सन्दर्भका रूपमा काम गरेको छायो योजना तर्जुमाका क्रममा यस पालिकाले विभिन्न समितिहरूको गठन गरी ती समितिले बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यस्थापन तथा विकास, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ, समता र समावेशीकरण, दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण, छात्रवृत्ति, विद्यार्थी परामर्शलगायतका विद्यार्थी सहायता सेवाहरू, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, शिक्षामा सूचना र प्रविधि, सुशासन तथा

व्यवस्थापन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका बिषय क्षेत्रहरू समेटेर योजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरेका थिए।

१.३.२ योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था

योजनाको तयारी तथा विकासको संरचनात्मक व्यवस्था निम्नअनुसारको रहेको थियोः

- **योजना सल्लाहकार समिति:** यस पालिकाको अध्यक्षज्युको अध्यक्षतामा रहेको योजना सल्लाहकार समितिमा प्रशासकीय प्रमुख, अन्य शाखाका प्रमुखहरू, निबृत्त प्र.अ., कयाम्पस प्रमुख लगायतको प्रतिनिधित्व रहेको थियो ।

- **योजना प्राविधिक समिति**: शिक्षा नीति तथा योजनासम्बन्धी विज्ञको सहभागितामा शिक्षा शाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा गठित योजना प्राविधिक समूहमा योजना शाखाका प्रमुख, निबृत्त प्र.अ., शिक्षा शाखाका सहायक गरि ४ जनाको सहभागिता रहेको थियो ।
- **विषयगत अध्ययन समूहहरू:** माथि उल्लेख भएअनुसार पालिकाले सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा कार्यरत र अनुभव भएका कर्मचारीहरू, प्र.अ., शिक्षकहरूको संलग्नतामा विषयगत अध्ययन समूहहरू गठन गरेको थियो ।
- **योजना तर्जुमा समिति:** पालिकाले समाजिक विकास समितिको संयोजकको अध्यक्षतामा सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा काम गर्ने १ जना विज्ञ तथा कर्मचारी, प्र.अ.हरू र शिक्षकहरू सम्मिलित शिक्षा शाखा प्रमुख सदस्य सचिब सहितको ९ सदस्य योजना तर्जुमा समिति गठन गरी उक्त समितिले विभिन्न खण्डहरूको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरेको थियो ।

१.६.३ योजनाको पहिलो मस्यौदा विकास (ESP first draft preparation)

उल्लिखित योजना तर्जुमा समितिबाट तयार भएको प्रारम्भिक मस्यौदालाई आवश्यक परिमार्जन गरी निर्धारित ढाँचामा योजनाको खाका तयार गरी पहिलो पूर्ण मस्यौदा तयार गरिएको थियो । यस कार्यका लागि योजना तर्जुमा समिति सहित विज्ञटिमले काम गरेको थियो । यस क्रममा उल्लिखत विषयगत अध्ययनहरू, शिक्षा क्षेत्रको विश्लेषण प्रतिवेदन तथा सम्बन्धित अध्ययनहरूलगायत अन्य आवश्यक सन्दर्भहरूलाई समेत अध्ययन गरिएको थियो भने विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायका कर्मचारीहरूसँग आवश्यकतानुसार निरन्तर छलफल गरिएको थियो । यस क्रममा योजना प्राविधिक समिति र योजना सल्लाहकार समितिमा छलफल र पृष्ठपोषण प्राप्त गरिएको थियो । यसरी तयार भएको पहिलो मस्यौदामा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझाब तथा पृष्ठपोषणलाई समेत ध्यान राखेर यो योजनाको अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको छ ।

परिच्छेद दुई
दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य/गन्तव्य

२.१ परिचय

माथि परिच्छेद एकमा उल्लेख गरिएको राष्ट्रिय र प्रदेश स्तरको शैक्षिक परिवेशहरूको समीक्षासहित यस पालिकाको परिवेशमा उठान गरिएका मुख्य समस्याहरू, चुनौती तथा अवसर र सम्भावनाहरूले पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको आगामी १० वर्षको मार्ग पहिचानका लागि आधार सिर्जना गरेका छन् । यही सन्दर्भलाई दृष्टिगत गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षा, नि:शुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा यस माथा गढी नगरपालिका पालिकाले वि. सं. २०८७ (सन् २०३०) सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेटेने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि (Vision), ध्येय (Mission), उद्देश्यहरू (Objectives), रणनीतिहरू (Strategies) तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक (Key indicators) प्रस्तुत गरिएको छ ।

२ २.दीर्घकालीन सोच (Vision)

"व्यवसायिक, प्राविधिक र जिवन पर्यान्त शिक्षामा वृध्दी, प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय शिक्षा मुसिकोट को समृद्धि"

२.३ ध्येय (Mission)

बालबालिकाको शिक्षामा पँहुच सुनिश्चित गरी, सबैका लागि सुरक्षित, गुणस्तरीय, प्रतिस्पर्धी, बालमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री, प्रविधीमैत्री, वातावरणमा रोजगारमूलक र उत्पादनमुखी शिक्षाको अवसर प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिने ।

२.४ उद्देश्य (Objectives)

१. सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नको लागि प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र तथा कक्षाहरूको विस्तार र सेवामा अभिवृद्धी गर्नु ,

२. आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य तथा निशुल्क र निशुल्क माध्यमिक तहको शिक्षाको सुनिश्चित गरी तोकिएका उमेर समूहका सबैको समता र समाबेशीमुलक पहुँच (लिङ्ग, जातजाति, भाषा, अपाङ्ग एबम विशेष आवश्यकता भएका, पिछडा बर्ग, आदि सबैको) पूर्ण सहभागिता र गुणस्तरीय सिकाईको सुनिश्चिता गर्नु ।

४. माध्यमिक शिक्षाबाट हुने सक्रमण दरमा वृद्धि गरी उच्च शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने र सामाजिक-आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधिप्रति अभिप्रेरित, प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील मानव संसाधनको विकास गर्नु ,

५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा मार्फत सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्ने र क्षमता अनुसारको सिप विकासका अवसरहरूलाई पालिकाको आवश्यकतामा सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु,

६. राष्ट्रिय र स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट सबै विद्यार्थीहरूमा तोकिएका सिकाई उपलब्धिहरू हासिल गरी कक्षागत र तहगत तोकिएका सक्षमता पूरा गर्नु,

७. सबै विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाई प्रत्येक विद्यार्थीले प्राप्त गरेको ज्ञान र सिपलाई सान्दर्भिक र गुणस्तर बनाउनु,

८. आपतकालीन र संकटपुर्ण अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गर्नु,

९. विद्यालय नेतृत्व विकास, व्यवस्थापन, सुशासन तथा पारदर्शिता, निरन्तर अनुगमन, मूल्यांकन र सुपरिवेक्षणका क्षेत्रमा सबैको क्षमता अभिवृद्धि गरी विद्यालयका सबै प्रकारका क्रियाकलापमा सरोकारवालाहरूको सहभागिता सिनिश्चित गर्नु,

१०. सबै उमेर समूहका लागि आवश्यकताका आधारमा अनौपचारिक र निरन्तर तथा जीवनप्रयन्त शिक्षा र सिपको सुनिश्चित गरी औपचारीक शिक्षावाट वञ्चित वालवालिकालाई अनौपचारीक तथा वैकल्पिक शिक्षाको माध्यमद्धारा शिक्षाको मुलधारमा ल्याई पहूँच र सिकाई अवसरको सुनिश्चित गर्नु।

२.५ रणनीतिहरू (Strategies)

यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको माथि तय गरिएका दीर्घकालीन सोच, ध्येय र उद्धेश्यहरू पूरागर्नका लागि यस पालिकाले बिधमान स्रोत/साधन, जनशक्ति, क्षमता र आगामी दिनमा व्यवस्थापन गर्न सक्ने स्रोत/साधनलाई आँकलन गरी निम्नानुसारका रणनीतिहरू अबलम्वन गर्ने तय गरेको छ।

१. योजनाको पहिलो वर्षमा पालिका तहमा समग्र शैक्षिक सर्भेक्षण गर्ने जस जसमा विद्यालय नक्शांकन र शिक्षा सँग सम्बन्धित अन्य क्षेत्रहरू (कृषि,स्वास्थ्य र अन्य) समेत समावेश गर्ने रो सोको प्राप्तिका आधारमा यस योजनाले समेट्न नसकेका बिषय र क्षेत्रहरूलाई (लक्षित स्थान र बर्गको अवस्था: आर्थिक, शैक्षिक, भौतिक, आदिका आवश्यकता र गर्नुपर्ने कार्यक्रमहरू) समावेश गरी योजनाको अधावधिक गर्ने साथै उपर्युक्त स्थानमा बालविकास र विद्यालयको स्थापना र हाल संचालनमा रहेका विद्यालयहरूको अधिकतम उपयोग गर्न तिनको समग्र व्यवस्थापन (कक्षा/तह थप तथा घटुवा गर्ने) र उपलब्ध स्रोत/साधनहरूको अधिकतम प्रयोग गर्ने,

२. सामुदायिक विद्यालयप्रति बालबालिका, अभिभावक र समुदायको आकर्षण, बिश्वास र अपनत्वको भावनालाई अभिवृद्धि गर्न विद्यालय व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू संचालन, विद्यालय सुधार योजनालाई गुणस्तरमुखी बनाई सो अनुसारको आर्थिक र प्राबिधिक सहयोग प्रणाली विकास र अनिबार्य रूपमा कार्यन्वयन गराउने, विद्यार्थीमैत्री विद्यालय प्रारूप (CFS) को निर्माण, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने।

३. सबै बालविकास केन्द्र/कक्षाहरूमा तोकिएका न्युनतम सक्षमताका सर्तहरू पूरा गर्न र तिनको निरन्तरताका लागि आवश्यक स्रोत/साधनहरूको व्यवस्थापन गरी ४ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको पहूँच र सिकाई सुनिश्चित गर्ने।

४. ५ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई कम्तिमा १ वर्षको बालविकास/पुर्व प्रा.बि.को अनुभव सहित कक्षा १ मा प्रवेश गराउने।

५. कक्षा १ मा प्रवेशपछि सबै बालबालिकाको पढाई निरन्तरता र उपयुक्त समयावधी भित्र कम्तिमा कक्षा ८ सम्मको शिक्षा पूरागर्न सक्ने वातावरण निर्माणका लागि कक्षा १ सुधार शिक्षणसिकाई कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने,

६. यस पालिकाका बहूसङ्ख्यक मानिसहरू कृषि पेसामा रहेकाले त्यस्ता समुदायमध्ये आर्थिकरूपले बिपन्न भनि पहिचान भएका परिवारका बालबालिकाको शैक्षिक अवसरको लागत (जसका बालबालिकाहरू घरायसी र खेतीपातीको काममा सहभागी हुन् अनिवार्य छ) बापत परिवारलाई उपलब्ध गराउने (आर्थिक, सिप विकास, व्यवसाय वा अन्य बिधिबाट) र त्यस्ता बालबालिकाको शिक्षामा पहूँच, निरन्तरता, सहभागिता र सिकाईमा सुधार गर्ने ।

७. आगामी ५ वर्ष भित्र सबै तहका शिक्षकहरूलाई पूर्ण तालिम प्राप्त गर्ने र विद्यालय तहको शिक्षा साथै अनौपचारिक शिक्षाअन्तर्गत का क्रियाकलापहरूको गुणस्तरीयता र सान्दर्भिकताको सुनिश्चिततागर्ने सबै शिक्षकहरूलाई कक्षाकोठा लक्षित पेसागत सहायतालागि आवश्यकपर्ने स्रोत/साधनको उचित व्यवस्था गर्ने ।

८. तोकिएका मापदण्ड अनुसार सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री तथा अपांगमैत्री भौतिक पूर्वाधार साथै भौतिक निर्माणको लागि आवश्यक स्रोत/साधन व्यवस्थापन गर्ने यसका यसकालागि समबन्धित बि.व्य.स. र समुदायको क्षमता विकास र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।

९. प्रत्येक विद्यार्थीको सिकाइ सक्षमताको जिम्मेवारी र जवाफदेहिता वहन गर्नेगरी सबै विद्यालय र सम्बन्धित शिक्षकहरूलाई तयार गर्ने सो कुराहरू School Improvement Plan (SIP) र Child Ffriendly School Framework (CFSF) मा विश्लेषणसहित राखन लगाउने साथै सोको अर्धबार्षिकरूपमा छलफल र समिक्षा गर्ने र सोही आधारमा SIP र CFSF को अध्यवधिकरण गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

१०. प्रत्येक कक्षाका विद्यार्थीले बिषयगतरूपमा प्राप्त गरेको सिकाई सक्षमता अर्थात् सिकाई उपलब्धिलाई प्रत्येक शिक्षकले प्राप्त गर्ने सुबिधासँग जोडने (यसलाई विद्यालयको बार्षिक उत्सवमा शिक्षकगत उपलब्धिकारूपमा अनिवार्यरूप सार्वजनिक गर्ने) साथै स्थायी शिक्षकले का.स.मु.बापत पाउने अंक यसैका आधारमा पाउने व्यवस्था गर्ने ।

११. कक्षाकोठामा हुने शिक्षण सिकाई क्रियाकलापहरूको सुधारका लागि पालिकाको शिक्षा शाखाको संयोजनमा हाल संचालनमा रहेका विद्यालयहरूमध्ये कक्षा ९-१०/९-१२ संचालनमा रहेका विद्यालयहरूलाई (शिक्षा बिषय संचालन गरिरहेका कलेज भए तिनलाई समेत) अगुवा विद्यालयको रूपमा विकास गरी पालिकास्तरमा सबै शिक्षकहरूको पेसागत दक्षता तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने (पालिका/वडास्तरमा बिषयगत समूह गठन, पाठ्यक्रम/पाठ्यपुस्तक अनुसारका बिषयबस्तुहरूका आधारमा बिषयगतरूपमा शिक्षकको शुक्रबारे बैठक/छलफल/अभ्यास...) र तालिम तथा पेसागत दक्षता तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमबाट प्राप्त ज्ञान/सिपहरूलाई कक्षाकोठामा हुने विद्यार्थी शिक्षण-सिकाईमा प्रभावकारीरूपमा प्रयोग गर्ने आवश्यक स्रोत/साधनको सुनिश्चित गर्ने ।

१२. स्थानीय पाठ्यक्रमलाई मूल विषयका बिषयबस्तुहरूको परिपूरक हुने गरी निर्माण तथा परिमार्जनगरी शिक्षणसिकाईमा स्थानीय क्रियाकलापहरूको निर्माण र कार्यन्वयन गर्ने ।

१३. सुधारात्मक विद्यार्थी मूल्यांकनमा बढी जोड दिई प्रत्येक विद्यार्थीको सिकाई सुनिश्चितता गर्ने र हाल कार्यान्वयनमा रहेको निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनलाई बस्तुनिष्ठ बनाउन प्रत्येक विद्यालयस्तरमा प्राबिधिक सहयोग उपलब्ध गराउने ।

१४. विद्यालयमा हरित विद्यालयको अवधारणा अनुसार सबै विद्यालयलाई बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र छात्रामैत्री भौतिक र अन्य वातावरणको हिसाबले पूर्ण बनाउने ।

१५. विद्यालयमा हुने अतिरिक्त र अन्य क्रियाकलापमा सबै बालबालिकाको पहूँच सुनिश्चित गरी क्षमता अनुसारको व्यक्तित्व विकासमा सहयोग पुर्याउने ।

१६. यस पालिकाको आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा STR ज्यादै न्यून रहेकाले आधारभूत तह (कक्षा ६-८) र माध्यमिक तह (कक्ष ९-१२) मा देखिएको विषयगत शिक्षकको अभावलाई कक्षा १-५ सम्म अध्यापनकालागि नियुक्त भएका तर बिषयगत योग्यता भएका शिक्षकबाट पालिका तहबाटै पूर्तिगर्ने र आगामी दिनमा रिक्त हुन आउने तल्लो तहका दरबन्दीमा पनि कक्षा ६-१२ क लागि विषयगत शिक्षकको पुर्त्ति गर्नेगरी शिक्षक नियुक्तिका बैकल्पिक उपायहरू अबलम्वन गर्ने र सो व्यवस्थापनका बारेमा प्रदेश र सङ्घीय मन्त्रालयको पनि सहयोग लिने ।

१७. **"समाज-विद्यार्थी-विद्यालय"** को त्रिकोणात्मक समबन्धको साङलोलाई कसिलो र प्रभावकारी बनाउन विद्यालयको परिवेश र आवश्यकताका आधारमा विद्यालयस्तरमै अभिभावक शिक्षा र सचेतनाका कार्यक्रमहरू निर्माण गरी विद्यालय र विद्यार्थीहरूका प्रत्येक क्रियाकलापमा (विद्यालय व्यवस्थापन र संचालन, बिधार्थी भर्ना र दैनिक उपस्थिती, शिक्षण र सिकाई, सामाजिकीकरण र संस्कृति जगेर्ना/हस्तान्तरण, सामजिक-आर्थिक वृद्धि र स्थायित्व, गुणस्तर र वाह्यि सक्षमता, आदि) अभिभावकहरूको सहयोग र निरन्तर अनुगमन/निगरानीको वातावरण सिर्जना गर्न आवश्यक स्रोत र संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।

१८. सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा संचार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चितताका लागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थाका लागि सम्बन्धित निकाय र ब्यक्तिसँग समन्वय र सहकार्यको खोजी गर्ने र यस कार्यलाई निरन्तरता दिने साथै हाल उपलब्ध सुबिधाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न ज्ञान, सिप र क्षमता सहितको दक्ष शिक्षकहरू तयार गर्ने । साथै हालको शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा सुधार गरी विद्यालय देखि पालिकातहसम्मको तथ्यमा आधारित योजना निर्माण, योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन, मुल्यांकन, स्रोतको व्यवस्थापन र सहयोग पद्धतिको विकास गर्ने ।

१९. अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाईका अवसरहरूलाई स्थानीय सरोकारवालाहरूको दैनिक जीवन र स्थानीय आय-आर्जनसँग जोडी विस्तार र निरन्तरता दिने, यसका लागि पालिका, जिल्ला र प्रदेशस्तरका प्राबिधिक र व्यवसायिक सिप र सेवा प्रदायक सरकारी तथा गैर-सरकारी सङ्घसंस्थाहरू सँग समन्य र सहकार्य गरी पालिका तहमा उपलब्ध आर्थिक क्रियाकलापलाई आधुनिकीकरण गर्ने ।

२०. पालिकाको शिक्षा शाखाको जनशक्ति वृद्धि र तिनको संस्थागत क्षमता विकासका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय गर्ने ।

२१. सबै विद्यालयको व्यवस्थापकीय क्षमता र नेतृत्व विकासमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

२२. स्थनीय आवश्यकताका आधारमा माध्यमिक तहको प्राविधिक शिक्षामा कम्तिमा २५% विद्यार्थीहरूको पहुँच बिस्तार गर्ने ।

२३. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थाका विपद्हरूको व्यवस्थापन, जलबायु परिवर्तनका लागि विद्यालयमा आधारित व्यवहारिक अभ्यास, उद्धार, परामर्श र पूर्वावस्थामा ल्याउने व्यवस्था गर्न स्रोत/साधन, जनशक्ति र संयन्त्रको व्यवस्था, योजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी सबै बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई पूर्णरूपमा सुनिश्चित गर्ने । यसका लागि समबन्धित

सरकारी तथा गैर-सरकारी सङ्घ-सँस्थासँग आर्थिक र प्राबिधिक सहयोगका क्षेत्रमा समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

२४. शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन प्रवद्र्धन गर्न अनुगमन निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक प्राबिधिक सहायताका कार्यहरूक लागि आवश्यक संयन्त्रको विकासगर्ने ।

२५. शिक्षा क्षेत्रमा हाल भै रहेको लगानी बैज्ञानिक र आवश्यकतामा आधारित बनाउने, यसका लागि माथि बुंदा १ मा उल्लेखित शैक्षिक सर्भेक्षणबाट समग्र शैक्षिक अवस्था, आवश्यकता र आपूर्तिका पक्षहरूको बिषय समावेश भएको शैक्षिक तथ्यांक/सूचनाको भण्डार हुनेछन (उदाहरणका लागि: तहगत प्रति बिधार्थी लागत र खर्च कति हुन्छ भन्ने पत्ता लगाईने छ) तिनको प्राबिधिक विश्लेषणबाट पालिकामा उपलब्ध आर्थिक, भौतिक ,प्रबिधि/प्राबिधिकर , मानवीय स्रोतसाधन/हरूको पर्याप्तता कसरी गर्ने र यस पालिकाको हालको शैक्षिकक्षेत्रको अवस्थालाई आगामी ५ वर्षभित्र नमुनाको रूपमा कसरी प्रस्तुतगर्ने भन्ने पक्ष समेटिने छन्, आदि।

२.६ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

योजनाको अन्त्य (२०३०) सम्ममा निम्नानुसारको उपलब्धि प्राप्त हुने छः

१. सबै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र/कक्षाहरूमा तोकिएका न्यूनतम सक्षमताका सर्तहरू पूरा भै ४ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको पहुँच र सिकाई सुनिश्चित हुने छ ।

२. ५ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूले कम्तिमा १ वर्षको बालविकास/पुर्व प्रा.बि. शिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत तहको कक्षा १ मा प्रवेश गर्नेछन् ।

३. ५ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको कक्षा १ मा प्रवेश सुनिश्चित भएपछि तिनको पढाई निरन्तरता र निर्धारित समयावधीभित्र पाठ्यक्रममा तोकिएका न्यनूनतम सिकाइ सक्षमतासहित आधारभूत तह (कम्तिमा कक्षा ८ सम्मको शिक्षा) पूरा गरेका हुने छन् ।

४. कक्षा ८ सम्म पुगेका सबै विद्यार्थीहरू माध्यमिक तहमा प्रवेश गरी कक्षा १२ सम्मको शिक्षा पूरा गर्नेछन्, जसबाट हाल रहेको आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा हुने संक्रमण दर ६७.३% बाट योजनाको अन्त्य सम्ममा ९५.५% हासिल हुने छ ।

५. आधारभूत तहको कक्ष ६-८ र माध्यमिक तहमा योग्यता र तालिमप्राप्त बिषयगत शिक्षकहरू उपलब्धता हुनेछ र आधारभूत र माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरूको गुणस्तरीय सिकाई अभिवृद्धि भै यी तहका विद्यार्थीहरूले हाल हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरू तथा सिकाई उपलब्धि सबै बिषयको औषतमा ५०.०% को हाराहारीबाट वृद्धि भै ८५% प्रतिशमा पुग्ने छ ।

६. माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा पूरा गरेकामध्ये कम्तिमा ६७.३% बाट योजनाको अन्त्य सम्ममा ७५.०% विद्यार्थीले उच्च शिक्षामा निरन्तरता दिनेछन ।

७. आवश्यकतामा आधारित अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरू सबैका लागि सुनिश्चित भई साक्षर, आत्मनिर्भर र सचेत सिकाइ समाज निर्माणमा योगदान हुने ।

८. विद्यालय शिक्षा पद्धतिमा सुशासन कायम हुनेछ र योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा नतिजामुखी प्रणाली स्थापित भई अपेक्षित उपलव्धि हासिल हुने ।

९. विद्यालय तहको पाठ्यक्रम अनुसारको शिक्षण सिकाईमा सान्दर्भिकतामा वृद्धि भई विद्यालय तह पूरा गर्ने एउटा व्यक्ति दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत भाषिक, सामाजिक, विज्ञान

र प्रविधिसम्बन्धी तथा गणितीयलगायतका सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मक सोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख हुने ।

१०.सबै तहका विद्यालयमा सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकद्वारा सिकारुकेन्द्रित सिकाइ क्रियाकलापमा आधारित शिक्षण सिकाइको माध्यबाट सबै विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार हुने ।

११. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाइमा सुधारसहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाइ वातावरणमा पूर्ण पहुँच तथा सहभागिता हुने ।

१२. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित हुने ।

१३.सबै विद्यालयमा आवश्यक सक्षमताका आाधार पूरा भई बालमैत्री तथा अपाङ्गता मैत्री भौतिक पूर्वाधार सहितको सिकाइ वातावरण तयार हुने ।

२.७ अपेक्षित मुख्य कार्य सम्पादन सूचक (परिमाणात्मक नतिजा)

यस योजनाका मुख्य कार्य सम्पादन सूचकहरू र तिनको परिमाणात्मक लक्ष्य निम्नबमोजिम निर्धारण गरिएको छः

]	*मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष*	*इकाई*	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा														
१.१	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED)	*जम्मा*	९५.५	८९.५	८८.८	९०.४	१०८.७	१०८.२	१०७.८	१०७.३	१०६.८	१०६.४	१०५.९	१०५.५	१०५.०
		छात्र	९८.६	८१.६	८०.९	९८.६	११४.१	११३.२	११२.४	१११.५	११०.७	१०९.९	१०९.०	१०८.२	१०७.४
		छात्रा	९२.२	९९.४	९८.७	८२.०	१०३.०	१०३.०	१०२.९	१०२.८	१०२.८	१०२.७	१०२.७	१०२.६	१०२.६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	८२.७	८३.२	८५.६	९५.७	९३.८	९४.५	९५.३	९६.१	९६.९	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
१.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत	*जम्मा*	७९.८	८०.५	८५.२	९७.६	९३.८	९४.६	९५.३	९६.१	९६.९	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
		छात्र	८५.९	८६.०	८६.०	९३.८	९३.८	९४.५	९५.३	९६.०	९६.८	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
		छात्रा													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	९६.४	१०४.९	१०७.८	१०२.५	९१.१	९३.०१	९४.९६	९६.९	९९.०	१०१.१	१०३.२	१०५.३	१०७.५
२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)		९६.८	१०७.०	१०७.४	१००.६	८९.९	९१.७८	९३.७०	९५.७	९७.७	९९.७	१०१.८	१०३.९	१०६.१
२.१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1)	*जम्मा*	९६.१	१०२.९	१०८.१	१०४.६	९२.५	९४.४२	९६.४०	९८.४	१००.५	१०२.६	१०४.७	१०६.९	१०९.२
		छात्र													
		छात्रा	९५.०	९५.०	९७.७	९५.६	६०.१	६४.०६	६८.२७	७२.८	७७.५	८२.६	८८.१	९३.८	१००.०
		प्रदेश	९५.३	९५.३	९८.१	९७.०	५९.१	६३.११	६७.४०	७२.०	७६.९	८२.१	८७.७	९३.६	१००.०
		राष्ट्रिय	९४.६	९४.६	९७.३	९४.१	६१.३	६५.१४	६९.२५	७३.६	७८.३	८३.२	८८.५	९४.१	१००.०
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1)	*जम्मा*													
		छात्र	१००.२	१०४.९	१०५.७	१०२.५	९४.२	९५.७	९७.३	९८.८	१००.४	१०२.०	१०३.७	१०५.३	१०७.०

]	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरु					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
		छात्रा	१००.२	१०७.०	१०२.५	१००.८	८९.५	९१.३	९३.१	९५.०	९६.९	९८.९	१००.९	१०२.९	१०५.०
		प्रदेश	१००.२	१०२.९	१०९.१	१०४.३	९९.३	१००.५	१०१.६	१०२.८	१०४.०	१०५.२	१०६.५	१०७.७	१०९.०
		राष्ट्रिय													
२.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	जम्मा	९७.१	९७.१	९७.१	९५.३	६४.८	६८.४	७२.२	७६.३	८०.५	८५.०	८९.७	९४.८	१००.०
		छात्र	९७.०	९७.०	९७.०	९५.४	६२.९	६६.७	७०.६	७४.९	७९.३	८४.१	८९.१	९४.४	१००.०
		छात्रा	९७.२	९७.२	९७.२	९५.२	६६.८	७०.३	७३.९	७७.७	८१.७	८६.०	९०.४	९५.१	१००.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	०	०	०	०	८५.०	८७.०	८७.०	८९.१	९१.२	९३.३	९५.५	९७.७	१००.०
२.४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER)	जम्मा													
		छात्र	०	०	०	०	३७.७	४३.३	४३.३	४९.८	५७.३	६५.८	७५.७	८७.०	१००.०
		छात्रा													
		प्रदेश	८६.९	९६.३	९६.३	९८.२	९६.३	९६.८	९७.२	९७.७	९८.१	९८.६	९९.०	९९.५	१००.०
		राष्ट्रिय	८५.६	९४.३	९४.३	९९.४	९६.३	९६.८	९७.२	९७.७	९८.१	९८.६	९९.०	९९.५	१००.०
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	८८.२	९१.६	९८.२	९६.७	९६.३	९६.८	९७.२	९७.७	९८.१	९८.६	९९.०	९९.५	१००.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	८०.३	८९.६	८९.६	९४.५	८९.८	९०.९	९२.०	९३.१	९४.२	९५.३	९६.५	९७.६	९८.८
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)	स्थानीय	७९.५	८७.९	८७.९	९४.८	८९.८	९०.७	९१.६	९२.६	९३.५	९४.५	९५.४	९६.४	९७.४
		प्रदेश	८१.२	९१.१	९१.१	९४.०	८९.८	९०.७	९१.६	९२.६	९३.५	९४.५	९५.४	९६.४	९७.४
		राष्ट्रिय													
२.७	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ सम्म पुग्ने बालबालिकाको दर (Survival Rate to Grade 5)	जम्मा	०	०	०	०	२९.४	२३.२	२३.२	१८.२	१४.४	११.३	८.९	७.०	५.५
		छात्र	०	०	०	०	२६.६	२०.९	२०.९	१६.४	१२.९	१०.२	८.०	६.३	४.९
		छात्रा	०	०	०	०	३२.५	२५.६	२५.६	२०.१	१५.८	१२.५	९.८	७.७	६.१
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	१.००	०.९६	१.०६	१.०३	१.११	१.१०	१.०९	१.०८	१.०७	१.०६	१.०६	१.०५	१.०४
२.८	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ५ तथा अधारभुतह (कक्षा १-५) पूरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-5)	जम्मा													
		छात्र	९९.४	१०४.३	१०८.३	१०६.५	९७.१	९९.१	९८.५	१०१.१	१०२.२	१०३.२	१०४.३	१०५.४	१०६.५
		छात्रा	९९.३	१०५.९	१०६.६	१०५.३	९५.५	९८.५	९८.०	१००.५	१०१.६	१०२.७	१०३.८	१०४.९	१०६.१
		प्रदेश	९९.६	१०२.६	११०.२	१०७.८	९८.९	९९.७	९९.२	१०१.८	१०२.८	१०३.८	१०४.९	१०५.९	१०७.०
		राष्ट्रिय													
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	जम्मा	९६.३	९६.३	९६.३	९४.५	६३.४	६६.६	६८.०	७४.४	७८.७	८३.२	८७.९	९२.९	९८.२
		छात्र	९५.५	९५.५	९५.५	९४.३	६२.८	६६.४	६७.८	७४.१	७८.४	८२.८	८७.५	९२.५	९७.८
		छात्रा	९७.१	९७.१	९७.१	९४.६	६४.१	६६.९	६८.३	७४.७	७९.०	८३.५	८८.३	९३.३	९८.७
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	७६.४	८५.२	८५.२	९५.२	९०.१	९१.३	९२.५	९३.७	९४.९	९६.२	९७.४	९८.७	१००.०
२.१	आधारभूततह (कक्षा १-५) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	स्थानीय	७५.८	८३.२	८३.२	९६.१	९०.२	९१.४	९२.६	९३.८	९५.०	९६.२	९७.५	९८.७	१००.०
		प्रदेश	७७.१	८७.५	८७.५	९४.९	९०.१	९१.३	९२.५	९३.७	९४.९	९६.२	९७.४	९८.७	१००.०
		राष्ट्रिय													

]	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	*जम्मा*	७१.१	८१.६	८१.६	९०.१	८१.२	८२.८	८४.४	८६.१	८७.८	८९.६	९१.३	९३.१	९५.०
		छात्र	६९.९	७९.५	७९.५	८९.४	८१.३	८२.९	८४.५	८६.२	८७.९	८९.७	९१.४	९३.३	९५.१
		छात्रा	७२.२	८४.०	८४.०	९१.१	८१.२	८२.८	८४.४	८६.१	८७.८	८९.५	९१.३	९३.१	९४.९
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय	१.००	०.९७	१.०३	१.०२	१.०४	१.०१	१.००	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१	१.०१
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	*जम्मा*													
		छात्र													
		छात्रा	९५.५	८९.५	८८.८	९०.४	१०८.७	१०८.२	१०७.८	१०७.३	१०६.८	१०६.४	१०५.९	१०५.५	१०५.०
		प्रदेश	९८.६	८१.६	८०.९	९८.६	११४.१	११३.२	११२.४	१११.५	११०.७	१०९.९	१०९.०	१०८.२	१०७.४
		राष्ट्रिय	९२.२	९९.४	९८.७	८२.०	१०३.०	१०३.०	१०२.९	१०२.८	१०२.८	१०२.७	१०२.७	१०२.६	१०२.६
२.१३	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 8)	*जम्मा*													
		छात्र	८२.७	८३.२	८५.६	९५.७	९३.८	९४.५	९५.३	९६.१	९६.९	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
		छात्रा	७९.८	८०.५	८५.२	९७.६	९३.८	९४.६	९५.३	९६.१	९६.९	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
		प्रदेश	८५.९	८६.०	८६.०	९३.८	९३.८	९४.५	९५.३	९६.०	९६.८	९७.६	९८.४	९९.२	१००.०
		राष्ट्रिय													
२.१४	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ तथा अधारभूतह (कक्षा १-८) पूरा गर्नेको दर (Cycle Completion Rate at Basic Level:-G1-8)	*जम्मा*													
		छात्र	९६.४	१०४.९	१०७.८	१०२.५	९१.१	९३.०१	९४.९६	९६.९	९९.०	१०१.१	१०३.२	१०५.३	१०७.५
		छात्रा	९६.८	१०७.०	१०७.४	१००.६	८९.९	९१.७८	९३.७०	९५.७	९७.७	९९.७	१०१.८	१०३.९	१०६.१
		प्रदेश	९६.१	१०२.९	१०८.१	१०४.६	९२.५	९४.४२	९६.४०	९८.४	१००.५	१०२.६	१०४.७	१०६.९	१०९.२
		राष्ट्रिय													
२.१५	आधारभूततह (कक्षा १-८) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	*स्थानीय*	९५.०	९५.०	९७.७	९५.६	६०.१	६४.०६	६८.२७	७२.८	७७.५	८२.६	८८.१	९३.८	१००.०
		प्रदेश	९५.३	९५.३	९८.१	९७.०	५९.१	६३.११	६७.४०	७२.०	७६.९	८२.१	८७.७	९३.६	१००.०
		राष्ट्रिय	९४.६	९४.६	९७.३	९४.१	६१.३	६५.१४	६९.२५	७३.६	७८.३	८३.२	८८.५	९४.१	१००.०
२.१६	कक्षा ३ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		स्थानीय	Numeracy												
		प्रदेश					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		राष्ट्रिय													
२.१७	कक्षा ५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय	Reading				०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		स्थानीय	Numeracy												
		प्रदेश					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		राष्ट्रिय													
२.१८	कक्षा ८ मा अध्ययनरत	स्थानीय	Nepali				०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०

]	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
	विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	प्रदेश													
		राष्ट्रिय					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		स्थानीय	Math												
		प्रदेश					०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		राष्ट्रिय													
२.१९	*आधारभूततह (कक्षा १-५ मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)*	*जम्मा*					१३.०	७.८	७.८	४.७	२.८	१.७	१.०	०.६	०.४
		छात्र						०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		छात्रा						०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको दर (OOSC)	*जम्मा*	०.७	२.३	२.८	५.०	१०.८	९.८	८.९	७.९	६.९	६.०	५.०	४.०	३.०
		छात्र	०.९	४.२	४.३	५.४	१०.६	९.७	८.७	७.८	६.८	५.८	४.८	३.८	२.८
		छात्रा	०.४	०.१	१.१	४.६	११.०	१०.०	९.१	८.१	७.१	६.१	५.२	४.१	३.१
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.२०	आधारभूततह (कक्षा १-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	४४.०	४४.६	४६.६०	४७.२०	६७.६	६८	६८	६८	६८	६८	६८	६८	६८
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.२१	आधारभूततह (कक्षा १-५) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	२८.९	३०.५	२९.१०	३०.८०	४४.४	४५	४५	४५	४५	४५	४५	४५	४६
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
२.२२	आधारभूततह (कक्षा ६-८) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	३६.५	३७.६	३७.८५	३९.००	६३.५	६४	६४	६४	६४	६४	६५	६५	६५
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)														
३.१	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER)	*जम्मा*	६७.२	७२.३	८३.०	७३.४	५०.३	५५.१	५९.३	६४.०	६९.०	७४.६	८०.८	८७.५	९५.०
		छात्र	६६.६	७५.२	९१.२	७१.३	४४.५	५०.२	५४.७	५९.६	६५.०	७१.१	७७.९	८५.५	९४.०
		छात्रा	६७.९	६९.७	७५.४	७५.४	५६.२	५६.३	६०.६	६५.३	७०.४	७६.०	८२.१	८८.७	९६.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.२	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर (NER)	*जम्मा*	५०.१	५२.१	५७.१	५१.६	२२.८	२७.१	३१.७	३७.०	४३.४	५०.८	५९.७	७०.१	८२.५
		छात्र	४९.५	५१.२	५६.६	४९.६	२०.४	२५.६	३०.०	३५.२	४१.४	४८.८	५७.५	६८.०	८०.६
		छात्रा	५०.७	५२.९	५७.७	५३.४	२५.३	२९.४	३४.१	३९.५	४५.९	५३.४	६२.१	७२.४	८४.४
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.३	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) को कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	*स्थानीय*	१.०२	०.९३	०.८३	१.०६	१.२६	१.१२	१.११	१.१०	१.०८	१.०७	१.०५	१.०४	१.०२
		प्रदेश													

]	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
		राष्ट्रिय													
३.४	आधारभूततह बाट माध्यमिकतहमा संक्रमण दर (Transition rate from Basic Level to Secondary Level)	जम्मा	८५.८	९१.५	९१.५	८९.३	६७.३	७०.५४	७३.९९	७७.६१	८१.४०	८५.३९	८९.५६	९३.९४	९८.५४
		छात्र	८४.४	९१.१	९१.१	८५.९	६५.५								
		छात्रा	८७.३	९१.९	९१.९	९२.२	६८.६								
		प्रदेश	प्रदेश												
		राष्ट्रिय	राष्ट्रिय												
३.५	कक्षा १ का जम्मा विद्यार्थीमध्ये कक्षा १० सम्म पुग्ने दर (Survival Rate to Grade 10)	जम्मा	७२.९	८०.९	८०.९	९१.४	७७.९	८०.२	८२.५	८४.९	८७.३	८९.९	९२.५	९५.२	९७.९
		छात्र	७०.१	७९.८	७९.८	९१.३	७८.०	८०.३	८२.६	८५.०	८७.४	८९.९	९२.५	९५.२	९८.०
		छात्रा	७५.३	८२.१	८२.१	९२.०	७७.९	८०.२	८२.५	८४.९	८७.३	८९.९	९२.५	९५.२	९७.९
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	स्थानीय					५१.०	५५.३	५५.३	६०.०	६५.०	७०.५	७६.५	८३.०	९०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.७	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१२) मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	१७.४	१८.६	१८.६५	२०.००	३४.५	३५.५	३६.६	३७.७	३८.८	४०.०	४१.२	४२.४	४३.७
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.८	जम्मा सामुदयिक विद्यालयमध्ये कक्षा ९-१२ मा प्राबिधिक धार सहित सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरुमा भर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी सङ्ख्या	स्थानीय					५.३	६.२	७.३	८.७	१०.२	१२.१	१४.३	१६.९	२०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
	सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरुमध्ये कक्षा ९-१२ मा बिज्ञान बिषयमाभर्ना भएका जम्मा विद्यार्थी प्रतिशत	स्थानीय					८.३	९.४	९.४	१०.७	१२.१	१३.७	१५.५	१७.६	२०.०
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
३.९	कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले हासिल गरेको तोकिएका न्युनतम सक्षमताहरूको प्रतिशत (Achieving minimum proficiency)	स्थानीय_Nepali					६३.०	६५.९	६८.९	७२.०	७५.३	७८.७	८२.३	८६.१	९०.०
		प्रदेश_Nepali													
		राष्ट्रिय_Nepali													
		स्थानीय_English					४९.०	५२.१	५५.४	५८.९	६२.६	६६.६	७०.८	७५.२	८०.०
		प्रदेश_English													
		राष्ट्रिय_English													
		स्थानीय_Math					५४.०	५७.२	६०.५	६४.०	६७.७	७१.७	७५.९	८०.३	८५.०
		प्रदेश_Math													
		राष्ट्रिय_Math													
		स्थानीय_Science					३७.०	४०.७	४४.९	४९.४	५४.४	५९.९	६६.०	७२.७	८०.०
		प्रदेश_Science													
		राष्ट्रिय_Science													
४	जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा														
४.१	५ वर्ष र सो भन्दा माथिका	स्थानीय					८३.३	८५.२६	८७.२३	८९.२४	९१.२९	९३.३९	९५.५५	९७.७५	१००.००

]	*मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष*	*इकाई*	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
	जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
४.२	१५ वर्ष र सो भन्दा माथिका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय					७९.८	८२.०७	८४.४२	८६.८४	८९.३२	९१.८८	९४.५१	९७.२१	१००.००
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
४.३	१५ देखि २४ वर्ष उमेरका जनसङ्ख्यामध्ये साक्षर जनसङ्ख्या	स्थानीय					९९.१	९९.२०	९९.३१	९९.४२	९९.५४	९९.६५	९९.७७	९९.८८	१००.००
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
४.४	१५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षर दरमा लैङ्गिक समता सूचांक	स्थानीय					०.८२	०.८४	०.८७	०.८९	०.९१	०.९३	०.९५	०.९८	१.००
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
५	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम														
५.१	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति∘(%)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(कक्षा ९-१२ वा डिप्लोमा वा प्रि-डिप्लोमा वा सो सरह)उत्तीर्णजनशक्ति∘ (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय छात्रा													
		स्थानीय छात्र													
		प्रदेश छात्रा													
		प्रदेश छात्र													
		राष्ट्रिय छात्रा													
		राष्ट्रिय छात्र													
६	सुशासन तथा व्यवस्थापन														
	सामुदायिक विद्यालयमा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा तहगतरूपमा कार्यरत शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात (STR):-														
६.१	बालविकास तथा पूर्व प्र.बि.मा (ECED)						१५	१६	१७	१८	१९	१९	२०	२१	२३
६.२	आधारभूततह (कक्षा १-५)						९	१०	११	१३	१५	१७	१९	२२	२५
६.३	आधारभूततह (कक्षा ६-८)						२९	३०	३०	३१	३२	३३	३४	३४	३५
६.४	आधारभूत (कक्षा १-८)						१४	१५	१७	१९	२०	२३	२५	२७	३०
६.५	माध्यमिकतह (कक्षा ९-१०)						२५	२६	२७	२८	३०	३१	३२	३४	३५
६.६	माध्यमिकतह (कक्षा ११-१२)						२०	२१	२२	२३	२४	२६	२७	२९	३०
६.७	माध्यमिक विद्यालय (कक्षा ९-१२)						१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२८
७	शिक्षामा लगानी														
७.१	कूल बजेटको शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजित बजेट∘(%)	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													
७.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)	स्थानीय													
		प्रदेश													

]	मुख्य कार्य सम्पादन सूचक/ आर्थिक वर्ष	इकाई	सूचकहरूको बिगतको प्रगती प्रबित्ती				आधार वर्ष २०८१		योजना कार्यान्वयनका आ.ब.हरू					योजनाको अन्तिम आ.ब.हरू	
			19/20	20/21	21/22	22/23	23/24	24/25	25/26	26/27	27/28	28/29	29/30	30/31	31/32
			७७/७८	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३	८३/८४	८४/८५	८५/८६	८६/८७	८७/८८	८८/८९	८९/९०
		राष्ट्रिय													
७.३	**माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा प्रति विद्यार्थी सरकारी खर्च (रू. हजारमा)**	स्थानीय													
		प्रदेश													
		राष्ट्रिय													

परिच्छेद ३
विद्यालय शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रहरू

यस योजनाको परिच्छेद दुईमा पहिचान गरिएका यस मथागढ़ी नगरपालिका पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको दश वर्षे योजना (२०२३/२४-२०३१/३२) का दीर्घकालीन सोच, उद्देश्य र रणनीतिका आधारमा यस परिच्छेदमा शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित मुख्यमुख्य उपक्षेत्रहरू समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ । योजनाका सबै प्रमुख उपक्षेत्रहरू यस परिच्छेदअन्तर्गत समेटिने भएकोले पनि योजनामा यो परिच्छेद महत्त्वपूर्ण परिच्छेद हो । योजनाको यस परिच्छेदमा शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख उपक्षेत्रहरूअन्तर्गत प्रारम्भिक बालविकस र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा, पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, शैक्षिक व्यवस्थापन र सवलिकरण, अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर र आजीवन सिकाइ, विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम, बृहत विद्यालय सुरक्षा कार्यक्रम, शिक्षामा सूचना र प्रविधि, गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा र समावेशी शिक्षासम्बन्धी आगामी ५ वर्षको (आ.ब. २०२४/२५-२०८५/८६) लागि कार्यक्रम र बजेट सहितको योजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

बालबालिकाहरूको मस्तिष्कको ८० प्रतिशत भाग जीवनको पहिलो तीन वर्षभित्र विकसित हुन्छ । त्यसैले बालबालिकाहरूलाई उनीहरूको प्रारम्भिक दिनहरूमा विशेष हेरचाह, उत्साह र उपयुक्त वातावरण चाहिन्छ, जसमा परिवार, समुदाय, स्थानीय संस्थाहरू र विद्यालयहरू उनीहरूको समग्र विकासमा सहयोगी हुन्छन् साथै यिनिहरूबाट सञ्चालन हुने बाल विकास कार्यक्रमहरू:- स्वस्थ, राम्रो पोषण, हानिबाट सुरक्षित, आत्म-मूल्य र पहिचानको भावना, उत्साह र सिक्ने अवसरहरूको साथै हुर्कन सुनिश्चित गर्ने जस्ता पक्षहरूले मानव विकासको बलियो जग बसाल्दछन् । गर्भाधारणको समयदेखि बालबालिकाको प्रारम्भिक वर्षहरूमा गरिने लगानी विद्यालय उमेर (५ वर्ष) पछिको लगानीभन्दा बढी फलदायी हुने वैज्ञानिक अनुसन्धानहरूले प्रमाणित गरेका छन् । त्यसैले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा गरिने लगानी मानव विकासको लागि प्राकृतिक सुरुवात बिन्दु हो । बिगत सन् २००१ देखि बिश्वब्यपिरूपमा सबै मुलुकहरूले बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासमा पहोलो प्राथमिकताका साथ प्रशस्त लगानी गरिरहेको अवस्था छ । जसमा बालबालिकासम्बन्धी कार्यक्रमहरूमा बालबालिकाहरूले आफ्नो बारेमा सोच्न, प्रभावकारी रूपमा सञ्चार र सम्बाद गर्न, अरूसँग भेटघाट तथा सामाजिकीकरण हुन् र आफ्नो परिवार (पछि तिनीहरूको समुदाय र राष्ट्र) मा सक्रिय भूमिका खेल्न सक्ने सिकाइमा केन्द्रित गरिएको पाइन्छन् । यसैले कुनै पनि मुलुक को भोलिको अवस्था कस्तो हुन्छ भन्ने कुराको आँकलन र अनुमान गर्नका लागि त्यस मुलुकका बालबालिकाहरूको वर्तमान अवस्थामा कस्तो छ भन्ने कुरालाई हेर्नु पर्ने हुन्छ ।

हाम्रो सन्दर्भमा नेपालको संबिधान २०४७ र बाल अधिकार र कल्याण ऐन २०४८ ले बालबालिकाको अधिकारलाई रक्षा गर्न स्पष्ट प्रावधान राखेसंगै तात्कालिक समयमा कार्यान्वयन शुरू भएको आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना दोश्रो (BPEP II सन् १९९९-२००२) ले प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षासमबन्धी कार्यक्रमहरू शुरुवात गरेको पाइन्छ । यस पश्चात नेपाल सरकारले सन् २००४ मा प्रारम्भिक बाल विकास राष्ट्रिय रणनीतिको विकास र कार्यान्वयनको सुरुवात गर्यो । यस रणनितिलाई गति दिन सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम (EFA) २००४ मा रणनैतिक कार्यक्रमहरू मार्फत सुनिश्चित गरिएको थियो । प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई शिक्षा ऐन/नियमबाटै व्यवस्थित गर्न शिक्षा ऐन, २०२८ (आठौं संशोधन) मा ४ वर्ष

उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी दिइने शिक्षालाई प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा भनी परिभाषित गरिएको छ यसलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रूपमा स्थापित गरी समुदाय र विद्यालय स्तरमा बाल विकास केन्द्रहरू व्यवस्थापन र सञ्चालन हुँदै आएका छन् ।

३.१.१ वर्तमान अवस्था

अन्तराष्ट्रिय स्तरमा ० देखि ८ वर्षको उमेरलाई प्रारम्भिक बालविकासको उमेर मानिएको भएता पनि नेपालको सन्दर्भमा ४ वर्षका बालबालिकालाई मात्र यसमा समेटिएको छ त्यसैले यस योजनाले ४ वर्षका बालबालिकाहरूलाई १ वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनमा जोड दिएको छ ।मुलुकले अन्तराष्ट्रिय मन्चहरूमा प्रतिवद्धता गरेअनुरूप यस पालिकाले यो दश बर्से शिक्षा क्षेत्रको योजना तर्जुमा र कार्यान्विनबाट लक्षित उमेर समूहका सबैका लागि शिक्षा प्रदान गर्ने हेतु योजनाको यस परिच्छेदमा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमसम्बन्धी सघन कार्याक्रमहरू आगामी आ.ब. २०२४/२५-२०८५-८६ सम्मक लागि तय गरेको छ । यस पालिकामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा सहजै देखिने भर्नादर १०८.७ प्रतिशत र प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको अनुभव लिएर कक्षा १ मा नयाँ प्रवेश दर ९३.८ प्रतिशत छ । हाल पालिका भित्र जम्मा ४४ वटा बालविकास केन्द्र/पूर्व प्रा.वि. छन्, जसमा ४२ वटा समुदायमा आधारित र विद्यालयमा आधारित बालविकास केन्द संचालनमा छन् ।जम्मा ४४ वटा बालविकास केन्द्र/पूर्व प्रा.वि.मा ८२३ बालबालिकाहरूले बालविकास कार्यक्रमको पहुँच पाएका छन् । यस स्थितिमा यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा प्रारम्भिक बालविकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनका लागि हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना (SESP) का लक्ष्यहरूलाई नै आधार मानी आगामी १० वर्षको लक्ष्यहरू तय गरेको छ ।

३.१.२ उद्देश्य

यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु रहेको छ। यसका लागि योजनाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ :

१. बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा केन्द्रित प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु,
२. पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक, संज्ञानात्मक, आध्यात्मिक तथा नैतिक क्षमताको विकास गरी प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास/पूर्व प्राथमिक शिक्षालाई अधिकारमा आधारित बनाउनु र विद्यालय प्रवेशको तयारी गराउनु,
३. प्रारम्भिक बालबिकासमा दक्ष र बालबालिका प्रति समर्पित मानव स्रोत र प्रयाप्त भौतिक एवम आर्थिक स्रोतको सुनिश्चतता गर्नु ।
४. बालबालिकाको घरायसी वातावरणलाई बालमैत्री बनाउदै बालबालिकाको समुचित विकासमा स्थानीय तह, आमा, बुबा, परिवार, संरक्षक तथा समुदायको सक्रिय संलग्नता सुनिश्चित गर्नु ।
५. सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभवसहित नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
६. प्रारम्भिक बालबिकास उमेरका बालबालिकाहरूका लागि पोषण एवम स्वास्थ्य सुरक्षाको उपयुक्त व्यवस्था गर्नु ।

३.१.३ रणनीति

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका माथि उल्लेखित उद्देश्यहरू हासिल गर्न आगामी ५ वर्षमा निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. उपयुक्त पूर्वाधारसहितको बालमैत्री वातावरणमा लक्षित उमेरका सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकासको अवसर सुनिश्चित गर्नका लागि सरकारी र गैर-सरकारी निकायहरूसँग सहकार्य गरिने छ।

२. तीनै तहका सरकार र अभिभावकको साझेदारीमा बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास एवं विद्यालय शिक्षाको पूर्वतयारीका लागि संस्थागत विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयहरूमा सञ्चालन भइरहेको बालबिकासको शिक्षा अवधिलाई समायोजन गरी २ वर्षको बनाउनका लागि कानुन निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ।

३. प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रमलाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरी यो तहको शिक्षालाई सबै बालबालिकाको लागि अनिवार्य गरिने छ।

४. प्रारम्भिक बालबिकास उमेरका बालबालिकाको शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण लगायत सबै किसिमका अधिकारको सुनिश्चितताका लागि स्थानीय तह, अभिभावक र आमसंचार माध्ययमसंग सहकार्य गरिने छ।

५. सङ्घीय र प्रदेशस्तरीय प्रारम्भिक बालबिकाससम्बन्धी कानुन, नीति, कार्यविधि आदिको अनुसरण गरी कक्षा १ मा भर्ना हुनका लागि बालबिकास शिक्षाको अनुभवलाई अनिवार्य गरिने छ।

६. प्रारम्भिक बालबिकासका लागि संस्थागत तथा संरचनागत सुधारका गर्न प्रदेश तथा स्थानीय तहका सम्बन्धित क्षेत्रका विषय विज्ञहरूको संलग्नतामा प्रारम्भिक बालबिकास संयन्त्रको स्थापना गरी सहजीकरण गरिने छ।

७. लागत साझेदारीका आधारमा कम्तिमा एक विद्यालय, एक बाल विकास केन्द्रको अवधारणाअन्तर्गत स्थानीय तहमार्फत बाल विकास केन्द्रको पुनर्बितरण र विस्तार गरिने छ।

८. पालिका तहमा प्रारम्भिक बालबिकास प्राविधिक विज्ञ मानवसंशाधनको विकास, संरक्षण उपयोग र प्रवर्द्धन गरिने छ।

९. प्रारम्भिक बाल कक्षामा निर्धारित मापदण्ड अनुरूप बसाइँ व्यवस्था र सरसफाइलाई ध्यान दिएर खेल सामग्री, सिकाइ सामग्री, मनोरञ्जन सामग्री, अडियो भिडियो सामग्री सहित आकर्षक, मनोरञ्जक र बालमैत्री कक्षाकोठा व्यवस्थापनसहितको नमूना बाल विकास केन्द्रको विकास गर्ने कार्यमा सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरिने छ।

१०. बालविकास उमेरका आफ्ना सन्ततीहरूलाई अनिवार्य रूपमा बालविकास तथा शिक्षामा भर्नागर्न र घरायसी वातावरणलाई बालमैत्री बनाउन आवश्यक कानुन बनाई अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाउन अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

११. बाबुआमा नभएका अनाथ बालबालिकाको निम्ति विभिन्न सामाजिक सङ्घसंस्था र मनकारी सामाजिक अभियन्ताहरूसँग सहकार्य र समन्वय गरी उनीहरूको गाँस, बास, कपास, शिक्षा, स्वास्थ्य र सुरक्षा जस्ता आवश्यकता परिपूर्तिको सुनिश्चितता प्रदान गर्नका अभिभावकको भूमिका निर्वाह प्रोत्साहन र सहजीकरण गरिने छ।

१२.पाँच वर्षभन्दा कम उमेर समूहका बालवालिकाहरूलाई अनिवार्य रूपमा पूर्व प्राथमिक शिक्षा प्रदान गर्न सबै विद्यालयहरूलाई प्रोत्साहन गरिने छ।

१३.सिकाइ क्रियाकलाप सहजीकरणमा मातृभाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोगलाई समेत जोड दिइने छ।

१४. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव नलिई कक्षा एकमा भर्ना हुनेको प्रतिशत उच्च भएका विद्यालयहरूमा केन्द्रित गर्दै विद्यालयमा आधारित, समुदायमा आधारित विभिन्न प्रकारका प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्न सहजीकरण गरिने छ।

१५. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका शिक्षकहरूको न्यूनतम योग्यता निर्धारण गरी हाल कार्यरत बालविकास शिक्षकहरूलाई समयानुकूलको तलव सुविधाका साथै योग्यतामा आधारित वृत्ति विकास र स्तर वृद्धिको अवसर प्रदान गरिने छ।

१६. विभिन्न सङ्घसंस्थासँगको साझेदारीमा स्वास्थ्य, पोषण, शिक्षा र सुरक्षामा एकीकृत पद्धतिबाट विद्यालयमा बालबालिकाका लागि बहुक्षेत्रीय प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रम संचालन गरिने छ।

१७. बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास एव विद्यालय शिक्षाको पुर्व तयारीका लागि अभिभावक शिक्षा, (आमा शिक्षा) सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय सहकार्य र सहलगानीको मोडेल अवलम्बन गरिने छ।

१८. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको प्रभावकारीताका लागि स्थानीयस्तरमा उपलब्ध कम मूल्यका (No Cost Low Cost) स्रोतसाधनको प्रयोग मार्फत शैक्षिक सामग्री उत्पादन र उपयोग गरी बालबालिकाको प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास मापदण्ड (ELDS) को कार्यान्वयनको सुनिश्चित गरीने छ।

१९. अपांगता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्न र खास गरी जटिल अपांगता भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी विशिष्टीकृत, घरमा आधारित प्रारम्भिक बाल शिक्षा स्थापना र सञ्चालन लगायत अपांगताको पहिचान गरी उपचारका लागि सिफारिस गर्ने संयन्त्रको स्थापना र सुदृढीकरणका गरिने छ।

२४. प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षा तथा/ पुर्व प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भएका प्रत्येक विद्यालयमा कम्तिमा एक जना शिशु वा बालस्याहार कार्यकर्ता व्यवस्थापन गर्न नीतिगत प्रबन्ध गरी पालिकाको लगानीमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।

३.१.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) प्रमुख उपलब्धि

यस योजनाको कार्यान्वयनबाट निम्नानुसारका उपलब्धिहरू हाँसिल हुने छन् ।

१. चार वर्ष उमेर सबै बालबालिकाहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा प्राप्त गरी कक्षा १ का लागि तयार हुने।

२. लक्षित उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भई यसको सकारात्मक असर शिक्षाका अरु तहमा समेत प्रतिविम्वित हुने।

३. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका बालबालिकाहरूलाई बाल शिक्षा, स्वास्थ, पोषण र बाल सुरक्षासम्बन्धी एकीकृत सेवा सहज रूपमा उपलब्ध हुन गई उनीहरूको समग्र विकासको अवस्थामा सुधार हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

योजनाको कार्यान्वयनबाट हाँसिल हुने मुख्य सूचक र तिनको नतिजाहरू तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३.१: प्रमुख नतिजाहरू

क्रसं	सूचकहरू	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८९/९०
१	५ वटा न्युनतम न्यूनतम सक्षमताका मापदण्डहरूमध्ये कम्तिमा ३ वटा मापदण्डहरू (Minimum Enabling Standards) पूरा गर्ने ECED केन्द्र/कक्षाहरू	50.0	53.3	56.8	60.5	64.5	83.2
२	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूमध्ये सिकाई सामग्रीको Set प्राप्त गर्ने सङ्ख्या	60.8	64.7	68.8	73.2	77.9	100.0
२	ECED केन्द्र/कक्षाहरूमा अध्यापनरत शिक्षक/शिक्षिकाहरू मध्ये कम्तिमा १५ दिने तालिम प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या	48.8	51.9	55.2	58.7	62.5	80.0
३	ECED मा खुद भर्ना दर (Enrolment rate of 4-year old children) जम्मा	84.8	86.6	88.4	90.2	92.1	100.0
	छात्र	87.6	89.1	90.6	92.1	93.6	100.0
	छात्रा	82.2	84.2	86.3	88.5	90.7	100.0
४	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER in ECED): जम्मा	108.7	108.2	107.8	107.3	106.8	105.0
	छात्र	114.1	113.2	112.4	111.5	110.7	107.4
	छात्रा	103.0	103.0	102.9	102.8	102.8	102.6
५	ECED मा सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED GER)	0.90	0.91	0.90	0.92	0.93	0.96
६	ECED को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in ECED NER)	0.94	0.95	0.94	0.96	0.97	1.00
७	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये दलित बालबालिकाको प्रतिशत	11.2	11.2	11.2	11.2	11.2	11.2
८	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये अपाङ्गता भएका बालबालिकाको प्रतिशत	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7	2.2
९	ECED मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये कम तथा बढी उमेरका बालबालिकाको प्रतिशत	4.4	3.6	3.0	2.5	2.1	1.0
१०	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकामध्ये ECED को अनुभव लिई आएका बालबालिकाको प्रतिशत: जम्मा	93.8	94.5	95.3	96.1	96.9	100.0
	छात्र	93.8	94.6	95.3	96.1	96.9	100.0
	छात्रा	93.8	94.5	95.3	96.0	96.8	100.0

योजनाको १० वर्षमध्ये बजेट तथा स्रोतको व्यवस्था सहितको माथि उल्लेखित ५ वर्षको नतिजाहरूको प्राप्तिको अवस्था निम्नानुसार हुने छन् :

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई दुई वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रममा सहज पहुँच हुने।

२. कक्षा१ मा प्रवेशगर्ने सवै बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभवसहित हुने।

३. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा पेसाप्रति समर्पित, योग्य र तालिम प्राप्त शिक्षक तथा बालबालिकाको हेरचाह तथा सहयोगका लागि सहायक कर्मचारीसहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका हुने।
४. पाठ्यक्रम परिमार्जन र अनुकुलनसिहत कार्यान्वयन भै प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूको विकासात्मक र सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी गुणस्तरीयता सुनिश्चित हुने।
५. भौगोलिक जटिलतामा रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्नका लागि आवश्यकतामा आधारित, जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र (उद्योग, कलकारखाना) तथा घुम्ती प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमुनाहरूको विकास र सञ्चालन हुने।
६. सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूमा सञ्चालनमा रहेका बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमहरूमा समयावधिका हिसावले एकरूपता हुने।
७. अनाथ बालबालिकाहरूका निम्ति पालिकाले अभिभावकको भूमिका निर्वाह गरेको हुने।
८. बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सन्ततिका अभिभावकहरू कानूनी एवम् नैतिक हिसावले सन्ततिको शिक्षाका लागि जिम्मेवार र जवाफदेही हुने।
९. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा सबै तहका सरकार, परिवार, समुदाय, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र विद्यालयहरूका जिम्मेवार हुने।

३.१.५ प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उल्लिखित रणनीतिहरू अङ्गिकार गरेर यस योजनाले अपेक्षा गरेका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षासम्बन्धी उपलब्धि हासिल गरी उद्देश्य पूरा गर्नका लागि योजना अवधिको पहिलो ५ वर्षमा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरू र तिनको भौतिक लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ। यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट सबै बालविकास केन्द्रहरूमा आधारभूत मापदण्ड पूरा भई सबै बालबालिकाको गुणस्तरीय सेवा पाउने अधिकार सुनिश्चत हुने छ। यस प्रयोजनका लागि संवैधानिक प्रत्याभूति अनुसार बालबविकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको पूर्ण जिम्मेवारी नगरपालिकाको हुने छ। यस योजनामा उल्लिखित उद्देश्य, रणनीति तथा क्रियाकलापहरूका आधारमा लक्षित उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्त गर्न प्रत्येक वार्ड र विद्यालयतहमा आ-आफ्नो परिवेश अनुकूलको कार्य-योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने छन्। योजना कार्यान्वयनका लागि पालिकाले आवश्यकतानुसार सम्बद्ध सबै पक्षको सहयोग परिचालन गर्ने छ।

तालिका ३.२: प्रमुख क्रियाकलापहरू

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			१	२	३	४	५	कैफियत
१	पूर्व प्रा.बि./ECED कक्षा/केन्दमा तोकिएका न्युनतम मापदण्डहरूको (Minimum Standards) कार्यन्वयन गर्ने	बालबालिका	677	685	694	702	711	
२	ECED कक्षाहरूमा न्यूनतम मापदण्डको सुनिश्चित गर्न ECED बाल मैत्री WASH सुबिधाको व्यवस्था	बा.बि.कक्षा /केन्द	7	8	8	8	8	
३	प्रारम्भिक विकासका बालबालिकाको समग्र विकास र सिकाईका लागि पूर्ब-बाल्यावस्थाको सिकाईका मापदण्डहरूको कार्यान्वयन	पटक	1	1	1	1	1	
४	तोकिएका आधारहरू पूरा गरेका आधारमा र ECED केन्द्र र शिकहरूलाई कार्य सम्पन्न अनुदान	बा.बि.कक्षा /केन्द	8	8	8	8	8	
५	ECED कक्षाका सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षकको तलब भत्ता	शिक्षक	41	41	41	41	41	
६	ECED कक्षाका सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षकका लागि पोशाक भत्ता	शिक्षक	42	42	42	42	42	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			१	२	३	४	५	कैफियत
७	ECED कक्षाहरूका सामग्री र सिकाई कुनाका लागि बजेट अनुदान	कक्षा/केन्द	42	42	42	42	42	
८	ECED कक्षाहरूका सिकाई सामग्री र बिद्धुतीय सिकाई सामग्रीकालागि अनुदान	कक्षा/केन्द	42	42	42	42	42	
९	ECED कक्षाहरूमा अध्ययनरत विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका र तोकिएका अति बिपन्न र लक्षित समुदायका बालबालिकाहरूको सुबिधाका लागि बजेट अनुदान	विद्यार्थी	5	5	5	6	6	
								दातृ संस्थाहरू बाट प्रस्तावित

३.२ आधारभूत शिक्षा

परिचय

शिक्षाले मानव जीवनलाई आत्मनिर्भर, सरल, सहज र व्यवस्थित बनाउँछ । मानिसलाई मानवोचित जीवनयापन गर्न आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान, सिप, दक्षता हासिल गराउने शिक्षा आधारभूत शिक्षा हो । आधारभूत शिक्षाले माध्यमिक शिक्षाको जग बसाल्ने र देश विकासको मेरुदण्डको भूमिका खेल्दछ । विश्वमा यस तहको शिक्षालाई भिन्नभिन्न संरचनामा राखिएको पाइन्छ । नेपालको सन्दर्भमा प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षादेखि कक्षा आठसम्मको शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा मानिएको छ । नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क पाउने हक हुनेछ भनेको छ । यसैगरी अनिवार्य तथा नि:शुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन २०७५ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको छ । नेपालको संविधानले विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र तथा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ । सबैका लागि शिक्षा, विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम आदि योजना तथा कार्यक्रमहरूले समेत आधारभूत शिक्षालाई उच्च प्राथमिकतामा राखिएको थियो । हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजनाले आधारभूत शिक्षामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तर कायम गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।

नेपालमा प्राथमिक शिक्षाको इतिहासलाई हेर्ने हो भने राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०११, सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति २०१८ र नयाँ राष्ट्रिय पद्धतिको योजना २०२८ ले योजनावद्ध र प्रगतिशील कदम चालेको पाइन्छ । देशमा बहुदलीय व्यवस्थाको प्रार्दुभाव भइसकेपछि २०४९ सालमा आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजनाले यसको गुणात्मक तथा सङ्ख्यात्मक सुधारका लागि व्यावहारिक उपायहरू अवलम्वन गरको पाइन्छ । विशेषतः २०२८ सालको नयाँ राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनाले यस तहको शिक्षामा आमूल परिर्वतन ल्याई पाठ्यक्रममा सुधार, शिक्षक तालिम, विद्यालय निरीक्षण, अनुगमन, विद्यालयको भौतिक पक्षमा सुधार जस्ता कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ल्याएको पाइन्छ । यस योजनाको प्रस्तुत खण्डमा आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथा समता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी दश वर्षका लागि

यस तहको शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ।

३.२.१ वर्तमान अवस्था

आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन विगतमा गरिएका प्रयासहरूको नतिजास्वरूप यस पालिकामा जम्मा ४४ वटा विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन, जसमध्ये ४० वटा (९०.९%) सामुदायिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन्। आधारभूत तह कक्षा १-५ मा १,७८६ र कक्षा ६-८ मा १,२६८ गरी कक्षा १-८ मा जम्मा ३,०५४ (४९.१% छात्रा) अध्ययनरत विद्यार्थीमध्ये २,६७२ (५०.०% छात्रा) विद्यार्थी सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत छन्। यस पालिकाको आधारभूत तहको (कक्षा १-८) उमेर समूहका (५-१२ वर्ष) बालबालिकाको जम्मा जनसङ्ख्या ३,२७४ सँग हाल अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्यालाई तुलना गर्दा विद्यार्थीहरूको कुल भर्नादर ९३.३ प्रतिशत (९३.९% छात्राको) र कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्नादर ६२.८ प्रतिशत (६३.८% छात्राको) रहेको छ, जसमा ३०.५% विद्यार्थीहरू तोकिएको उमेर समूह भन्दा बढि उमेरका रहेको पाइन्छ भने आधारभूततह (कक्षा १-८) का उमेर समूहका बालबालिकाको भर्ना दर (Age Specific Enrolment Rate अर्थात् ASER) (८७.४%) का आधारमा अझै पनि आधारभूत तहको उमेर समूहका बालबालिका मध्ये करिब १२.६ प्रतिशत बालबालिका विद्यालय बाहिर रहेका छन्।

यस पालिकाकोको आधारभूत तहको शिक्षाको आन्तरिक सक्षमताको विश्लेषण गर्दा बिगत आठ वर्ष अगाडि कक्षामा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरूमध्ये क्रमश: कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर ९०.१% छ, आठौं वर्ष सम्म अध्ययनमा टिक्ने दर ८५.७% र ८ कक्षा पूरा गर्ने दर ८१.२% रहेको पाइन्छ। यसले के देखाउँछ भने यस पालिकाकोको आधारभूत शिक्षाको पहुँच साथै बालबालिकाहरूको विद्यालय प्रवेशपछिको निरन्तरता र आन्तरिक सक्षमतामा निकै कम्जोर रहेको पाइन्छ l जुन कक्षा १ मा हुने कूल नयाँ भर्ना दर ९१.१% र कक्षा १-५ को कूल भर्ना दर ८७.९% अपेक्षा भन्दा कम हुँदा कक्षा ६-८ को खुदभर्ना दर ६१.५% मा सिमित रहेको तथ्यले पनि प्रमाणित गर्दछ l यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा यी सूचकहरू कम्जोर हुनु भनेको आधारभूत तहमा गरिएको लगानी करिब १२.०% ले खेर गइरहेकोछ भन्ने बुझिन्छ।

३.२.३ उद्देश्य

प्रस्तुत मुसिकोट नगरपालिका पालिकाको दश बर्से शिक्षा क्षेत्रको योजनाले सबैका लागि आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गर्दै बालमैत्री वातावरणमा ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका सम्पूर्ण बालबालिकाहरूका लागि समतामूलक किसिमबाट गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने मुख्य उद्देश्यलाई पूरागर्नका लागि निर्धारण गरेका उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका छन्।

१. अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरी यस तहको शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,
२. आधारभूत विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तहको शिक्षा पूरागर्ने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,
३. आधारभूत शिक्षा पूरा गरेका सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु,
४. आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,
५. विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार गरी विद्यालय पद्धतिलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील (Resilient) र जवाफदेही बनाउनु।

६. आधारभूत तहको सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।

३.२.३ रणनीति

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरू हासिल गर्नको लागि पालिकाले अपनाउने निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. जनसांख्यिक बनोट र भौगोलिक अवस्थाको आधारमा विद्यालय नक्सांकन गरी विद्यालय गाँभ्ने, सार्ने तथा नयाँ स्थापना गरिने कार्यमा सङ्घीय सरकारसँग समन्वय गरिने छ ।
२. अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक स्रोतको व्यवस्था मिलाउनुका साथै आफ्ना परिवारका बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना नगराएमा दण्डित हुनेकुरा अभिभावक सचेतनाशिक्षा/ सञ्चालन गरिने छ ।
३. पालिकाको क्षेत्रभित्र विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरणसङ्कलन गरी उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था (वैकल्पिक/अनौपचारिक/ खुला/परम्परागत शिक्षा तथा सिकाइ, लक्षित कार्यक्रम, प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम, आवासीय सुविधा आदि) मिलाउन सङ्घ र प्रदेश सरकार साथै दातृ समुदाय र अन्य सरोकारवालाहरू सँग समन्वय र सहकार्य गर्नेछ ।
४. आधारभूत तहमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइका लागि शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक र प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्न समन्वय र सहजीकरण गरिने छ ।
५. सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा भवन कक्षाकोठा फर्निचर प्रयोगशाला खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित पुस्तकालय बुक कर्नर जस्ता ,न्यूनतम भौतिक र शैक्षिक सुविधा सुनिश्चित गरी बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्न आवश्यक समन्वय, सहजीकरण र सहलगानी गरिने छ ।
६. सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गराउने सवालमामा आवश्यक लगानीको प्रबन्ध गर्न सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गरिने छ ।
७. शिक्षण सिकाइ विधिमा समेत आवश्यक परिमार्जन गर्दै कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षणलाई कार्यान्वयन गरिने छ । यसका लागि आवश्यक पर्ने प्रविधि, शिक्षक तालिम तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
८. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गकोरूपमा प्रयोगमा ल्याई विद्यार्थीलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइमा सुधार ल्याउने अवस्था सिर्जना गर्न कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने कार्यममा सहजीकरण र समन्वय गरिने छ ।
९. पालिकाको जनशक्ति र शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकहरूको क्षमता विकास, उत्प्रेरणा र व्यवस्थापनका लागि प्रदेश सरकार सँग समन्वय गरिने छ ।
१०. प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्र र पालिकाको संयुक्त प्राबिधिक जनशक्तिमार्फत विद्यालय व्यवस्थापन समिति शिक्षक अभिभावक ,सङ्घका पदाधिकारीको क्षमता विकास र अभिभावक अभिमुखीकरण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।

११. विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार गर्नका लागि स्थानीय स्वास्थ्य एकाइ तथा सङ्घसंस्थाको सहकार्यमा विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्न अन्य सम्बन्धित निकायहरूसमेतको समन्वय र सहलगानीको व्यवस्था गरिने छ।

१२. विद्यार्थीलाई विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराइने छ।

१३. पालिका तहको स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित गरी विद्यालयहरूमा दिवाखाजाको व्यवस्थापन गरिने छ।

१४. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले निर्दिष्ट गरेअनुसार विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउनका लागि स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनभाषिक , विविधताअनुकूलको माध्यम भाषाको उपयोग तथा सामाजिक सांस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुने गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रियाको प्रयोग गर्न विद्यालयहरूलाई सहयोग र सहजीकरण गरिने छ।

१५. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले निर्दिष्ट गरेअनुसार स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् मूल्य, मान्यता, संस्कार र रितिरिवाजहरूको संरक्षण र सम्बर्धन गर्न र बालबालिकालाई श्रमसँग र श्रमलाई उत्पादनसँग जोड्नका लागि एक विद्यालय एक व्यवसायको अवधारणालाई स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा परिमार्जनको क्रममा समावेश गरी कार्यान्वयन गर्न विद्यालयहरूलाई सहजीकरण गरिने छ।

१६. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोपसंक ,टापूर्ण अवस्था तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउने

१७. विद्यालयहरूलाई प्रविधिससम्बन्धी सिप र साधनसहितको भौतिक पूर्वाधार सम्पन्न गर्ने तथा बहुप्रकारका विपद्प्रति संवेदनशील र अपांगमैत्री बनाउने कार्यमा योजना तयार गराई कार्यान्वयन गर्नका लागि समन्वय र सहजीकरण गरिने छ।

१८. **"शिक्षक होइन कि अनुदान देउ हामी चाहेको गुणस्तर दिन सक्छौं"** भन्ने बि.व्य.स/.विद्यालयहरूलाई शिक्षकको सट्टा आवश्यक अनुदान उपलब्ध गराइ नमूनाकारूपमा सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित गरिने छ।

१९. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुरूप सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनका लागि व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्नुका साथै अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृतगरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नेगरी विद्यालयहरूलाई सिकाइ सामग्री , विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन तथा सुधार गर्ने कार्यमा समन्वय र सहजीकरण गरिने छ।

२०. शिक्षक व्यवस्थापन र तालिमसमबन्धी सङ्घीय सरकारको मापदण्ड तथा पालिमा हालको विद्यार्थी शिक्षक अनुपातलगायत शिक्षक दरवन्दीका आधारहरूमा नपुग शिक्षक दरवन्दी तथा सो बापतको अनुदान प्राप्तिका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहलगानी गरिने छ।

२१. पालिकाको शैक्षिक कार्यक्रमहरूको नतिजाप्रतिको जवाफदेहिता सुनिश्चित हुने गरी विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय तथा व्यस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरिने छ।

२२. निश्चित अन्तरालमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी विद्यार्थीप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित र सुधारका लागि सङ्घीय र प्रदेश सरकारसँग प्राबिधिक र आर्थिक सहयोगको पहल गरिने छ।

२३. विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गर्न र विद्यालयमा विद्यार्थी टिकाइ राख्नका लागि आधारभूत तहमा अध्ययन गर्ने आर्थिकरूपले विपन्न ,जनजाति ,दलित ,सिमान्तिकृत, द्वन्द्वपीडित

तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका अभिभावकका बालबालिकाहरूलाई उनीहरूको अवसर लागत) Opportunity cost) लाई समेत दृष्टिगत गरी छात्रवृत्ति र अन्य प्रोत्साहन कार्यक्रम सहजरूपमा उपलव्ध गराउनुका साथै स्वास्थ्य परीक्षण र उपचारजस्ता सेवाहरू उपलब्ध गराउन सम्बन्धित निकायहरू सँग समन्वय गरिने छ।

२४. आधारभूत तहको प्रारम्भिक कक्षामा लागू भएको प्रारम्भिक कक्षा सिकाईलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न लगायत विद्यालयमा रचनात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरू सञ्चालनका लागि विद्यालयको प्रस्तावनाका आधारमा अनुदान उपलब्ध गराइने छ।

२५. आधारभूत शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाइ गर्ने वातावरण तयार गर्न समन्वय, सहकार्य र सहलगानी गरिने छ।

२६. पालिका ,राजनीतिक दल, स्थानीय बुद्धिजिवी, सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूको साझेदारीमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना गरी निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितताको घोषणा गर्न वडाहरूलाई सहजिकरण र सहयोग उपलब्ध गराइनेछ।

२७. पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सुधार योजना र बालबालिका मैत्री विद्यालय प्रारूप (CFSF)निर्माण तथा अद्यावधिक गर्न लगाइ स्थानीय स्रोतसाधन परिचालन गर्न सहजीकरण गरिने छ।

२८. सबै सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयमा आवश्यक न्यूनतम पूर्वाधार, समावेशी पूर्वाधार र शिक्षक तथा स्रोत सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यकताका आधारमा सहजीकरण र सहलगानी गरिने छ।

२९. आधारभूत तहको शिक्षा मातृभाषामा प्राप्त गर्ने बालबालिकाको मौलिक हकलाई सुनिश्चित गर्न वडा रअन्तर्गत का विद्यालयहरूसंग समन्वय र सहजीकरण गरिने छ।

३०. विद्यालय सेवा क्षेत्रसम्बन्धी मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार पारी सोका आधारमा सबै प्रकारका आधारभूत विद्यालयहरूको सेवा क्षेत्र निर्धारण गरी बालबालिकालाई सेवाक्षेत्रअन्तर्गत को विद्यालयमा अध्ययन गर्न प्रेरित गरिने छ।

३१. आधारभूत शिक्षालाई कानूनी रूपमा अनिवार्य गर्न सहयोग पुग्ने गरी यस पालिकामा कार्यरत शिक्षक , कर्मचारी तथा पदाधिकारीका बालबालिकाहरू सामुदायिक विद्यालयमा नै अध्ययन गराउनु पर्ने प्रावधान बनाई कार्यान्वयनका लागि सरोकारवाला सबैसँग सहकार्य र सहजीकरण गरिने छ।

३२. पालिका तहको शिक्षा क्षेत्रको सबै गतिबिधिहरू सहीरूपमा कार्यान्वयन भए नभएको एकिन लगायत सुधारक पक्षहरूको पहिचान गर्न शैक्षिक अनुगमन र सुपरिवेक्षणको संयन्त्र बनाइ परिचालन गरिने छ।

३.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) प्रमुख उपलब्धि

योजनाको कार्यान्वयनबाट हाँसिल हुने मुख्य उपलब्धिहरू बुँदागत रूपमा उल्लेख गर्ने। उदाहरणका लागि

- अनिवार्य तथा नि:शुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहूँच, निरन्तरता, सहभागितार सिकाई सुनिश्चित भइ सबै बालबालिकाले ८ वर्षमै गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा पूरा गरेको हुनेछ।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

योजनाको कार्यान्वयनबाट आधारभूत शिक्षा उप-क्षेत्रका निम्न मुख्य सूचक र तिनमा हाँसिल हुने नतिजाहरू तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका ३.३: प्रमुख नतिजाहरू

क्रसं	सूचकहरू	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८९/९०
१	कक्षा १ मा सहजै देखिने प्रवेश दर (GIR Grade 1	91.1	93.0	95.0	96.9	99.0	107.5
	छत्र	89.9	91.8	93.7	95.7	97.7	106.1
	छात्रा	92.5	94.4	96.4	98.4	100.5	109.2
२	कक्षा १ मा खुद प्रवेश दर (NIR Grade 1	60.1	64.1	68.3	72.8	77.5	100.0
	छत्र	59.1	63.1	67.4	72.0	76.9	100.0
	छात्रा	61.3	65.1	69.3	73.6	78.3	100.0
३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER) जम्मा	87.9	89.7	91.5	93.3	95.2	103.0
	छत्र	84.8	86.8	88.9	91.0	93.1	102.3
	छात्रा	91.3	92.7	94.2	95.7	97.3	103.6
४	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर (NER) जम्मा	63.7	67.4	71.3	75.4	79.8	100.0
	छत्र	61.3	65.1	69.3	73.6	78.3	100.0
	छात्रा	66.2	69.7	73.4	77.3	81.4	100.0
५	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER) जम्मा	102.0	102.5	103.0	103.5	104.1	106.2
	छत्र	105.9	105.9	106.0	106.1	106.1	106.4
	छात्रा	98.0	99.0	100.0	100.9	101.9	105.9
६	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) मा खुद भर्ना दर (NER) जम्मा	61.5	65.1	68.9	72.9	77.1	96.8
	छत्र	63.0	66.4	70.0	73.8	77.8	96.0
	छात्रा	59.9	63.6	67.6	71.9	76.4	97.6
७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा सहजै देखिने भर्ना दर (GER) जम्मा	93.3	96.1	95.6	98.4	99.6	104.6
	छत्र	92.7	96.4	95.9	98.5	99.6	104.3
	छात्रा	93.9	95.9	95.3	98.3	99.6	104.8
८	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर (NER)	62.8	66.2	67.6	74.1	78.5	98.4
	छत्र	61.9	65.8	67.2	73.7	78.0	98.0
	छात्रा	63.8	66.7	68.1	74.6	78.9	98.8
९	आधारभूततह (कक्षा १-८) को सहजै देखिने भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in GER)	1.01	0.99	0.98	1.00	1.00	1.00
१०	आधारभूततह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचांक (GPI in NER)	1.03	1.01	1.00	1.01	1.01	1.01

योजनाको १० वर्षमध्ये बजेट तथा स्रोतको व्यवस्था सहितको माथि उल्लेखित ५ वर्षको नतिजाहरूको प्राप्तिको अवस्था निम्नानुसार हुने छन् :

१. सबै बालबालिका गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागी हुने ।
२. सम्बन्धित विद्यालयको सेवाक्षेत्र भित्रका बालबालिकाहरू सम्बन्धित विद्यालयमा नै अध्ययन गरेको हुने ।
३. संविधानको मर्मअनुसार आधारभूत शिक्षा नि शुल्क र अनिवार्य:रूपमा सञ्चालन भएको हुने ।
४. पर्याप्त सिप र संख्यामा भएका शिक्षकहरूले बालमैत्री वातावरणमा शिक्षण सिकाइ गरेको हुने ।

५. सबै विद्यालयमा प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पूरा भइ न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता र आवश्यक सङ्ख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने।
६. यस पालिकाकाका सबै विद्यालयहरूले निशुल्क र अनिवार्य शिक्षा आ:-आफ्नो विद्यालयमा लागू भएको भनी घोषणा गरेको हुने।
७. विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन र पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धबाट बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार हुने।
८. आधारभूत शिक्षा पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
९. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) हुने।
१०. विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलगायतका प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइलाई सहयोग हुने।
११. पालिका र विद्यालयमा कार्यरत जनशक्तिको क्षमता विकासभई आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।
१२. सबै अभिभावकहरू बालबालिकाको आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य रूपले पूरा गराउनु पर्न सवालमा सजग र जिम्मेवार हुने।
१३. विद्यालयहरूमा सञ्चार सूचना र प्रविधिको उपलब्धता र उपयोगको हिसावले सम्पन्न हुने ।
१४. पालिका र विद्यालयमा सञ्चालन हुने सबै प्रकारका कार्यक्रम, क्रियाकलाप र गतिबिधिहरू पारदर्शी भै सु-शासन कायम भएको हुने।

३.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उल्लिखित रणनीतिहरू अङ्गिकार गरेर यस योजनाले अपेक्षा गरेका आधारभूत तहको शिक्षासम्बन्धी उपलब्धि हासिल गरी उद्देश्य पूरा गर्नका लागि भौतिक लक्ष्यहरू तय गरिएको छ। तलको तालिकामा योजना अवधिको पहिलो ५ वर्षमा सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरू र तिनको भौतिक लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ। यस उपक्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा तोकिएका आधारभूत मापदण्ड पूरा भई यस तहका सबै बालबालिकाको गुणस्तरीय सिकाई हासिल गर्न पाउने अधिकार सुनिश्चत हुनेछ। यस प्रयोजनका लागि संवैधानिक र अन्य कानुनले व्यवस्था गरे अनुसार आधारभूत शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम व्यवस्थापन र सञ्चालनको अग्रभागको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको हुनेछ। यस योजनामा उल्लिखित उद्देश्य, रणनीति तथा क्रियाकलापहरूका आधारमा लक्षित उपलब्धि तथा नतिजा प्राप्त गर्न प्रत्येक विद्यालयले आ-आफ्नो परिवेश अनुकूलको विद्यालय सुधार योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नेछन्। योजना कार्यान्वयनका लागि यस पालिकाले आवश्यकतानुसार सम्बद्ध सबै पक्षको सहयोग परिचालन गर्नेछन्।

तालिका ३.४: प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			१	२	३	४	५	कैफियत
१	सामुदायिक आधारभूत विद्यालयमा (कक्षा १-५) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम	शिक्षक	178	178	178	178	178	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			१	२	३	४	५	कैफियत
	भत्ता सहित)							
२	सामुदायिक आधारभूत विद्यालयमा (कक्षा ६-८) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्ता सहित)	शिक्षक	44	44	44	44	44	
३	आधारभूत तह १-५ का लागि थप ....वटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	शिक्षक	0	0	0	0	1	
४	सामुदायिक आधारभूत विद्यालय (कक्षा ६-८ तहमा) सञ्चालनमा रहेकामध्ये शुन्य दरबन्दी भएका विद्यालयलाई १ दरबन्दी बराबरको अंग्रेजी, गणित, र विज्ञान विषयको शिक्षक पूर्तिका लागि शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक	0	0	0	0	0	
५	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-८) विद्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	कर्मचारी	29	29	29	29	29	
६	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-५) विद्यालयहरूका विद्यार्थीका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री, डिजिटल सिकाई सामग्री र Book corner व्यवस्थापन/सञ्चालन अनुदान	विद्यार्थी	1496	1481	1500	1490	1536	
७	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा ६-८) विद्यालयहरूका विद्यार्थीकालागि शिक्षण सिकाई सामग्री, डिजिटल सिकाई सामग्री र Book corner व्यवस्थापन/सञ्चालन अनुदान	विद्यार्थी	1000	1018	962	974	927	
८	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-५) विद्यालयहरूका लागि व्यवस्थापन/सञ्चालन खर्च	विद्यार्थी	23	23	23	23	23	
९	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-८) विद्यालयहरूका लागि व्यवस्थापन/सञ्चालन खर्च	विद्यालय	6	6	6	6	6	
१०	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का लागि प्र.अ.भत्ता	विद्यालय	23	23	23	23	23	
११	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८) का लागि SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि एकमुष्ठ अनुदान	प्र.अ.	29	29	29	29	29	
१२	आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८) का लागि सामाजिक परीक्षण, आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी परिचय-पत्र व्यवस्थापन, EMIS व्यवस्थापन बुलेटिन प्रकाशन लगायतका क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि एकमुष्ठ अनुदान	प्र.अ.	29	29	29	29	29	
13	बहुकक्षा/बहुभाषिक कार्यक्रम (MGML program) सञ्चालन भएका विद्यालयका लागि सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	2	2	2	2	2	
१४	बहुभाषिक कार्यक्रम (ML program) सञ्चालन भएका विद्यालयका लागि सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	2	2	2	2	2	
१५	कक्षा १-३ सम्म पढाई र गणित क्षेत्रका थप सिकाइ सामग्री छपाइ र वितरणका लागि विद्यालयलाई बजेट अनुदान	विद्यालय	40	40	40	40	40	
१६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का विद्यार्थीका लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	विद्यालय	1506	1496	1481	1500	1490	
१७	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का विद्यार्थीका लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र वितरण अनुदान	विद्यालय	1192	1000	1018	962	974	
१८	आधारभूत तह (ECED देखि कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सञ्चालन	विद्यालय	2173	2166	2194	2192	2247	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					कैफियत
			१	२	३	४	५	
	अनुदान (कर्णाली क्षेत्रका ५ जिल्लाका लागि रू.२५ र अन्यलाई रू. १५ र औसत रू.२० का दरले १८० दिनका लागि)							
१९	तोकिएका २२ जनजातिका विद्यार्थीमध्ये तोकिएको छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थीको छात्र/छात्रा सङ्ख्या (विपन्न र साधारण छात्रवृत्तिबाहेक)	विद्यार्थी	2224	2224	2224	2224	2224	
२०	कर्णालीका छात्राका लागि छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	0	0	0	0	0	
२१	दलित छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	0	0	0	0	0	
२२	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि आवशीय शैक्षिक सेवा छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	2	2	2	2	2	
२३	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि सहयोगी सहयता सेवा छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	23	23	23	23	23	
२४	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि यातायात सेवा छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	7	5	5	5	5	
२५	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि शैक्षिक सामग्री र प्रोत्साहन छात्रवृत्ति	विद्यार्थी	14	14	14	14	14	
२६	द्वन्द्वपीडितका छोराछोरीका लागि छात्रवृत्ति (१-५ कक्षाका लाई १२००० र ६-८ कक्षाका विद्यार्थीलाई १४००० का दरले, औसतमा १३०००/-)	विद्यार्थी	0	0	0	0	0	
२७	सहिदका छोराछोरीका लागि छात्रवृत्ति (१-५ कक्षाका लाई १२००० र ६-८ कक्षाका विद्यार्थीलाई १८००० का दरले, औसतमा १५०००/-)	विद्यार्थी	0	0	0	0	0	
२८	मुक्त कमलरी छात्रवृत्ति (कक्षा १-८)	विद्यार्थी	0	0	0	0	0	
२९	आधारभूत तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीमध्ये (कक्षा ६-८) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण बापतको बजेट अनुदान	विद्यार्थी	30	31	29	29	28	
३०	कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	विद्यार्थी	486	495	468	475	452	
३१	विद्यालयहरूमा Internet जडान, व्यवस्थापन र सञ्चालन बापतको बजेट अनुदान (१-५ संचलित विद्यालयलाई बार्षिक १२००० र १-८ सञ्चलित विद्यालयलाई वार्षिक १५०००)	विद्यार्थी	29	29	29	29	29	
३२	शून्य दरबन्दी भएका विद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	विद्यार्थी	1	1	1	1	1	
३३	SMCs र PTAs को क्षमता अभिवृद्धि र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	विद्यार्थी	40	40	40	40	40	
३४	आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सञ्चालन बापत स्थानीय तहलाई बजेट अनुदान	विद्यालय	369	367	371	395	323	
३५	शैक्षिक कार्यक्रम व्यवस्थापन तथा सुशासन प्रवर्धन	विद्यालय	29	29	29	29	29	
३६	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेसागत सहयोगका लागि Mentoring Mechanism को कार्यान्वयन	विद्यालय	29	29	29	29	29	
३७	आधारभूत विद्यालयका IT स्रोत शिक्षकका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी ५ दिने क्षमता विकास तालिम	शिक्षक	6	6	6	6	6	
३८	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कष्टमाइज तालिम (अनलाईन	शिक्षक	13	18	24	29	40	

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
			१	२	३	४	५	कैफियत
	समेत)							
३९	स्थानीय तहको साझेदारीमा भौतिक निर्माण सर्वेक्षण तथा नक्शांकन	विद्यालय	0	40	0	40	0	
४०								दातृ सँस्थाहरू बाट प्रस्तावित
४१								

योजनाको समग्र नतिजा खाका

१. यस नतिजा खाकाले नगरपालिका, विद्यालय तथा सम्पूर्ण शिक्षा प्रणालीलाई जवाफदेही बनाउन सहयोग गर्दछ । जसले गर्दा शैक्षिक योजनाको कार्यान्वयन समेत प्रभावकारी ढङ्गले अगाडि बढ्छ ।

तालिका : योजनाको नतिजा खाका

उपलब्धि	नतिजा सूचक	स्रोत मापन तथा तरिका
❖ नगरपालिकाभित्र बसोबास गर्ने सबै वर्गका विद्यालय जाने उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना हुने, ❖ नगरपालिकाको साक्षरता दर ९८ प्रतिशत भन्दा माथि पुग्ने, ❖ गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल विकास सहित शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने, ❖ पाठ्यक्रमद्वरा निर्दिष्ट तहगत, कक्षागत, कक्षागत र विषयगत सिकार्ईे सक्षमता हासिल हुने, ❖ आवश्यक शैक्षिक पूर्वाधार तथा सिकाइ वातावरणको निर्माण हुने, प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापबाट बालबालिकाको सिकाईको दायरा फराकिलो हुने, ❖ शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित रहेका समूदायका लागि बैकल्पिक तथा निरन्तर सिकाइको अवसर पाउने, ❖ विश्व बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने प्राविधिक तथा उच्च क्षमतायुक्त जनशक्तिको उत्पादनमा सहयोग पुग्ने तथा उपलब्ध स्रोत साधनको समानुपातिक र न्यायोचित वितरणमा सहयोग पुग्ने, ❖ यस पालिकाभित्र बसोबास गर्ने सबै वर्गका समुदायहरूको माध्यमिक तहसम्मको शिक्षामा पहुँच पुग्ने र शैक्षिक गुणस्तर अभिबृद्धि हुने, ❖ यस पालिकामा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा सबै वर्गका बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित हुने र सबैका लागि प्राविधिक शिक्षाको सहज अवसर उपलब्ध भई स्थानीय क्षेत्रमा प्राविधिक जनशक्तिको अभावलाई पूर्ति गर्न सहयोग पुग्ने, ❖ नगरपालिकाभित्रका सम्पूर्ण शैक्षिक संस्थाहरूमा कार्यरत	❖ विद्यार्थी भर्ना दर ❖ सिकाइ उपलब्धि स्तर ❖ विद्यार्थी सङ्ख्या र कक्षा छोड्ने दर ❖ शिक्षक कर्मचारी, प्र को .अ. वृत्ति बिकास ❖ साक्षरता दर ❖ व्यवसायिक र प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन सङ्ख्या ❖ भौतिक पूर्वाधारको विकास ❖ सूचना प्रविधिको उपयोग आदि ।	❖ वार्षिक परीक्षा प्रतिवेदन ❖ विद्यार्थी सिकाई उपलब्धि स्तरको लेखाजोखा प्रतिवेदन ❖ अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन ❖ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था ❖ दक्ष जनशक्तिको माग र उपयोग ❖ सूचना प्रविधिमैत्री शिक्षक, कर्मचारी, विद्यार्थी ❖ वार्षिक साक्षरता प्रतिवेदन ❖ अभिभावक तथा सरोकारवाला भेलाको प्रतिवेदन

शिक्षक, कर्मचारी तथा अध्ययनरत विद्यार्थी प्रविधिमैत्री तथा व्यवसायिक, गुणस्तरीय र प्रविधियुक्त शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने, ❖ स्थानीय क्षेत्रमा नै प्राविधिक तथा दक्ष जनशक्तिको भई आयआर्जनका रोजगारी उत्पादन तथा क्रियाकलापहरू बढ्ने, ❖ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको पेसागत विकास हुने, शैक्षिकअन्तर्गत प्रति सम्मान बढ्ने, ❖ राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले तोकेबमोजिम स्थानीय पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमार्फत स्थानीय स्रोत, साधन, मूल्य मान्यता र प्रविधिसमेतको अधिकतम प्रवर्धन हुने, ❖ सबै शैक्षिक संस्थाहरूमा शैक्षिक (विद्यालयहरूमा) सुशासन प्रवर्धन तथा कायम भई बालबालिकालाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने प्रणालीको विकास हुने, ❖ नगरपालिकाभित्रका सबै विद्यालयहरूमा आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि वैकल्पिक योजनाहरूको कार्यान्वयन गरी बालबालिकाहरूको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने, ❖ उपलब्ध स्रोत साधनको समानुपातिक र न्यायोचित वितरण हुने, ❖ नगरपालिकाको समग्र सामाजिक, शैक्षिक, शिक्षालाई, वातावरणीय अवस्थाको स्तरोन्नति हुने		

परिच्छेद ४

अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

परिचय

मुसिकोट नगरपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रमअनुरूप कार्यान्विन गर्ने छ। स्थानीय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिइएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र नगरपालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारीअनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने छन्। कार्यक्रम सञ्चालनका लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध नगरपालिकाको शिक्षा शाखाले गर्ने छ ।

कार्यक्रमहरूको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्याङ्कन गर्न नगरपालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र विद्यालय तहमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिने छ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुरीक्षण, निरीक्षण गर्ने छन्। अनगुमनपश्चात् सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचारप्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्विन गरिने छ। कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि नीतिगतरूपमा नगरपालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति बनाई सक्रिय हुने छ।

वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकारअनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्याङ्कन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी नगरपालिकाको शिक्षा शाखावाट समय समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गरिएको तथा कहिलेकाहीँ जनप्रतिनिधिलाई सामिल गराई संयुक्त अनुगमनमा पनि गरिएको छ। विद्यालयमा वि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्याङ्कनका संरचना वा निकायहरू खडा भए तापनि सक्रिय बनाउन बाँकी नै छ । कहिलेकाहीँ गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वियन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समीक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्याङ्कनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाइ र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजीकरण र प्रचारप्रसारको पनि खाँचो रहेको छ ।

उद्देश्य

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास गर्नु
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु

रणनीति

१. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनका लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने।
२. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने
३. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने

४. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने
५. योजनाअन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने
६. अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले तोकेबमोजिम अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरी स्थानीय तहमा पेस गर्ने अनुगमन प्रकृया तपसिलबमोजिम हुने छ

क्र. स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अवलोकन, निरीक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	नगर शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	नगरपालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ		एकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

नगर शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराई, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइने छ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्ने छ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको बैठक कार्यतालिका वा आवश्यकताअनुसार बस्ने छ ।

प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

(क) उपलब्धि

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास भएको हुने छ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुने छ ।
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुने छ ।

(ख) नतिजा

२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भएको हुने छ ।

३. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुने छ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						कैफियत
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक		१				१	
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक		१		१		२	
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक		३	३	३	३	१२	
४	अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	४	
५	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	

प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यः

कार्यक्रम	एकाइ	लक्ष्य	कार्यक्रम कार्यान्वयन वर्ष					भौतिक लक्ष्य १० वर्ष	कैफियत
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक	२	१	०	१	०	०	४	
नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	१	१	१	१	१	१०	

मुसिकोट नगर शिक्षा योजना लेखाजोखा रुजु सूची

क्रस	विषयबस्तु	उपयुक्त छ	उपयुक्त छैन	अस्पष्ट छ	आवश्यक छैन	कैफियत
क	योजनाको दस्तावेजको स्वरुपः					नभएको।
१.१	बर्तमान अवस्था	√				शिक्षा योजनाका क्षेत्र र उपक्षेत्रमा अवस्था विश्लेषण भएको छ।
१.२	नगर परिचय					
१.३	शिक्षा क्षेत्रका मुख्य समस्या, तिनका कारण, चुनौती र अवसरको विश्लेषणः	√				नगरपालिका क्षेत्रका शैक्षिक समस्याहरु स्पष्ट खुलाइएको छ।
क	समस्याहरू	√				शिक्षा क्षेत्र/उपक्षेत्रका चुनौतीहरु खुलाइएको छ।
ख	अवसर.	√				संघीयता, शिक्षा मौलिक हक, निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा स्थानीय, विद्यालय तहको शिक्षामा खुद भर्ना दर र लैंगिक समता सूचकाङ्कहरूमा पर्याप्त सुधार हुनुसमावेशी , सहभ ागितामा वृद्धि हुनुसार्वजनिक , ,विद्यालयप्रति जनअपेक्षा र चासो बढ्दै जानु तीनै तहका सरकारको आपसी सहयोग र साझेदारीमा लगानी वृद्धि हुनु, राष्ट्रिय पाठ्यक्रम २०७६ ले निर्देश गरे अनुसारको कक्षा १ देखि ८ सम्म हाम्रो गौरव मुसिकोट, स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम २०८० लागु भएको, शैक्षिक व्यवस्थापन योजना निर्माण कार्यान्वयन अनुगमन र व्यवस्थापन जस्ता कार्य स्थानीय तहबाटै हुने व्यवस्था हुनु यसक्षेत्रका मुख्य अवसरहरू भएको उल्लेख छ।
२	दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण					
२.१	शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका आधारहरुः					

क	दुरदृष्टिः	√				समतामुलक अनिवार्य एवं गुणस्तरिय शिक्षाका माध्यमबाट सामाजिक रुपान्तरण , बिकासर सदभावपूर्ण समाज निर्माणका लागी योगदानदिनसक्ने स्वरोजगार उन्मुख नागरिक तयार गर्ने उपयुक्त दूरदृष्टि रखिएको छ।
ख	लक्ष्य.	√				मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ।
ग	उद्देश्य	√				मुख्य उद्देश्यहरु राखिएको छ।
घ	रणनीतिहरू.	√				दीर्घकालीन रणनीतिहरू राखिएको छ।
ङ	कार्यनीतिहरू.	√				कार्यनीतिहरु रहेका छन्।
च	अपेक्षित उपलब्धि	√				शिक्षा क्षेत्र/उपक्षेत्रहरुमा अपेक्षित उपलब्धीहरु खुलाइएको छ।
२.३	मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण	√				शैक्षिक सत्र २०८१ लाई आधार बर्ष मानेर **राष्ट्रिय स्तर,प्रदेश स्तर,जिल्ला स्तर र मुसिकोट नगरपालिकाका सूचकहरुमा तुलना समेत गरी मुसिकोट नगरपालिकाको** मुख्य कार्यसम्पादन सूचकमा लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ।
३	शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र					
३.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, लक्ष्य, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
झ२	आधारभूत शिक्षा	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
झ३	माध्यमिक शिक्षा	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
झ४	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम.	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा

						नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
झ५	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४	अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र					
४.१	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री र मूल्याङ्कन.	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.२	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास.	√√				यस परिच्छेदमा शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण र नियुक्ति, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप, शिक्षकको उत्तरदायित्व, शिक्षकको पेसागत सहयोग पद्धति, शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम, शिक्षकको आपूर्ति र वितरणको आधार। परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.३	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.४	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम.	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.५	विद्यालय सुरक्षा विपत्, न्यूनिकरण तथा उत्थानशीलता.	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती,

						उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.६	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
४.७	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
६	सुशासन तथा व्यवस्थापन...	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
६.१	शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास		√√			शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकासको लागि योजनामा छुट्टै खण्ड वा उपखण्ड बनाइएको छैन।विभिन्न खण्ड/उपखण्डमा नीति नियम निर्माण,समिति वा सुपरीबेक्षण दलको परिचालन,प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई जिम्मेवार बनाउने गरी लक्ष्य तथा क्रियाकलापहरु तयार भएको।
६.२	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध.	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
७	लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	√√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ। **सङ्घीय प्रदेश र स्थानीय ,सरकारका साथै अन्य संङ्घ संस्थाबाट विद्यालय**

						शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने ५ बर्षको अनुमानित बजेट, योजनाको वर्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया निर्धारण गरिएको छ।
८	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	√				परिचय, वर्तमान अवस्था, समस्या र चुनौती, उद्देश्यहरु, रणनीतिहरु, प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा, नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य, प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्यको निर्धारण गरिएको छ।
	अनुसुचीहरु	√				अनुसूचीहरु भएको।
	सन्दर्भ सामग्रीहरू.					योजनाको अन्तमा सन्दर्भ सामग्री उल्लेख भएको योजना निर्माण प्रकृयामा सामग्री प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपमा उल्लेख भएको।
	अन्य					योजनाका सबै खण्डहरुमा विषय प्रस्तुतीमा विविधता रहेको।
	योजनामा समावेशिताको लागि मापदण्ड स्पष्ट रूपमा परिभाषित	√√				योजनामा समावेशिताको लागि मापदण्ड स्पष्ट रूपमा परिभाषित भएको छ। तैपनि धार्मिक अल्पसंख्यक तथा भाषिकताका चुनौती चिर्ने कार्यक्रमहरु कम रहेका छन्।
	उपयुक्त तथ्याङ्कीय विश्लेषण	√√				तथ्याङ्कको संकलन र प्रस्तुति सुन्दर किसिमले गरिएको छ। केही तथ्याङ्कको प्रस्तुती मात्र भएको तर विश्लेषण नदेखाइएको अवस्था समेत रहेको छ।
	अवस्थाको मापनको लागि वस्तुनिष्ठ, मानक मापदण्डहरू प्रयोग	√√				यस बारेमा योजनामा स्पष्टता छ। केही सूचकहरुमा त राष्ट्रियस्तर,प्रदेश,जिल्ला र मुसिकोट नगरपालिकाको तुलनात्मक आधार लिई लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ।

समग्र मूल्याङ्कनः राम्रो छ।

टिप्पणीः कैफियत महलमा गरिएको छ।
मूल्याङ्कन कर्ता

डा. नारायणप्रसाद पन्थ पौडेल
उपप्राध्यापक, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

डा. तिलक भुसाल
उपप्राध्यापक, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शेषकान्त
उपप्राध्यापक, त्रिभुवन विश्वविद्यालय